Colecția „Pădurea rusâ“ este coordonată
de Nicolae Iliescu și Irina Loghinovski

Director general: Călin Vlasie
Director editorial: Mircea Martin
Redactor-șef: Gheorghe Crăciun

Redactor: Florin Șindrilaru
Coperta colecției: Done Stan
Tehnoredactor: Mana Crăciun
Prepress: Viorel Mihart

BORIS PILNIAK
Golii god

Toate drepturile asupra acestei ediții
aparțin Editurii Paralela 45, 2002

ISBN 973-593-600-3

Boris Pilniak

Anul gol

Traducere de Marcel Gafton și
Igor Blok
Prefață de Alexandru Sever

Prefață

Boris Andreevici, pe numele lui de acasă Wogau, se naște în 1894 și sfârșește tragic în 1938, la 44 de ani. Opera celor douăzeci de ani de activitate literară e relativ restrânsă. Romanul care îl consacră e *Anul gol.*

Foșnind de personaje, pulverizat în episoade rapide, romanul e imposibil de rezumat. Cel mult se poate inventaria. Ceea ce e Rusia în mare e orașul Ordânin în mic: aici a trăit neamul vestit al neguțătorilor Ratcin și trăiește încă neamul degenerat al prinților Ordânin; iată mica intelectualitate: Levkoev, preotul, pescar pătimaș care visează o confrerie a pescarilor; Varâghin, poetul denunțător, Ogoniok - clasicul, bețivanul cu gustul formulelor franțuzești; Elezarâci, doctorul, la care se îndeasă petrecăreții atinși de boli lumești; aici există prăvălia lui Varâghin, clubul comersanților și douăzeci și șapte de biserici; nu lipsesc bețivanii, smintiții, polițaii, vagabonzii, și, în zilele de târg, flașnetarii și scamatorii; și acum, în târgul ăsta străvechi, bătrânul Arhipov e bolnav de cancer, iar tânărul Arhipov semnează sentințe de condamnare la moarte; prințesele Arina Davâdovna și Elena Ermilovna își vând telalilor tătari rochiile demodate și bibelourile sfințite cu amintiri, iar fiicele se prostituează în cel mai pur stil libertin; Kiril Ordânin, fost prinț și ofițer în cavaleria de gardă, devenit arhiepiscopul Silvestru, meditează la istoria Rusiei și deșertăciunea lumilor; Katerina are sifilis, Lidia își face injecții cu morfină, Natalia vrea să aibă un copil, dar refuză să se îndrăgostească, Boris, infectat de lues, se sinucide; Moș Egorka e un vrăjitor care ține cu bolșevicii împotriva comuniștilor; Baudek, arheologul, se întâlnește în același capitol cu Donat, sectantul; tovarășul Laitis face dragoste și învață să cânte la clarinet, Olga Kunț practică amorul liber și folosește în fiece lună o moașă ieftină: până ce Olga e arestată din ordinul lui Laitis și Laitis e arestat din ordinul Comitetului de partid; niște anarhiști jefuiesc o bancă și sunt uciși,

îngropând cu ei „comuna anarhiștilor

-5- din Porecle"; trenuri burdușite cu oameni înfometați străbat țara după mâncare; Arhipov, tânărul, spune pe țărănește tot felul de cuvinte noi, vrea să se căsătorească cu Natalia și, ambițios, învață pe ascuns algebra, geografia, economia, istoria Rusiei, *Capitalul,* contabilitatea și limba germană; uzina umblă, dar nu are combustibil special și muncitorii sunt plătiți în bare de fier ca să facă țăranilor unelte și să-și înlesnească astfel schimbul în natură, pe mâncare; undeva se vând sicrie pe cartofi, aiurea Uliana nuntește și se roagă așa: „Preasfântă născătoare de Dumnezeu, învelește pământul cu omăt și pe mine învelește-mă cu un mire". Se moare din dragoste și din ură; de cancer și de sifilis; prin sinucidere și execuție; pentru idei vechi și noi, ignobile și generoase. Solidaritatea tuturor acestor elemente e o minune tutelată de o metaforă; și metafora care organizează toată cartea, chiar dacă nu cu deplină consecvență, e *Viforniță.* Metafora e, la drept vorbind, banală. E din familia acelora pe care le regăsim foarte adesea în literatură și chiar în literatura sovietică: *Uraganul, Torentul defier, Furtuna...* Atât numai că aici metafora e activă.

Lumea veche, intrată brusc într-o irezistibilă mișcare de rotație, se sfărâmă, se dezagregă, în timp ce o lume nouă își caută prin vârtej un nou centru de gravitație, un nou principiu de existență, un loc original într-o nouă ordine cosmică. într-a- devăr, dacă privești bine, prin foiala nebună a personajelor, a numelor și a episoadelor, se pot distinge, la urma urmei, două centre de interes: unul constituit de familia prinților Ordânin și altul al cărui reprezentant ar putea fi Alexei Arhipov, muncitorul cu gustul infinit al cunoașterii. Chiar și geografia acestor centre începe să se întrevadă: într-un caz depozitul de *bric-â-brac* al unei aristocrații revolute și mănăstirea; în celălalt caz, uzina. Și nu e întâmplător că geografia însăși se modifică: mănăstirea arde și uzina își aprinde cuptoarele. Același foc distruge și creează.

Simetria asta nu e cu nimic premeditată. Aceasta este pur și simplu legea unei lumi bipolare. Un conflict separă și leagă, dușmanii se înfruntă și se încleștează, ei constituie jumătățile obligatorii ale unui întreg care își caută o altă rațiune și un alt echilibru. Simbolul instrumentarului de război e acum unealta care la un capăt e topor și la celălalt, ciocan. Lumea toată c o imensă centrifugă care separă revoluția la un pol și contrarevoluția la altul. Potrivit acestei simetrii fundamentale, cele două principii care se înfruntă sunt instinctul de conservare și rațiunea. Dragostea și foamea pun mereu probleme rațiunii. Fiicele din stirpea Ordâninilor fac dragoste cu instinctul exacerbat al unui neam condamnat să piară; Uliana se dră- gostește cu chiotul de izbândă al unui neam menit să dureze. Nici o catastrofă, nici o idee, nici o putere nu pot interzice un instinct care participă hotărâtor la

creația speciei. Unul din episoadele cele mai tulburătoare și mai izbutite artisticește este acela al trenului cu înfometați în care o lume întreagă, devălmășită, străbate Rusia în căutarea hranei: oamenii mor, se împerechează, se tocmesc, se vând, se fură, își smulg bucatele. Pe sub puterea instinctelor își croiește drum forța de opoziție, logica și ordinea rațiunii: într-un moment când minți copleșite de spaimă cedează

-6- instinctelor celor mai josnice cu sentimentul că trăiesc sfârșitul lumii, Arhipov învață, face, cu alte cuvinte, în felul lui, elogiul rațiunii; iar când, în fine, se apropie de o femeie, el oferă sentimentului terenul organizat al căsătoriei. Și muncitorii uzinei vor să mănânce, dar nu se constituie în hoardă: fac pluguri și sape ca să le schimbe pe mâncare, introduc adică în raporturile cu lumea principiul organizatoric al muncii care e un principiu eminamente rațional.

Constituit din numeroase secvențe, uneori foarte scurte și întotdeauna rapide, tehnica romanului e curat cinematografică, lucru cu totul de mirare dacă te gândești că în 1920 cinematograful e încă destul de departe de a-și fi transferat în câmpul literaturii sugestiile cele mai fecunde. Adevărul e că influența cinematografului asupra literaturii a fost mult exagerată. Sursa „stilului cinematografic" în literatură trebuie căutată aiurea, în faptul că războiul mondial și revoluția au distrus imaginea clasică a lumii. O dată pulverizată, această imagine tinde să se reconstituie, dar după alte legi. Un Dos Passos exprimă foarte exact spiritul acestei orientări; cu patru ani înaintea lui Dos Passos, dar nu atât de consecvent și de eficace pentru destinul romanului, Pilniak are aceeași intuiție. O oglindă s-a țăndărit: imaginea totală a lumii s-a risipit; fiecare fragment reflectă o parte a întregului; sentimentul totalității nu se mai constituie din simpla alăturare a cioburilor, ci din dispoziția lor mozaicală, dintr-o „corespondență" al cărei principiu nu mai este cadrul fix al unei oglinzi ci acela infinit mișcător și derutant, dar nu mai puțin semnificativ, al unei constelații cu geometrie variabilă.

Ceea ce va fi uimit pe contemporanii lui Pilniak, acum cincizeci de ani, tocmai asta trebuie să fi fost: voința afirmată de a violenta tradițiile romanului clasic. Revoluția trebuia să inspire nu numai o nouă imagine a lumii, dar și o nouă tehnică. Romanul se bucură de mare succes pentru că, evident, răspunde, până la un punct, sentimentului unanim de înnoire. Cu toate acestea, lucru foarte interesant pentru raportul dialectic dintre conștiința estetică și aceea istorică a epocii, în numai câțiva ani romanul intră într-un con de umbră din care nu va mai ieși decât foarte târziu și foarte sfios. Se întâmplă într-adevăr că conștiința estetică e superioară un moment la Pilniak conștiinței sale istorice; el scrie un roman, inspirat din revoluție, dar cu care epoca nu are încă ce să facă și nu știe încă cum să-l încorporeze; el inovează, vreau să zic, într-un moment când revoluția are mai multă nevoie pentru marile și noile sale idealuri, de vehiculul verificat al romanului clasic, așa cum a ieșit el, forjat în făurăria fabuloasă a lui Tolstoi, decât de o artă care nu

are încă nici un prestigiu și nici o audiență masivă. în fine, hotărâtoare pentru destinul istoric al romanului trebuie să fi fost și viziunea lui parțială. Cel puțin azi e foarte limpede că ceea ce putea să deruteze un cititor fără experiența marii literaturi, e tocmai viziunea apocaliptică a dezagregării. Ca niciodată în istoria lui, romanul e un gen suprasolicitat: statuându-i-se obligația de a fi o operă atotcuprinzătoare, deci neapărat completă, ignorându-se că fenomene atât de infinit complexe ca un război mondial și o revoluție epocală nu pot fi epuizate într-o singură carte și că nu se pot impune unui singur roman obligațiile nesfârșite ale unei întregi literaturi și îndatoririle câtorva generații de scriitori, cu greu se putea

 accepta o viziune atât de parțială ca aceea a lui Pilniak. într-adevăr, tânărul este foarte înzestrat să observe și să noteze îndeosebi disoluția lumii vechi, mai degrabă decât edificarea lumii noi. Revoluția opera un imens buboi, tot puroiul unei lumi prăbușite irupea într-un spectacol fantastic: „Anul gol** e anul acela în care vechea lume vede în propriul ei sfârșit însuși sfârșitul lumii, este epoca în care faptele par mai evidente decât principiile, în care instinctele par să copleșească rațiunea, în care vechea legislație e suprimată și legea fundamentală a revoluției n-a luat încă înfățișarea concretă a acelui corp de legi menit să definească, nuanțat și în spiritul unei rațiuni superioare, noile relații dintre oameni. Și tocmai acesta este spectacolul fantastic care fixează atenția tânărului de 26 de ani care era în 1920 Boris Andreevici Pilniak. E vârsta care mai degrabă creează poeți romantici, decât romancieri maturi; și e drept a spune că *Anul gol* seamănă foarte puțin cu un roman, e mai degrabă un poem în proză a cărui poezie teribilă e înrudită pe undeva, în spirit, cu aceea a lui Blok din *Cei doisprezece.* Personajele abia schițate ale cărții sunt umbre fugare pe pânza eternă a lumii; adevăratul erou e Viforniția și adevărata izbândă e în atmosferă.

Că viziunea sa era foarte parțială, de lucrul acesta trebuie să-și fi dat seama Pilniak însuși, căci îl vedem, după câteva scrieri controversate *(Mașini și lupi, Mahonul),* scriind un roman al construcției: *Volga se varsă în Marea Caspică.* în 1929 aceasta e prima mare încercare a lui Pilniak de a se ridica la o înțelegere superioară a istoriei. Rezultatul însă nu e la înălțimea aspirațiilor: Pilniak se imită pe sine tot atât cât pe alții.

Romanul are de astă dată o construcție mai coerentă, e mult mai aproape de tiparul romanului tradițional și urmează foarte îndeaproape schema tipică a multora dintre romanele dedicate efortului constructiv de pe un șantier de mare importanță, primejduit de un complot obscur; nu lipsesc nici inginerul imoral și sabotor, nici lanțul tuturor complicităților de la sabotorul de pe șantierul barajului la sabotorul imperialist, în cazul de față un anume domn Scherwood. Ce-i drept, Pilniak are ideea de a orienta interesul romanului în câmpul pasiunilor, numai că pasiunile acestea sunt false. Unde începe Pilniak a se imita pe sine e acolo unde încearcă să facă din Baraj o metaforă activă, de tipul Viforniței, și să reia tema favorită a confruntării esențiale dintre instinct și rațiune. Apa fiind mediul primordial al vieții, a împiedica deșertul să

invadeze lumea, a ocroti puterea de creație a pământului, asta este menirea cea dintâi a omului și a izbândi aci înseamnă a izbândi în numele inteligenței[1]. E lesne de văzut, așadar, în ce direcție încearcă Pilniak să sporească sfera de iradiere a metaforei. Numai că de data asta ea nu iradiază. Barajul propriu-zis ocupă în roman un loc cu totul insignifiant. Rolul lui se traduce modest la justificarea schemei strict literare care impune ca toate personajele să fie convocate pe același punct geografic pentru ca drama să fie posibilă.

1. Tema va reveni peste ani, de pildă, în *Pădurea rusească* a lui Leonid Leonov. Analogiile pot merge chiar și mai departe: și aici, și acolo, există o metaforă activă; un profesor abandonat de soție... Evident, nu știm daca se poate vorbi de o influență directă, dar e limpede că numai acolo unde solul literar a încorporat experiența unor scriitori de tipul lui Pilniak, sunt posibile marile împliniri literare. [8]

O clipă, cititorul poate avea impresia tulburătoare că prima metaforă, aceea a Barajului, nu e în fond decât căptușeala unei a doua metafore, mai subtile, aceea care acționează în conștiința oamenilor cu forța rațiunii și împiedică pustiirea inimii sub soarele torid al instinctelor. Dar lucrurile nu stau așa. Ceea ce caracterizează oamenii aici e exclusiv ușurința, lipsită de orice complicații, cu care cedează primei solicitări a instinctului. Olga, soția profesorului Pimen Sergheevici Poletika, specialist în lucrări hidraulice, îndrăgostită de un elev al soțului, inginerul Edgar Ivanovici Lazlok, își părăsește căminul, fără să uite să-și ia copilul, și se căsătorește cu amantul; Lazlok, la rându-i, după ani de zile, deși se socoate fericit pentru că posedă un cămin și are un copil, se îndrăgostește repede de Maria, soția prietenului său, inginerul Sadikov. Acesta își iubește soția, dar, pentru că nu suportă situațiile echivoce, îi dă dezlegare cu condiția să se căsătorească cu amantul. Lazlok se desparte de Olga la care ține și se căsătorește cu Maria de care își dă seama că nu-1 leagă nimic. Neputincioasă să suporte deziluzia de a fi fost mai râvnită ca amantă decât ca soție, Maria se sinucide, Lazlok, lipsit de orice suport moral, intră în sfera de atracție a sabotorilor. Fără să-și facă mari probleme, Olga va reveni la Pimen care a așteptat ani de zile, fără să reacționeze în nici un chip. In fine, nici nu s-a răcit bine cadavrul fostei sale soții, și Sadikov o cere în căsătorie pe fiica regăsită a lui Pimen. La toate aceste frământări sterile, caracterizate prin absența inteligenței, participă, pe un al doilea plan, inginerul Poltorak, sabotorul infam, mulieraticul incorigibil: căsătorit, se logodește cu fitecine, incapabil, cum zice el, să-și stăpânească biologia. Domnia instinctului e absolută; complicațiile câte sunt, sunt de ordin strict social. Suprema izbândă a rațiunii e probabil aceea a lui Pimen Sergheevici care își vede lucrarea terminată și soția și copilul reveniți în căminul său. Dar e o izbândă fără strălucire,

aceea obținută fără nici o luptă și fără nici o osteneală. Virtutea profesorului, dacă este o virtute, a fost exclusiv în așteptare. Cât privește „rațiunile" lui Sadikov, ele par cu totul insuficiente când te gândești că impunând amanților o căsătorie inutilă, rigorismul lui lipsit de înțelepciune nu izbutește nimic alta decât minunea mizerabilă de a face patru nefericiți și de a contribui într-un fel la sinuciderea femeii pe care a iubit-o. Așadar, față în față cu puterea instinctului, rațiunea pare de astă dată o putere meschină. Bineînțeles, din punct de vedere artistic, nenorocirea nu e că lucrurile sunt așa și nu altfel, ci că așa fiind ele sunt altfel decât a plănuit autorul să fie: cu alte cuvinte, autorul își trădează propriile sale scheme fără nici un profit artistic. Vreau să spun: ceea ce izbândește în dauna schemei gândite de scriitor nu e sentimentul autentic al vieții, ci o altă schemă.

Romanul nu e lipsit totuși de orice interes. O scenă ca aceea în care Poltorak, conducându-și cumnata muribundă de la sanatoriu acasă, îi face teoria deșertăciunii pentru ca speriind spiritul ei șovăitor să poată smulge trupului aceluia consumat de oftică un fior oricât de mizerabil - e de un tragic profund și dacă tragicul totuși nu izbucnește asta e pentru că artistul, oprimat de propriile sale scheme, nu mai știe exact unde să zăbovească. Adevărul e că c foarte dificil să fii original când pentru un țel nou folosești mijloace și materiale vechi.

-9-

Nu sunt aceste romane singurele scrieri ale lui Pilniak. Pilniak a publicat, cu izbânzi notabile, și înainte de revoluție; a scris apoi numeroase reportaje și însemnări de călătorie, iar ultima sa lucrare, *Magazia de sare,* e pare-se un amplu roman dedicat epocii excepționale dintre 1905 și 1917. Dar vechile sale scrieri au fost editate de mult, unele n-au fost niciodată adunate în volum, iar din *Magazia de sare* nu s-au publicat decât fragmente. Pe scurt, cunoaștem încă foarte puțin opera scriitorului, e foarte dificil să ne facem o părere de ansamblu. Ceea ce se poate spune, întemeiați pe cât cunoaștem, e că Pilniak face parte din familia premergătorilor. Ici-colo, câte o fulgerare de geniu, ne dau o idee de ceea ce ar fi putut fi scriitorul ajuns la maturitate. E într-adevăr un scriitor care a făgăduit mult; nu e vina lui dacă moartea l-a împiedicat să-și țină toate făgăduielile. Dar dacă vreodată noul roman rusesc va simți nevoia să-și afle strămoșii, e sigur că nu va fi obligat să și-i caute nicăieri pe aiurea prin Europa: îi va găsi la el acasă. Și Pilniak e, neîndoios, unul dintre ei.

Alexandru Sever

Cuvânt înainte

Cu acest cuvânt înainte aș vrea să spun câte ceva despre primele mele trei volume: vol. 1 - romanul *(Anul gol),* vol. II - nuvelele, vol. III - povestirile. în aceste trei cărți am adunat tot ce am scris de la începuturile muncii mele de scriitor, am adunat tot ce am socotit a fi mai bun, ca să nu mai revin nicicând la ele, ca să le împlinesc, așa cum aș vrea să le văd pentru totdeauna. Sunt vinovat față de cititori pentru faptul că povestirile și nuvelele mele s-au tipărit în fel și chip, și asta din mai multe motive, dintre care primul - viiturile Rusiei noastre, ca și propriile mele revărsări, când fiece zi trebuia croită din nou, să schimb vagonul cu care rătăceam în căutarea pâinii cu masa de scris, masa cu zorile pe fânețele trecute prin tăișul coasei, pana cu lopata; manuscrisele se pierdeau, se încurcau, și era cu neputință să știi unde sunt și unde au să fie publicate, iar odată publicate, dacă au ajuns în mâna cititorului. Pe vremea aceea totul trebuia supus prefacerii.

Dar astăzi viiturile au trecut. Adunându-mi manuscrisele, selecționându-le și recitindu-le, am înțeles cu ascuțime două lucruri: că tot ce am scris eu și am adunat aici e de pe acum *istorie,* e de pe acum de domeniul trecutului, și că eroul acestor trei cărți e unul și același - sunt eu, viața mea, gândurile și faptele mele.

Și dacă peste vreo treizeci-patruzeci de ani, noua generație va citi cărțile acestea și cugetul ei va zăbovi asupră-le, dacă va vedea și va

-11- simți sângele omenesc viu al unui om viu din anii superbelor furtuni și viituri ce au bântuit Rusia, dacă va zâmbi la aiurelile mele și va găsi îndreptățit romantismul meu, romantismul unui „smintit" care a vizitat lumea „în clipele ei fatale", se vor fi îndreptățit truda și cărțile acestea asupra cărora n-am să mai revin niciodată.

Dedic aceste trei cărți soției mele, Maria Alexeevna Sokolova- Wogau, și copiilor mei, Natalia și Andrei; soției - pentru că fără ea nu le-aș fi scris, copiilor - pentru că ei vor fi aceia care le vor citi în viitor, întrucât eu, ca și întreaga Rusie, trăim însuflețiți numai de acest viitor.

Bor. Pilniak

Kolomna, Nikola-din-Posad,
12 oct. 1923 (29 sept. st. vechi, a 29-a aniversare a mea.)

Anul Gol

Născut în vremuri de urgii,
Uiți drumul străbătut,
curând. Noi, fiii crâncenei
Rusii, Nu vom uita nimic,
nicicând.

A. Blok

Introducere

în cartea *Viața cumpătată sau concepția morală asupra demnității vieții* întâlnim aceste cuvinte:

> „Fiece clipă se jură sorții că va păstra o tăcere desăvârșită asupra scrisei ce ne e hărăzită, chiar până în ceasul când ea se va contopi cu scurgerea vieții noastre; și atunci când viitorul păstrează tăcere asupra destinului nostru, fiece clipă trecătoare poate sa însemne începutul veșniciei."

Orașul Ordânin

Pe poarta kremlinului[1] stătea scris (acum inscripția a fost distrusă):

Mântuiește, Doamne,
Ast oraș și pre norodul tău, Și binecuvântează
Pe cei ce intră aice pe poartă.

Și iată un extras dintr-o hotărâre a Consiliului de Epitropi din Ordânin:

„Anul 1794, Ghenarie în 7 zile, în lunea săptămânii, la Rezidența Consiliului orășenesc de Epitropi din Ordânin, domnii consilieri s-au întrunit la ceasurile douăsprezece ale amiezii:

Dementi R at cin, primar.

Consilieri: Semion Tulinov, Stepan Ilin, Stepan Zeabrov, starostele orașului.

Luând în vorbire...

Hotărăște: Se va sărbători, în semn de obștească recunoștință, primarul Dementi Ratcin, bărbat de seamă și de cinste.

Semnat...

1. Cetățuie, din lemn ori piatră, ce se ridica în mijlocul orașelor medievale rusești.

Domnii consilieri au părăsit Rezidența la ceasurile două după amiază, îndreptându-se spre Catedrală, pentru slujirea unui tedeum".

Hotărârea aceasta a fost scrisă exact cu o sută de ani înainte de a se naște Donat, și Donat a dat peste ea atunci când a devastat Arhiva din Ordânin. A fost scrisă pe hârtie albastră, cu pană de gâscă și cu tot soiul de înfloriturі.

Neamul Ratcinilor, neam vestit de negustori, își trăgea obârșia de două sute de ani; la început au ținut în arendă sărării, au făcut negoț cu făină și cu vite; vreme de două sute de ani (străbunicul, bunicul, tatăl, feciorul, nepotul, strănepotul) în același loc, în halele de sare (acum distruse), în piața de mărfuri (acum Piața Roșie) au stat zi de zi la tejghea: țăcăneau la abac, jucau dame, beau ceai din ceainic (vărsând pe jos din farfurioare), primeau clienții, îi bruf- tuluiau pe vânzători.

Ivan Emelianovici Ratcin, strănepotul lui Dementi și tatăl lui Donat, a trecut la tejghea cu patruzeci de ani în urmă, pe când era un flăcău cu părul cârlionțat; de-atunci s-a scurs vreme multă, el s-a stafidit, a chelit, și-a pus ochelari, umbla cu baston, întotdeauna într-un surtuc vătuit și cu o șapcă vătuită pe cap. S-a născut tot aici, în Zareadie, în casa lui cu un cat, după poarta străjuită de dulăi ciobănești, aici și-a adus nevasta, de-aici a scos sicriul lui tătâne-su, aici cârmuia.

în kremlin se aflau clădiri publice și biserici, în râpă de vale curgea râul Vologa, pe malul dimpotrivă se întindeau luncile râului, mai departe veneau mănăstirea Redenev și mahalaua lamskaia[1] (pe vremea aceea calea ferată trecea la o sută de verste depărtare). Toată ziua și toată noaptea, la fiecare cinci minute bătea orologiul catedralei - don, don, don! înaintea tuturor, în kremlin

se trezeau gâștele (porci nu erau, pentru că străzile fuseseră pavate cu piatră de râu). Curând după gâște își făceau apariția bețivanii de prin cârciumi, calicii și smintiții cucernici. Vardiștii se duceau către Prunărie cu mesele-n cap (guvernatorul dăduse poruncă pe

1. Mahalaua Surugiilor.

-18- gubernie ca subcomisarii să facă ronduri de noapte și să iscălească în condici, iar condicile să fie legate de mesele din gheretele var- diștilor; subcomisarii iscăleau, dar nu noaptea, ci dimineața, și nu în gheretele vardiștilor, ci în cancelariile lor, unde li se aduceau mesele). Noaptea nu prea era îngăduit să umbli prin oraș, și dacă un vardist întreba, trezit din toropeală:

— Care ești ?

trebuia întotdeauna să răspunzi:

— Om bun.

Adușii la cancelarii și la secțiile de poliție, mai ales bețivanii, erau, potrivit obiceiului, bătuți crunt și cu mare artă, treabă în care subcomisarul Babocikin se dovedea un meșter fără de pereche.

Bețivanii se adunau în fața cârciumii dis-de-dimineață, se așezau în iarbă și așteptau răbdători să se deschidă. Negustorii care treceau pe acolo își făceau semnul crucii. Dinspre râu venea fuguța, cu undițele, părintele paroh Levkoev, pescar pătimaș; venea zorit cu cheile, în piață, la prăvălia eparhială; părintele paroh Levkoev era un om stimat, și singuru-i cusur era că vara de prin buzunarele lui ieșeau la iveală viermi, urmare a patimii pescărești ce-1 stăpânea (pentru care l-a pârât chiar episcopului poetul denunțător Va-râghin). Bețivanul de Ogoniok-clasicul îi striga preotului:

— Preacinstite domn, pricepi dumneata?...

Dar părintele îl ocolea degrabă.

îndată în urma parohului ieșea pe portiță de la el din

ogradă, în haină, cu umbrelă și cu galoși în picioare, profesorul Blanmanjov, și haida la prăvălia eparhială ca să bea împreună un ceai și să mai stea la taclale. Ogoniok (figură luminoasă) venea cu pas sigur spre el și-i spunea:

— Generosule domn, *vous comprenez"!* Vezi că-ți vorbește Ogoniok-clasicul...

Blanmanjov îi dădea un bănuț de argint. Profesorul era vestit datorită cunoștințelor sale în materie de geografie, cum și datorită nevesti-si, care se ducea la biserică purtând kokoșnik pe cap, acasă umbla goală, iar vara și toamna vindea pe geam fructele din livadă, stând numai în cămașă.

-19-

La crâșmă se arăta parlagiul Truskov și golea două sticluțe de rachiu. în drum spre piață, îi treceau pragul precupeți și negustori ambulanți. Beținvanii cumpărau niscai mezelicuri și se duceau la treaba lor. Veneau și birjarii cu droștile lor, vestindu-și apariția cu glasuri dogite de somn:

— Pofti... V'rog... Pofti...

Peste oraș se înălța soarele, întotdeauna superb, întotdeauna neobișnuit. Pe deasupra pământului, pe deasupra orașului se perindau primăveri și toamne, și ierni, întotdeauna superbe, întotdeauna neobișnuite.

Primăvara, babele se duceau cu pruncii la mănăstirea Sfânt Nicolae să-și pomenească morții, ori porneau în pelerinaj la biserica Sfânta Fecioară din Kazan, și ascultau ciocârliile cu gândul la cei duși. Toamna, băiețandrii din oraș înălțau zmeie cu zbârnâitori. Toamna, iarna în câșlegi și după Paști se puneau pe treabă petitoarele, întorlocând fetele cu băieții și pe negustori cu nevestele celor plecați la oaste, cu vădanele și cu fetițele „proaspete". La vederi, slujbașii de la poștă ciripeau cu logodnicele despre literatură și geografie: fata spunea că ea îl preferă pe

poetul Lajecinikov, pe când junele îl prefera pe scriitorul Nadson, apoi conversația lâncezea și cavalerul trecea la geografie: fata spunea că ea a fost la mănăstirea Sfânt Nicolae, pe când junele îi vorbea despre Varșovia și Liuban, unde a făcut serviciul militar. De Sân-Nicolae din primăvară, de Sân-Petru, de lăsata secului se țineau în oraș iarmaroace, veneau flașnetari, scamatori, acrobați, se înălțau barăci, artiștii lipeau ei singuri afișele, iar după iarmaroace, negustorii se duceau pe ascuns la doctorul Elezarâci. Iarna, sâmbăta, se duceau la castelul de apă, la baie. Cișmegiul ridica un șopron de scânduri până la râu, unde făcea o copcă, și negustorii, după o baie zdravănă de abur, fugeau în pielea goala până la copcă, ca să se vâre o dată, de două ori în apă. în duminicile de iarnă aveau loc bătăi cu pumnii, se băteau cei din lamskaia și din Redenevka, începând cu băiețandrii, care strigau: „Dă-i! dă-i!“, și sfârșind cu bătrânii, dar asta nu-i împiedica pe negustori să se repeadă după aceea, seara, în

-20- lamskaia, la țigani, să se veselească și să prăsească țigănuși bălani, iar la întoarcere să smulgă stâlpii felinarelor de pe drum. în ajunul Crăciunului nu mâncau până nu răsărea întâia stea, în prima zi îl slăveau pe Hristos și rosteau predici, în ajun de Bobotează zugrăveau cruci cu cridă pe toate ușile.

în oraș se întâmplau rar lucruri mai acătării și dacă se întâmplau erau *pătăranii* de felul acesteia:

> Mișka Țveliov, băiatul lăcătușului, împreună cu Ippo- litka, băiatul accizniculuí, au legat un șoarece de coadă și se jucau cu el în preajma casei; în vremea asta trecea pe stradă Ermil-chiorul, nebunul din Zarecie, și numai ce s-a apucat să arunce cu pietre în ferestre. Țveliov, lăcătușul, a sărit la el cu toporul. Chiorul i-a smuls

toporul din mână. Au dat fuga pompierii, dar a sărit și la ei cu toporul; pompierii au spălat putina. Singur subcomisarul Babocikin i-a venit de hac: după aia, Mișka a mâncat bătaie trei zile în șir, - dacă se întâmplau asemenea pătăranii, tot orașul avea ce vorbi o jumătate de an. O dată la doi ani evadau de la închisoare arestați!, și atunci tot orașul se pornea să-i prindă.

în halele de sare din piață, lângă prăvălia eparhială, stătea o dugheană - singura unde se găseau cărți - cu firma:

PRĂVĂLIA A.V. VARÂGHIN
vindem și cumpărăm
cărți școlare, cerneală, peniță
și tocuri.
Și alte poblicații periodice
de papetărie

Sub icoana Sfinților Patruzeci-de-Mucenici, icoana breslei, odihnea prăvălia eparhială. La icoana breslei se făceau atâtea slujbe câte onomastici sărbătoreau negustorii din partea locului. în prăvălia eparhială icoanele nu se cumpărau, se luau în schimb: clientul cumpăra o șapcă nouă, punea bani în ea și dădea șapca pe o icoană. Șepcile erau trimise la seminarul teologic. Prăvălia eparhială o avea

—21— în seamă părintele Levkoev, care visa, după pilda lui Iisus Hristos, să înființe o confrerie a pescarilor, și la adunarea generală să pună în discuție această problemă arzătoare: cum trebuie priponite luntrile la pescuit - cu bolovani, cu ancoră sau cu odgon ? Aici bărbații jucau dame și se adunau intelectualii - Blanmanjov, A.V. Varâghin. Clubul comersanților se afla la Ziabrov, negustorul de săpun, mare amator de incendii. Aici, la el, își făceau veacul advucanți și martori (cuvântul și fapta în slujba dreptății!): ad-

vucanții scriau denunțuri și reclamații, martorii depuneau mărturie pentru orice. Printre prăvălii hoinăreau calici și smintiți, și Ziabrov se distra pe'socoteala lor: iarna lipea cu scuipat înghețat pitaci de argint de pardoseaua de piatră și le poruncea calicilor să-i smulgă cu dinții și să-i păstreze pentru ei, vara oferea o grivnă cui bea o găleată cu apă (ceea ce făcea bunăoară prostănacul de Tiga-Goga), ori organiza întreceri între calici, întocmai ca la parada pompierilor. Ziabrov se veselea și pe seama trecătorilor: scotea afară pe trotuar ceasul legat cu o ață și arunca în fața prăvăliei cutii de bomboane cu gândaci sau cu câte un șobolan mort. Printre rândurile de prăvălii, durate din piatră, era întuneric, jilav, și mirosea a șobolani, piele putregăită și sardele stricate.

Ivan Emelianovici Ratcin, lung și uscățiv, cu o șapcă vătuită pe cap, venea la prăvălie la șapte fără cinci minute, descuia lacătele, făcându-le să zornăie cumplit, și-i învăța șartul negustoriei pe băieții de prăvălie și pe vânzători.
De față cu clienții ei trebuiau să spună ca pe apă:

nu - pe date, pe ciupeală, nu - tocmeală, potriveală, nu - vânzare, mi-o îmbrobodește, nu - vorbi degeaba, tu te jură, nu - opt poli de ruble și-o copeică, ala, bala, portocala, nu mi-i bagatel negustoreala !

Clienților trebuia să le deschizi ușa și să o închizi în urma lor: dacă nu înșeli, nu vinzi. Ivan Emelianovici se retrăgea în odăița lui

-22- din fund, țăcănea la abac, ori citea cu glas tare din Biblie. Acolo îi chema pe cei care se făceau vinovați de te miri ce (iar pe băieții de prăvălie chiar fără nici o vină), și îi mustruluia sub candela veșnic aprinsă, potrivit cu vina fiecăruia: cu biciul, ori cu nuiaua. La douăsprezece venea brutarul: jupanul dădea pentru brutar un pitac vânzătorilor și trei copeici băieților de prăvălie, apoi se ducea la părintele Levkoev să joace

dame pe o grivnă partida, și-i usca pe toți în tăcere: nu-i plăcea să pălăvrăgească. Cu clienții vorbea răstit, numai față de obișnuiții prăvăliei își domolea vocea-i groasă.

La șapte și jumătate închideau, la opt se dădea drumul la zăvozi printre rândurile de prăvălii. La nouă orașul adormea, și la întrebarea:

— Care ești ?

ca să nu te pomenești dus la poliție, trebuia să răspunzi:

— Om bun!

în casa lui Ivan Emelianovici Ratcin (după poarta grea, străjuită de dulăi) stăruia liniștea, și numai seara, din subsolul unde stăteau vânzătorii și băieții de prăvălie se auzea o cântare înăbușită de psalmi și acatiste. Acasă, vânzătorilor li se luau surtucele și ghetele, iar băieților de prăvălie - pantalonii (ca să nu umble haimana peste noapte), și însuși Ivan Emelianovici dirija cântarea cu arșinul, slujindu-se de el ca unealtă de „învățătură". Geamurile de la subsol aveau gratii, aici lampă nu se cuvenea să ardă, lumina doar o candelă. Seara, la cină, Ivan Emelianovici tăia el însuși slănina din ciorbă, vâra el cel dintâi lingura de lemn în strachină, și tot cu ea îi plesnea peste frunte pe cei care căscau gura, iar mesenii puteau să se înfrupte din porția de slănină abia atunci când dumnealui zicea:

— Ia și mănâncă!

Cei ai casei nu-i spuneau nicicum lui Ivan Emelianovici decât dumnealui sau tătuca. Se călăuzeau după zicala: „Vine el tătuca de poate, și le lămurește pe toate"[1]. Ivan Emelianovici avea o nevastă

1. Zicala sună așa: „Asta nu-i pentru de-alde noi treabă, a zis mămuca degrabă; vine el tătuca de poate, și le lămurește pe toate", *(n.a.)*

 grăsulie, care ghicea în cafea despre un crai de

cupă, dar în pat la el nu o lua pe ea, ci pe Mașuha, chelăreasa adusă de la țară. înainte de culcare, la el în odaia de dormit, cu aer puțin, Ivan Emelianovici se închina îndelung, rugându-se pentru negoț, pentru copii, pentru cei morți, pentru cei care călătoresc pe apă și uscat, și citea psalmi. Avea somnul ușor și dormea puțin, ca oamenii bătrâni. Se scula înaintea tuturor, la lumina lumânării, se închina iarăși, bea ceai, împărțea porunci și se ducea pentru toată ziua la prăvălie. Acasă, fără el, oamenii răsuflau ușurați (poate unde era ziuă ?), și de prin odăițe veneau la „dumneaei" femeile pripășite în casa negustorului, în fiecare sâmbătă, după vecernie, Ivan Emelianovici îi trăgea o bătaie lui fecioru-său Donat. De Crăciun și de Paști veneau musafiri - rubedeniile. La 24 iunie, de ziua lui Ivan Emelianovici (după beția din noaptea de Sfânt Ivan!), în ogradă se întindea o masă pentru calici. în duminica de lăsata secului, vânzătorii și băieții de prăvălie se temeneau dinaintea lui Ivan Emelianovici, și el le spunea la fiecare:

— Deschide gura și suflă!, asta ca să simtă mirosul de rachiu.

Și uite așa, între casă, prăvălie, Biblie, bătăi, nevastă și Mașuha, au trecut patruzeci de ani, rânduiala asta s-a contopit cu viața, a intrat în viață așa cum a intrat cândva nevasta, cum au intrat copiii, cum s-a dus taică-su, cum a venit bătrânețea.

Feciorul lui Ivan Emelianovici, Donat, era din născare un băiat frumos și voinic. în copilărie a avut de toate: și arșice, și popice, și scăldat în râu în dreptul podarului, și zmeie cu zbârnâitori, și porumbei, și capcane pentru sticleți, și plimbări cu căruța, și negoț cu potcoave, și bătăi cu pumnii; toate astea pe vremea când - năpârstoc - nu era luat în seamă. Dar pe la cincisprezece ani, Ivan Emelianovici l-a băgat în seamă, i-a făcut ciubote noi, șapcă și pantaloni, l-a oprit să iasă din casă decât

numai la liceu și la biserică, stătea cu ochii pe el să învețe să scrie frumos și a început să-1 scarmene cu râvnă în fiecare sâmbătă. La cincisprezece ani, Donat

-24- se făcuse băiat mare, cu părul bălai cârlionțat. Inima lui Donat era urzită pentru dragoste. La liceu, profesorul Blanmanjov îl punea pe Donat, ca și pe toți elevii, să călătorească pe hartă: la Ierusalim, la Tokio (pe mare și pe uscat), la Buenos-Aires, la New-York - să înșire felurite localități, longitudini și latitudini, să descrie orașele, oamenii și natura. Tot liceul orașului era numai geografie, și nici măcar geografie, ci călătorie: Blanmanjov chiar așa și dădea lecțiile: pe mâine să-mi învățați călătoria în Yorkshire. Tot cam pe atunci a mugurit și întâia iubire a lui Donat, superbă și extraordinară, cum e întotdeauna întâia iubire. Donat s-a îndrăgostit de camerista Nastia, o fată tăcută, cu ochii negri. Donat venea seara la bucătărie și citea cu glas tare din Viețile Sfinților. Nastia se așeza în fața lui, rezemându-și în palme capul acoperit cu o băsmăluță neagră, și - chiar dacă afară de ea nu-1 asculta nimeni altcineva! - Donat citea cu sfințenie și-i creștea inima. Din casă nu avea voie să iasă; în postul mare posteau cu toții, și de când intraseră în post, se duceau la biserică în fiecare seară, la vecernie. Era un aprilie străveziu, în lungul străzilor curgeau pârâiașe, păsările își rânduiau cuiburile, amurgurile pogorau domol, clopotele își îngânau dangătul din postul mare. în amurg, ținându-se de mână, îmbătați de primăvară, cei doi îndrăgostiți hoinăreau de la o biserică la alta (în Ordânin erau douăzeci și șapte de biserici); nu vorbeau, ci numai simțeau bucuria uriașă ce-i copleșea. Dar profesorul Blanmanjov se ducea și el în fiecare zi la vecernie, așa că l-a văzut pe Donat cu Nastia și i-a spus părintelui Levkoev, iar acesta - lui Ivan Emelianovici. Ivan Emelianovici l-a chemat la el pe Donat și pe Nastia și, ridicându-i fustele fetei, i-a poruncit mai marelui peste vânzători (de față cu Donat) să biciuiască trupul gol al

Nastiei, apoi (de față cu Nastia), dându-i lui Donat jos pantalonii, l-a bătut el cu mâna lui; pe Nastia a izgonit-o în aceeași seară, trimițând-o la țară, iar lui Donat i-a trimis-o peste noapte pe Mașuha. Profesorul Blanmanjov l-a pus a doua zi pe Donat să călătorească prin Tibet, la Dalai-Lama, și i-a

—25— dat nota unu, pentru că europenii nu sunt admiși la Dalai-Lama. Postul mare din anul acela, cu amurgurile lui, cu dangătul clopotelor și cu ochii blânzi ai Nastiei au rămas pentru totdeauna o amintire dintre cele mai frumoase din viața lui Donat.

Scurt timp după aceea, Donat s-a învățat de la vânzători să se furișeze noaptea prin oberliht, să se strecoare printre gratiile pilite și să sară gardul, ca să se ducă în oraș, în mahalaua lamskaia, la „Europa". Acum ședea cu taică-su la prăvălie. în zilele de sărbătoare se îmbrăca frumos și se ducea să se plimbe pe Bolșaia Moskovskaia. Se împrietenise cu părintele Pimen, ieromonah la mănăstirea Beloborski; vara se ducea pe la el dis-de-dimineață, pe rouă, se scăldau împreună în iazul mănăstirii, se plimbau prin parc, apoi, retrași în chilia împodobită cu cruci și cu icoane, în dosul ficușilor, sub colivia cu canar, beau lichior negru de coacăze, în vreme ce părintele Pimen îi vorbea despre hangițele care veneau la el să se roage și îi recita versuri de-ale lui, de felul celor de mai jos:

> O, *fecioară, tu, a raiului floare, Rogu-te cu-adâncă suspinare Cată spre mine cu milă Căci amarnic mi-ești dragă, copilă.*

Câteodată li se alăturau și alți monahi, și atunci se aciuiau într-un loc tăinuit, în turlă, trimeteau niște băiețași după rachiu,

1. Iată continuarea poeziei:

„Mi-s doar o umilă fața monahicească Care cu foc a prins să te îndrăgească Uitării dând prea sfânta juruială (Dar asta-i taină - ține socoteală!) Și dacă-n scârbă nu mă ții pre mine Eu, Pimen păcătosul viu la tine Să-mi dai o dulce sărutare
Iar sâmbătă te-aștept cu-nfiorare La poarta sfântă...! Apoi... pornografie (n.a.)*

-26- beau și cântau „Cântecul lui Kopernik"[1] și „Saşki-kanaşki"[2], cu refrenul pe melodia „Cu sfinții odihnește". Uneori, seara, părintele Pimen își punea vestonul de student și haida împreună cu Donat la circ. Era o mănăstire străveche, cu bisericile înfipte adânc în pământ, cu zidurile sumbre, cu clopotnițele înnegrite de vreme, iar Pimen îi vorbea lui Donat despre aleanul tânjitor de pe lumea asta. Tot Pimen i-a făcut cunoștință lui Donat cu Urâvoaia: în nopțile de iunie, nopți fără somn, sărind gardul, cu o sticlă de rachiu la el, Donat se ducea la frumoasa văduvă a cămătarului milionar Urâ- vaev, prigonită de negustori și pusă de ei sub tutelă, bătea într-o ferăstruică, se strecura pe geam în odaia de dormit și se vâra în patul dublu. Se iubeau cu patimă, se șușoteau, urau și blestemau împreună. Cămătarul Urâvaev, la șaptezeci de ani, a luat-o de nevastă pe Olenka, în vârstă de șaptesprezece ani, pentru poftele trupești ale monahilor de la mănăstire, a smuls din ea tot ce avea ea firesc și, murind, a pus-o sub tutelă. Frumoasa femeie a dat în patima beției și în isterie: orașul o socotea „smintită" și o hulea... Dar și dragostea asta din urmă a lui Donat n-a ținut mult; de astă dată l-a denunțat poetul denunțător A.V. Varâghin, scriindu-și denunțul în versuri.

Cine poate ști ?

Cine poate ști ce ar fi devenit mai târziu Donat ?

în anul 1914, în iunie, pădurile și ierburile ardeau în vâlvătăi roșii, soarele se înălța și cobora ca un disc roșu, oamenii lâncezeau sub o cumplită înăbușeală.

Kopernik trudi un veac...
...Dovedind lumii un fleac Că pământul se-nvârtește. Nătărău cindovedește! Dacă s-ar fi îmbătat De îndat-ar fi aflat...

2. Cântec vesel rusesc.

în anul 1914 a izbucnit războiul, iar după aceea, în anul 1917 - Revoluția.

în străvechiul oraș, oamenii erau adunați, învățați să ucidă și trimiși - în mlaștinile din Beloveja, în Galiția, în Carpați - să ucidă și să moară. Donat a fost trimis în Carpați. în Ordânin, soldații erau petrecuți până în mahalaua lamskaia.

Cel dintâi care și-a găsit moartea în oraș a fost Ogoniok-cla- sicul; bețivul onest, studentul căzut în patima beției, s-a spânzurat, lăsând acest bilețel:

> „Mor pentru că nu pot să trăiesc fără rachiu. Cetățeni și tovarăși ai zorilor noi, când o clasă și-a istovit vlaga, ea trebuie să moară, e mai bine să se retragă singură.
>
> Mor în zorii vieții noi!“

Ogoniok-clasicul a murit în pragul zorilor noi.

în anul o mie nouă sute șaisprezece, în apropiere de Ordânin s-a construit o cale ferată ce ducea la uzina din preajma orașului, cu care prilej negustori, „părinții orașului", au tras cea din urmă cacialma: inginerii au cerut orașului să dea mită, și părinții orașului s-au arătat întru totul de acord, dar au hotărât o sumă de râs, încât inginerii au socotit de datoria lor să așeze gara la o depărtare de zece verste, chiar la uzină. Trenurile goneau nebunește pe lângă oraș. Și cu toate acestea, localnicii au întâmpinat primul tren ca pe o sărbătoare: au ieșit grămadă pe malul Vologăi, iar băieții, dornici să vadă mai bine, s-au urcat pe acoperișuri și în sălcii.

Cel dintâi tren care s-a oprit în dreptul orașului a fost

un tren revoluționar. Cu trenul acesta s-a întors la Ordânin Donat, copleșit de amintirile amare ale tinereții, plin de ură și de energie. Donat nu cunoștea viitorul. Donat cunoștea trecutul și trecutul acesta Donat voia să-1 distrugă. Donat venise ca să clădească noul; el ura vechiul. Donat n-a călcat pragul lui tătâne-său.

Prin orașul străvechi, prin kremlinul neînsuflețit umblau oameni cu steaguri și cântau cântece roșii; cântau cântece și forfoteau gloate de oameni, la ceasul când înainte vreme străvechiul oraș de

-28- negustori, cu mănăstirile, catedralele și turlele lui, cu străzile lui așternute cu piatră de râu, dormea adânc, la ceasul când înainte vreme viața pâlpâia numai dinapoia zidurilor de piatră cu zăvozi la porți. De jur-împrejurul Ordâninului se întindeau păduri, și în păduri se ridicau vâlvătăile ce cuprindeau conacele boierești, și din pădurile acestea porniră să se reverse țăranii cu saci și cu grâne.

Casa negustorului Ratcin a fost rechiziționată pentru Garda Roșie. în casa lui Blanmanjov s-a instalat Donat. Donat umbla peste tot cu arma în spinare, părul lui Donat era cârlionțat ca și odinioară, dar în ochii lui se aprinsese un foc rău - focul patimii și al urii. Prăvăliile din hala de sare au fost dărâmate. De sub dușumele au ieșit la iveală, tulind-o în toate părțile, mii de șobolani. în beciuri era pusă la păstrare carne de porc stricată, în temelii s-au găsit cranii și oase de om. Hala de sare a fost dărâmată din porunca lui Donat. în locul ei se clădea o Casă a poporului.

Cam asta e tot.

Și încă ceva (dacă nu ți-e lene, du-te și vezi!): în fiecare zi, dimineața, la șapte fără cinci, pe șantierul Casei poporului, chiar în locul unde se afla prăvălia „Ratcin și Fiul", în fiecare zi se arată un moșneag

gârbovit de ani, cu ochelari rotunzi, cu o șapcă vătuită pe cap, sprijinindu-se într-un toiag, și se așază prin apropiere, pe un stâlp de piatră din marginea străzii, unde stă toată ziua, până seara, la ceasurile șapte și jumătate. Este Ivan Emelianovici Ratcin, strănepotul lui Dementi.

în oraș bântuie foametea, în oraș e amărăciune și bucurie, în oraș sunt lacrimi și râsete. Pe deasupra orașului trec primăveri, toamne și ierni. Pe noul drum de fier se târăsc desăgarii, vărsatul și tifosul.

Pe poarta kremlinului din Ordânin nu mai stă scris:

Mântuiește, Doamne, Ast oraș și pre
norodul tău, Și binecuvântează
Pe cei ce intră aice pe poartă.

-29-

De altminteri, în oraș, în afară de negustori mai erau nobili, mic-burghezi și raznocinți, iar orașul se afla la o mie de verste de oriunde, în părțile de peste Kama, înconjurat de păduri, și în oraș au dat năvală *albii.*

Scrisa cronicarului glăsuiește astfel despre pământurile Or- dâninului:

„Orașul Ordânin e durat din piatră. Iar cele pământuri sunt bogate în piatră care arde și în zăcământ magnetic, de care se lipește fierul“, -

și dincolo de Ordânin s-a înălțat o uzină metalurgică. Cât despre pământurile Ordâninului, ele sunt alcătuite din viroage, vâlcele, lacuri, păduri, pădurici, bălți, țarini și drumuri de țară, peste care străjuiește cerul domol. Uneori, cerul e posomorât, învăluit de nori cenușii. Uneori, pădurea râde cu hohote și geme, uneori, vara, arde. Drumurile se târăsc șerpuind, sunt ca un fir strâmb de ață, fără sfârșit și fără început. Când i se urăște câte unuia de atâta mers și vrea să o ia mai de-a dreptul, se abate de la drum și, după ce rătăcește o

vreme, se întoarce în același loc! Două făgașe, flori de pătlagină, o cărăruie, iar în jur, afară de cer sau de lanurile de secară, vezi ori zăpadă, ori pădure - fără sfârșit, fără început, fără de margini. Și oamenii calcă drumul cântând înăbușit; pentru unii, cântecul întruchipează aleanul, așa cum îl întruchipează și drumul. Orașul Ordânin s-a născut în ele, cu ele, din ele.

în letopiseț și în „Istoria Velikorossiei, a Religiei și a Revoluției", cronicarul, arhiepiscopul Silvestr al Ordâninului, grăiește astfel despre oamenii din părțile Ordâninului:

> „Trăiau în păduri, ca fiarele, și se hrăneau numai cu scârnăvii, suduiau în fața părinților și a nurorilor; nu se căsătoreau între ei, dar puneau la cale tot soiul de jocuri, între sate, se adunau la aceste jocuri, la danțuri și la tot soiul de petreceri diavolești, și aici își alegeau miresele, răpindu-le pe cele cu care cădeau la învoială; aveau câte două și trei neveste; când murea câte unul, îi făceau pomenire, apoi

-30- aprindeau un foc mare (rug) și, așezând mortul în flacără, îl ardeau, iar în urmă, adunându-i oasele, le hodineau într-un vas mic, pe care-1 puneau pe un stâlp în marginea drumului, ceea ce fac și până-n ziua de azi“.

Și iată cântecul de azi în viforniță:

Viforniță. Un pâlc de pini. O poiană.
Spaimă.
Șooia, șo-oia, șoooiaa...
Gviiuu, haauu, gviiiuuu, gviiiiuuuu, haaauu...

Și:

Glav-bumm!
Glav-bumm!
Gu-vuz! Guu-vuuz!...
Șoooia, gviiuu, haaauuu...

Glav-bummm!!'

Și...

Kitai-Gorod[2]

Asta e din peregrinările lui.

S-a început la Moscova, în Kitai-Gorod, dindărătul zidului chinezesc, în hudițele și curțile de piatră, sub felinarele de gaz - un deșert pietros. Ziua, în dosul zidului chinezesc, Kitai-Gorodul se foia cu milionul lui de oameni și cu milionul lui de vieți omenești - cu meloane, pălării de fetru și sumane - el însuși cu melon și cu

1. Onomatopee intraductibile, legate, mai toate, de denumirea abreviată a unor instituții, întreprinderi și organizații obștești, create imediat după Revoluție de către puterea sovietică.
2. Cartierul comercial al vechii Moscove.

-31- o servietă burdușită de înscrisuri, acțiuni, polițe, frahturi, efecte de bursă, cu icoane, piei, manufactură, stafide, aur, platină, Mar- tianâci, din cap până-n picioare așa, cu melon, întocmai ca Europa, în schimb, noaptea, în hudițele și în ogrăzile de piatră dispăreau meloanele, se înstăpâneau pustiul și tăcerea, hălăduiau câinii, felinarele abia pâlpâiau printre pietre, și numai dinspre Zareadie și înspre Zareadie umblau oameni, rari ca și câinii, cu șepci pe cap. Și atunci, în pustietatea asta, de prin ogrăzi, și de sub porți ieșea târâș celălalt: Kitai-ul fără melon, Imperiul Ceresc, care se întinde undeva dincolo de stepe, în Răsărit, dincolo de Marele Zid de Piatră, și privește lumea cu ochii lui oblici, semănând cu bumbii de la mantalele soldaților ruși. Acesta e un Kitai-Gorod.

Și iată al doilea Kitai-Gorod.

La Nijni-Novgorod, în Kanavina, dincolo de Makari, în lungul căruia se așeza cu fundul ei masiv aceeași Ilinka[1] de peste zi a Moscovei, în noiembrie, după milioanele de puduri, butoaie, bucăți, arșini și coturi de mărfuri schimbate în septembrie pe ruble, franci, mărci, lire sterline, dolari și altele, după dezmățul din octombrie, pe sub perdeaua ca o Volgă revărsată de vinuri, icre, „Venețiii", băuturi „evropenești", „tătărești", „persiene" și „chinezești", dimpreună cu ocale de spermatozoizi, în noiembrie, în Kanavina, în zăpadă, în rândurile de prăvălii și gherete bătute în scânduri, din pustietate, privește cu niște bumbi soldățești în loc de ochi: Kitai-ul de noapte al Moscovei, adăpostit după Marele Zid de Piatră. Tăcere. Mister. Fără melon. Bumbi soldățești în loc de ochi.

Cel din Moscova - noaptea, de cu seară până dimineața. Cestălalt - iarna, din noiembrie până în martie. în martie, apele Volgăi vor potopi Kanavina și vor duce Kitai-ul în Caspica.

Asta e din peregrinările lui.

Și iată al treilea Kitai-Gorod.

1. Stradă în Kitai-Gorod, cu o intensă activitate comercială.

—32—

Iată-L. O văgăună, un pâlc de pini, zăpadă, iar mai departe - munți de piatră, un cer de plumb, un vânt de plumb. E o zăpadă afânată, pini uzi mărginesc locul din trei părți și de trei zile bate vântul: semnele vremii spun că vântul mănâncă zăpada. Suntem în martie. între pini stă așezată colonia muncitorească, dincolo de dealuri se întinde orașul, în vale, s-a aciuiat uzina. Coșurile nu scot fum, furnalul a amuțit, așa cum au amuțit și secțiile uzinei acoperite de zăpadă și de rugină. Stăruie o tăcere de oțel. Iar din secțiile pline de

funingine, din freze și strunguri, din ciocane și macarale, din furnal, din laminor și din barele ruginite de metal, privește Kitai-ul, și surâd (așa cum pot ei să surâdă!) bumbii soldățești.

Acolo, la o mie de verste, la Moscova, uriașa piatră de moară a revoluției a măcinat Ilinka, și Kitai-ul a ieșit din Ilinka și a pornit-o târâș...

— încotro ?!

— A ajuns până la Taejevo ?!

— Nu-i adevărat! Nu-i adevărat! Furnalul are să se aprindă iarăși, barele de metal au să se rostogolească din nou, strungurile și frezele vor porni iarăși să dănțuiască!

— Nu-i adevăra-at! Nu-i adevăra-at! - și asta nicidecum isteric, poate doar cu o furie rece, strângând din fălci. Asta o spune Arhip Arhipov.

Notă necesară

Asta-azi, în zilele noastre.

Albii au plecat în martie și uzina a rămas în martie. în schimb, orașul (orașul Ordânin), se află în iulie, iar satele și cătunele în toate răstimpurile anului. De altminteri, fiecare vede singur și sculăria lui, și luna în care se află. Orașul Ordânin și uzina din Taejevo sunt alături și totuși la o mie de verste de oriunde. Donat Ratcin a fost ucis de albi: despre el - atât.

Expunere

Capitolul I. Aici se vând roși

în oraș toate sunt rânduite ca la oraș.

Străvechiul oraș e mort. Orașul are o mie de ani.

Cerul torid își revarsă dogoarea și când se va înserа, amurgul galben va stărui îndelung. Cerul torid e tot albastru și adânc fără de capăt; bisericuțele, galeriile mănăstirii, casele, pământul - ard. E un vis aievea. în liniștea de pustiu, din cinci în cinci minute, bate cu un dangăt de cristal orologiul catedralei: Don! Don! Don! Zilele acestea, visele sunt aievea.

Pe poarta mănăstirii - o inscripție roșie, cu o stea roșie:

Secția Gărzii Populare a Sovdepului'
din Ordânin

în poarta mănăstirii o sentinelă. Din chiliile depărtate răzbate în pustiul zilei glasul unui clarinet: șeful gărzii populare, tovarășul Ian Laitis, învață să cânte la clarinet. Străveche e mănăstirea Vovedeniei; de la o chilie la alta, de la o biserică la alta se întind

1. Sovietul de deputați.

-35- galerii, de zidurile albe s-au lipit mici acareturi ajunse cafenii cu trecerea anilor. Noaptea, mănăstirea seamănă, ca și biserica Sfântul Vasili Blajennâi, cu un decor de teatru. Mănăstirea Vovedeniei dăinuie de pe vremea când Rusia, pornind de la Moscova, de la barierele Moscovei, a mers către Răsărit și miază-noapte, în păduri și pustietăți, din mănăstire-n mănăstire, în plin raskol. Orașul Ordânin se află în ținutul de peste Kama; la marginea de miază-zi a cerului se întind stepe, către miază-noapte - păduri și mlaștini, către răsărit - munți. Orașul stă așezat pe un deal, pe malul râului Vologa, în păduri. Orașul e din piatră. Și nu se știe cine de la cine își trage numele: prinții Ordânin de la oraș, ori orașul de la prinții Ordânin ?'

Ultima oară orașul a trăit cu șaptezeci de ani în urmă. A avut Rusia o epocă - naiba știe cum să-i zici epocii acesteia! - când, de fapt, nici Rusia însăși nu exista, și era o întindere nesfârșită, uscată de arșiță, cu stâlpi vărgați din verstă-n verstă, prin dreptul cărora goneau spre Petersburg cinovnicii, ca să-și citească acolo dinaintea împăratului iscălitura savantă, și cinovnicii nu aveau fețe, ci ceva plictisit și albastru oficial ca postavul uniformei de jandarmi: nu degeaba goneau pe arșița de iulie cu șubele pe ei, așa cum scrie Gogol, goneau pentru ca la bariere, în gheretele vărgate, să schimbe foile pentru caii de poștă și să străbată orașele cu zurgălăii înfundați. Avea Rusia în vremea aceea fața plictisită, ca și fețele cinovnicilor, și semănau acele zile cu pârjolitorul iulie, aducătorul de foamete și secetă. Nu degeaba, epoca aceea s-a slobozit cu Sevastopolul. Și din epoca aceea a rămas în kremlin, lângă barieră, chiar peste drum de poarta mănăstirii, o casă - de o arhitectură vulgară! - cu o gheretă vărgată la poartă, spoită cu chinovar, dar cu pilaștri albi între ferestre și cu ancadramente albastre. Prinții Ordânin s-au despărțit în două ramuri: Ordânin și Volkovici, dar și generalii Volkovici au dispărut. în odaia din colț, din

dreapta,

1. De altminteri, în ce îi privește pe prinții Ordânin, aceștia au degenerat de pe acum în negustori, *(n.a.)*

stătea Andrei Volkovici, Ia demisol locuia cizmarul Semion Matveev Zilotov, încăperile de la mezanin le închiriau domnișoara sovietică Olga Kunț și Serghei Sergheevici, un cetățean. Cât despre prinții Ordânin, aceștia s-au instalat în celălalt capăt al parcului, în apropiere de Puntea Veche, lângă Catedrala Veche, și nu în casa familiei, ci într-o casă de negustori: *a mămucăi Ordânina.*

în fața casei se află poarta mănăstirii, în dreapta - piața catedralei, tocită de veacuri, sleită de multele arșiți, dincolo de piața catedralei e casa Ordâninilor, cu o arhitectură la fel de vulgară (fostă casa negustorilor Popkov!), în spate se cască o râpă pe malurile căreia cresc pini cu trunchiuri arămii. Din deal, de la barieră, se vede râul Vologa, dincolo de râu, dincolo de țarini și de uzină, departe de păduri se văd clopotnițe albe: cele din Redenevo și altele. Iar dincolo de pădure, pe alte coline, se înalță coșuri negre: coșurile uzinei, și asta e altceva.

Cerul torid își revarsă dogoarea, seara va pogorî un amurg galben, și tot atunci, la poalele dealului se vor aprinde focuri: își vor fierbe o zeamă înfometații, cei care se târăsc cu miile în stepă, după pâine; și de sub poalele dealului vor răzbi cântece de alean. Orașul va dormi: orașul a îmbătrânit în stare de război. Peste noapte, dinspre luncile și coturile râului se vor ridica neguri. Noaptea umblă prin oraș patrule, zăngănindu-și armele. Noaptea, cetățeanul Serghei Sergheevici va coborî la Semion Zilotov, numai în cămașă și izmene, primenit proaspăt, se va așeza după obiceiul burlacilor

pe pervazul ferestrei, adunându-și sub el picioarele umflate, și se va apuca să vorbească despre maioneză și despre pâr- joalele de vițel.

— Don! Don! Don! bate orologiul catedralei. Alte vremuri. Veacul nostru.

Cizmarul Semion Matveev Zilotov, stafidit de reumatism, are fața schimonosită într-o strâmbătură. Clipind din singuru-i ochi, zice:

— Suntem în anul opt mii patru sute douăzeci și șapte! Și adaugă ironic: Nu crezi ? Poftim, controlează! Eu unul mă jur: pe diavolul meu, pentagrama!

La Semion Matveev Zilotov, în geamul de la demisol, în afară de firma lui înfățișând o cizmă, drept în fața inscripției:

Secția Gărzii Populare a Sovdepului
din Ordânin,

stă lipită înștiințarea:

Aici se vând roți, și dedesubt e desenată o roșie.

Ard pietrele. în kremlin e pustiu. Alte vremuri. Vis aievea. La amiază se va întoarce de la slujbă Olenka Kunț, de la Secția Gărzii Populare, fredonând romanțe, iar când va coborî amurgul galben, ea va merge cu prietenele ei la cinematograful „Veneția".

Orologiul catedralei răsună:

— Don! Don! Don!

Aici se vând roși.

Ziua s-a ofilit în amurgul galben, o dată cu lăsarea nopții s-au ridicat neguri cenușii. La mănăstire, în cursul dimineții, la serviciu, Olenka Kunț a multiplicat mandate la mașina „Reneo". în micuța chilie totul era ca mai înainte, ca pe vremea călugărițelor, curat și luminos, în gemulețele deschise se răsfățau la soare mușcate și balsamine, în grădina mănăstirii ciripeau păsărele. Olenka Kunț învârtea de mânerul mașinii de multiplicat:

„Mandat

Prin prezentul, tov.....este împuternicit să efectueze o percheziție la cet..... și în caz de necesitate să procedeze la arestarea lui.

Comandantul Gărzii.....

Secretar.....“

Și sub cuvântul „secretar", Olenka Kunț se iscălea cu scrisul ei stângaci, dar făcea totuși o codiță: „O.Ku“ - câteva bețișoare și o codiță.

La mănăstire, la comitetul executiv (și aici se răsfățau la soare, în ferestrele mici, balsamine) se adunau dimineața - și aceasta un semn al vremii - oameni de piele în haine de piele (bolșevici!): toți o mândrețe de bărbați, plini de cutezanță, înveșmântați în piele, voinici, cu cârlionți! zbucnind de sub șapca dată pe ceafă, vădind voință mai mult decât orice în fălcile strânse, în cutele obrazului, în colțurile buzelor, în mișcările măsurate. Tot ce era mai bun din rusească gintă, moale și butucănoasă. Și dacă se purtau în haine de piele, era și asta bine: pe de-alde ăștia nu-i duci cu

psihologiile siropoase; uite așa am hotărât, uite așa am chibzuit noi, uite așa vrem noi și basta! - atâta știu ei. De altminteri, se pare că nu-i unul care să-1 fi citit pe Karl Marx. Piotr Oreșin a spus despre ei (despre noi!): „Golănimea slobodă-o lăsați, căci de nu - voi fi-veți spânzurați !“ Arhip Arhipov ședea din zori la comitetul executiv și scria frământat de gânduri; ziua l-a găsit cu fruntea albită aplecată deasupra unei foi de hârtie, cu sprâncenele înnodate, cu barba puțin răvășită, dar aerul din preajmă (nu așa cum se întâmpla de obicei după o noapte de veghere) era curat, pentru că Arhipov nu fuma. Iar când au venit tovarășii și Arhipov le-a întins foaia aceea de hârtie, printre altele tovarășii au citit și aceste neînfricate cuvinte: *moarte prin împușcare.*

In aceeași dimineață, la mănăstire, într-o chilie retrasă, cu balsamine în geam, în turnul dintr-un colț al clădirii, năpădit de mușchi, arhiepiscopul Silvestr, năpădit și el de mușchi, așa cum îi

—39— mersese vestea, scria la cartea lui despre „Velikorossia, Religia și Revoluția". Arhiepiscopul Silvestr, fost prinț și ofițer într-un regiment de cavalerie de gardă, acum un popă mic și cărunt, năpădit de mușchi, într-o sutană neagră, ședea la o măsuță în-cărcată de hârtii, și pe măsuță, printre hârtii, adăstau un coltuc de pâine neagră și un ulcior zvelt cu apă de izvor. Geamul cu balsamine se afla foarte sus, iar la ușă veghea un poslușnic, negru și mărunțel, singurul din mănăstirea de maici, nimerit aici cu totul din întâmplare. Micul popă năpădit de mușchi scria zorit, în vreme ce micul poslușnic, furat de gânduri, îngâna cântece vechi rusești, moleșit de arșița zilei.

O.K. (- câteva bețișoare și o codiță).

După orele de serviciu, Olenka Kunț s-a dus la cantină, a stat de vorbă cu prietena ei despre o nouă cunoștință de la Finanțe, și apoi a luat-o acasă (toți

cavalerii au fost rând pe rând adoratorii Olenkăi Kunț și în fiecare săptămână ea avea altă prietenă căreia îi destăinuia secretele). De la portiță și până la intrarea din dos au alergat pe scândurile așternute peste iarba din curtea părăduită, bocănind din tocuri, apoi au urcat la mezanin, pe scara șubredă, trecând pe lângă closetul cu miros sufocant, apoi au deschis larg geamurile și s-au apucat să cânte:

în grădina-nmiresmată unde noi ne-am întâlnit, Un boschet de crizanteme...

Curând au dat fuga iarăși în curte, s-au dus în grădină și au mâncat zmeură. Ziua s-a ofilit, mistuindu-se în amurgul galben, iar seara, Olenka Kunț s-a dus la cinematograful „Veneția", unde „juca" Vera Holodnaia. La „Veneția", lângă Olenka Kunț a venit și s-a așezat comandantul Gărzii Populare, tovarășul Ian Laitis, și pe întuneric, când „juca" Vera Holodnaia, tovarășul Laitis îi tot strângea mâinile Olenkăi. Pe urmă, Olenka Kunț s-a dus cu Laitis la râpă - în fundul râpei ardeau în negură focurile înfometaților, serile erau înnegurate, și orașul în stare de război stătea mut printre păduri și printre mlaștini: Olenka Kunț râdea cu hohote atunci

-40- când patrulele cereau permisul și, râzând așa, se lipea naiv de tovarășul Laitis. Tovarășul Laitis, îmbrăcat într-o haină de catifea, îi vorbea despre muzică, despre Beethoven, despre vioară și clarinet.

Olenka Kunț s-a despărțit de tovarășul Laitis la portița grădinii, a străbătut grădina și a intrat în casă; pentru o clipă la mezanin s-a făcut lumină, după care casa s-a cufundat în tăcere. Era o noapte întunecoasă, și dinspre Porecie se târau neguri cărunte și jilave.

Și atunci, la poartă (acolo unde era o gheretă vărgată) a sunat cu putere clopotul. Clopotul a sunat a jale. La poartă stătea tovarășul Laitis cu o patrulă de

soldați. I-a deschis Andrei Volkovici.

Tovarășul Laitis a întrebat:

— Unde zdă aisi ofiserul nobil, zdudentul Volkovis ?

Andrei Volkovici i-a răspuns nepăsător:

— Ocoliți casa și urcați pe scară, la primul etaj.

Și, zicând acestea, a căscat, a mai zăbovit niței la portiță și apoi a luat-o alene spre casă, către intrarea principală. Tovarășul Laitis, urmat de soldați, în șir câte unul, s-a îndreptat spre intrarea din dos, călcând pe scândurile întinse în iarbă. Scara l-a dus la o ușă bătută în scânduri.

— Nu-i acilea.

— Spargeți ușa!

Au spart ușa și au dat peste niște mobilă șchioapă și peste o masă de biliard. Printr-o altă ușă au pătruns într-o odaie de la mezanin, cu podeaua putrezită, care scârțâia sub pașii lor grei; brichetele au luminat slab și fumegând, în semiîntunericul din jur; umbre cenușii s-au clătinat în încăpere, făcând să se scuture varul de pe pereți.

— Nu-i acilea! E acolo, mai sus, o scăriță pe palier.

La mezanin i-a izbit în nări acreala nopții și un miros de încăpere locuită. Pe ușa lui Serghei Sergheevici era prinsă o carte de vizită. Serghei Sergheevici s-a arătat în prag numai în cămașă și izmene, cu o lumânare în mână; cu fața buhăită; tremura ca un plop; făcea să tremure, risipindu-se, și flacăra lumânării.

— Unde stă, aici, Volkovici ?

— Nu stă aici! Stă jos! De la intrarea principală în stânga, ocupă două camere!

— Căutați peste tot! înconjurați casa!

Andrei Volkovici părăsise casa.

Tovarășul Laitis i-a arătat lui Serghei Sergheevici mandatul semnat de Laitis, prin care tovarășul Laitis era însărcinat să facă o percheziție și să procedeze la o arestare; mai era acolo o semnătură - a Olenkăi Kunț:

O. Ku (— câteva bețișoare și o codiță).

La ușa Olenkăi Kunț a ciocănit cineva! Olenka Kunț plângea, în odaie la ea a intrat tovarășul Laitis.

— Nu e frumos! Nu e frumos! Sunt dezbrăcată, dumneata plecați!

Olenka Kunț avea o gramatică a ei și de câte ori se adresa cuiva cu dumneata, socotea o necuviință să folosească verbul la singular, în loc de „dumneata mă iubești?", Olenka Kunț spunea: „dumneata mă iubiți?".

Olenka Kunț ședea pe patul de fier, cu picioarele strânse sub ea, numai în cămașă, iar în dreptul patului, se vedea prin fereastră geana liliachie a cerului. Cămașa nu-i ascundea goliciunea, cu toate că Olenka Kunț își împreunase mâinile pe piept, și ochii tovarășului Laitis s-au pironit pe sânii ei, după care au alunecat spre genunchii rotunzi. Plângând, Olenka și-a strâns cochet buzele ca două vișine.

— Nu e frumos, nu e frumos! Sunt dezbrăcată. Mi-e milă de Andriușa. Dumneata plecați!

Tovarășul Laitis i-a făcut pe voie. Serghei Sergheevici alerga încoace și încolo prin casă, lăsându-se greoi când pe un picior, când pe celălalt, silindu-se să se arate serviabil. Andrei Volkovici n-a fost găsit. Comandantul Gărzii Populare a plecat. Serghei Sergheevici l-a petrecut până la poartă. Pe străzi se târau negurile, în depărtare mijea geana liliachie a cerului.

Olenka Kunț plângea în tulbureala cenușie de la revărsatul

 zorilor, tare necăjită plângea Olenka Kunț: îi părea rău de Andriușa Volkovici și, în afară de asta, îi plăcea să plângă. în tulbureala cenușie de la revărsatul zorilor, casa răsună de niște hohote puternice: Serghei Sergheevici râdea să se prăpădească. Serghei

Sergheevici porni cu pași grei, lăsându-se când pe un picior, când pe celălalt, pe scara de piatră ce ducea la subsol, la Semion Matveev Zilotov. Semion Matveev stătea lângă sobă, în sobă ardea focul și lângă foc erau puse la încălzit, în borcănașe, niște dresuri.

— Ai văzut ? vorbi Serghei Sergheevici sarcastic, și izbucni iarăși în râs, ținându-se cu mâinile de burtă.

Semion Matveev mormăi drept răspuns:

— Pintogramă, nu pintogon.

— Bravo lui! Hai?! El deschide și tot el îi trimite prin dos! Hai?! Ha-ha! Prinde orbul, scoate-i ochii! Ha-ha!...

— Dacă-mi pare rău de ceva, e că-i rus. Pe diavolul meu! Dară: vezi semnul ăsta ? străinul gata, l-au găsit!

— Ai văzut ?! Ha-ha! Tot cu fierturile ? Mai bine ai pune la prăjit o fripturică de porc. Ha-ha, vezi să nu găsești!

Zorile veneau cu o mahmureală cenușie, murdară, pe străzi se târau neguri jilave. în zorii zilei, se auzi în ceață cornul unui păstor, sunând încet și a jale, ca în zorii nordici din părțile Permului.

Serghei Sergheevici se așează pe pervazul geamului, burlăcește, adunându-și sub el picioarele amorțite. Lângă sobă se încălzeau la foc, în ulcele, niște cleiuri. De după sobă stătea trasă în mijlocul odăii o măsuță, pe care se aflau mai multe cărți deschise, precum și un glob pământesc, cu Rusia colorată în roșu. Semion Matveev Zilotov, cu un aer tare preocupat, tot plimba ulcelele de la sobă la masă, călcând ca un dulău bătrân.

Gazda luă de pe masă un carton în formă de pentagon, în mijlocul căruia, într-un cerculeț, era scris cuvântul Moscova, iar în colțuri - Berlin, Viena, Paris, Londra, Roma. Se apropie tăcut de Serghei Sergheevici și apropie unele de altele capetele pentagonului: Berlinul, Viena, Parisul, Londra și Roma se împreunară. Apoi, dezdoi colțurile și îndoi altfel pentagonul: Berlinul, Viena, Parisul, Londra și Roma se aplecară

deasupra Moscovei și cartonul semăna acum cu o pătlăgea colorată dedesubt în roșu.

— Vezi semnul ăsta? vorbi Semion Matveev Zilotov, grav din cale-afară. Adunându-se laolaltă capitalele altor țări s-au închinat Moscovei. Dar Moscova a rămas umilită.

Semion Matveev se duse lângă sobă și turnă ceva dintr-o ulcică în alta; lichidul sfârâi, iscând un fum liliachiu și miros de pucioasă.

— Pentagrama, zise Semion Matveev, și se opri în dreptul mesei, rezemându-se cu o mână de glob. Jură-mi: pentagrama, pe diavolul meu, și am să-ți spun o mare taină.

— Ce ? întrebă Serghei Sergheevici.

— Jură: pentagrama, pe diavolul meu! Am să-ți dezvălui o mare taină. Vezi ce se petrece în Rusia ?

— E știut lucru ce se petrece: mitocanocrație, foamete, jaf! glăsui Serghei Sergheevici. Carnea de porc a ajuns la șaptezeci și cinci! Ce se petrece, zici ?! Rusia umblă cu picioarele-n sus. Serghei Sergheevici zâmbi. Ia, mă rog, du-te și-mi ia niște salam afumat, he-he! Serghei Sergheevici zâmbi iarăși, înveselit, cu un zâmbet veninos: Ha-ha!... Auzi, la Andrei: „Poftiți, urcați sus!“ Ha-ha! Văzuși?! Ha-ha!

— Stai nițel! exclamă Semion Matveev Zilotov, și izbi globul cu palma. Rusia împotriva întregii lumii? în Rusia e foamete, răzmeriță, moarte! Și așa va fi douăzeci de ani! Jură și-o să afli o taină...

Serghei Sergheevici se înveseli de-a binelea, păstrând același zâmbet veninos.

— Mă rog, uite că jur!

— Jură: pe diavolul meu, pentagrama!

— Jur: pe diavolul meu, pentagrama! Și?!

Semion Matveev făcu o mișcare stângace, se lăsă pe vine, își redobândi echilibrul și spuse în șoaptă:

— Peste douăzeci de ani, Rusia se va salva. în

mănăstire, din chilia stareței, unde stă acum Laitis, tovarășul, pornește o galerie care duce la biserica de iarnă. Chiar în altar!

— Ce vrei să spui ?

— Un străin, Laitis, tovarășul! în altar! Peste douăzeci de ani va veni un mântuitor. Rusia se va încrucișa cu un alt popor. Mântuitorul va fi dat în seama înțelepților arabi. O să-1 cresc eu!

— Ce vrei să spui ?

— Olga Semionovna Kunț și străinul Laitis. E o frumusețe de fată. Neprihănită. Altarul se va înroși de sânge. Pe urmă, totul o să ardă și străinul va fi trecut prin foc!

— Ce vrei să spui? Vrei cumva să-1 răzbuni pe Volkovici? Serghei Sergheevici rosti întrebarea serios, abia auzit.

— Nu, eu vreau să salvez Rusia!

(...Și atunci, pe sub porți privește cu bumbii soldățești Kitai-ul, Imperiul Ceresc...)

— Și ce-are a face Olga Semionovna cu toate astea ?

— Olga Semionovna e neprihănită! O frumusețe de fată!

— Nu cumva vorbești așa - de foame ? Mai bine, în loc de dresurile astea, ai pune o ciorbă la fiert... Haide, zău, e vremea!

— Ascultă! Privește!

Semion Matveev Zilotov luă de pe masă o carte groasă și se apucă să citească:

„Cine va cuteza să ne izbăvească de toate fărădelegile ce ne fac de rușine veacul, de toate viciile care aduc vătămări statelor, de toate neorânduielile, generale și particulare, care fac societatea să geamă? Din adâncurile pământului și până la mărețul astru al zilei, toate ne duc la cunoașterea Vinovatului de sine stătător, care ține

lanțul făpturilor și care el singur e începutul tuturor. Totul vestește asta în aceeași vreme sufletului, minții, dar mai cu osebire simțirii lăuntrice, care nu înșală niciodată pe cel ce întreabă. Cu cât ne adunăm mai mult gândurile, cu atât deslușim mai vârtos semnul acesta al puterii nemărginite, pecetea aceasta a măreției, înfățișată din toate laturile și pe toate lucrurile!"

Semion Matveev trăia ca un sihastru, retras la el la demisol ca într-o cochilie; cuibărit pe cuptor, era destul să zvârle o dată din picior, că pâslarul zbura într-un colț; era destul să dea din celălalt picior, că și perechea pâslarului se rânduia în colț, alături de cel dintâi; era destul să facă o mișcare mai repezită, că se prăbușeau cărămizile desprinse din tencuială; dar asta nu se întâmpla niciodată, pentru că el obișnuia să stea și în somn chircit ca un ciudat semn de întrebare. Dacă voia să aibă lângă el, noaptea, pe întuneric, „Pentagrama sau semnul masonic, traducere din limba franceză", Semion Matveev se apleca de pe cuptor și lua fără greș de pe masă „Pentagrama", iar paginile le știa pe dibuite.

Tulbureala cenușie a zorilor se trase de pe fața pământului - începea o zi senină și călduroasă. Negurile cenușii se ridicaseră în tăriile cerului. Serghei Sergheevici urcă sus, la el. Olenka Kunț se sculase și se spăla, împroșcând apa cu zgomot și, spălându-se așa, dădu să cânte:

în grădina-nmiresmată unde noine-am întâlnit...

— dar își aduse aminte de tovarășul Laitis și amuți, jignită. Serghei Sergheevici își făcu pe plită o cafea din secară prăjită; închizând ușa cu grijă, scoase de undeva dintr-o tainiță o bucățică de zahăr și o felioară de brânză; bău cafeaua pe un scaun, pe care așternuse un șervețel. După ce-și sorbea cafeaua, Serghei Sergheevici își aprindea o țigară și se bărbierea, pe

urmă își punea haina de șantung, mâncată de sudoare la subsuori și se ducea la slujbă, la Casa de economii, unde, la fiecare zi întâi a lunii scria în „Registru" că „în luna care s-a încheiat nu s-au efectuat nici un fel de operațiuni" și „nu s-au făcut depuneri". înainte să se ducă la slujbă, Serghei Sergheevici intra într-o căsuță, unde putea să schimbe o pereche de butoni pe unt. La slujbă, în zăpușeala zilei, bâzâiau muștele; Serghei Sergheevici, leoarcă de sudoare, juca cu ajutorul său preferans, cu o mână moartă. După slujbă, Serghei Sergheevici se ducea la cantina sovietului, lua mâncarea în sufertaș și mânca acasă, pe același șervețel. După masă dormea, iar seara ieșea pe bulevard să se plimbe.

Filozofa și el puțintel cu privire la renaștere...

Moartea bătrânului Arhipov

(alt iubitor de cărți), în aceeași dimineață

■ Zorile se iscau dintr-o tulbureală cenușie, murdară. în zori sună cornul păstorului încet și a jale, ca în zorii nordici din părțile Permului. Auzind cornul păstorului, grădinarul Ivan Spiridonovici Arhipov s-a sculat în căsuța de sub deal, s-a sculat Ivan Spiridonovici și s-a spălat cu migală în cerdac, dintr-un ulcior de lut, după care, suflecându-și mânecile surtucului, a muls vaca în grajd, și, altminteri decât în celelalte zile, nu s-a mai dus în grădină, pe răzoare.

Zorile se iscau din tulbureală. în casa afumată a lui Ivan Spiridonovici, în odaia cu geamuri scunde, în care atingeai tavanul cu creștetul, stătea o masă de scris din lemn de nuc (coborâtă, de bună seamă, din podul Volkovicilor - casa lor era sus pe deal, taman deasupra capului, iar Arhipovii se trăgeau din slujitorii Volkovicilor), și mai stătea și o canapea de piele, pe

care Ivan Spiridonovici dormea întotdeauna îmbrăcat. După ce aprinse cele două lumânări de pe masă, făcând să se învinețească lumina zorilor de-afară, Ivan Spiridonovici se așeză la masă și, cu ochelarii pe nas, cu fața trasă și posomorâtă, se apucă să citească dintr-o carte groasă de medicină. Tot în zori se trezi, la el în odaie, și fecioru-său, Arhip. Flăcăul veni voios la bucătărie, în haina lui de piele, și așa, în picioare, bău niște lapte și mâncă un coltuc de pâine de secară. Taică-său lăsă cartea și se tot plimba prin odaie, ținându-se drept, ca de obicei, cu mâinile la spate, câtuși de puțin bătrânește.

— Tu cum gândești, poți să te-ncrezi în medicină? întrebă bătrânul, uitându-se cu nepăsare pe geam.

— Medicina e o știință. Dar de ce mă-ntrebi ?

— Așa. Am luat și eu o carte de la Daniil Alexandrâci și-am frunzărit-o nițel... Ce zăpușeală, ce zăpușeală!... Și eu zic la fel, că

 poți. Ivan Spiridonovici zăbovi o vreme la geam, uitându-se țintă la dealul pe care sta kremlinul și casa Volkovicilor, al cărei parc cobora până în râpă.

în zori, Arhip a plecat la comitetul executiv, iar bătrânul, rămas în odaia lui, s-a lungit pe canapea și, ca niciodată, nu s-a mai apucat să-și fiarbă zeama de fiece zi. Doar când a ieșit băiatul, Ivan Spiridonovici s-a dus la geam și l-a petrecut îndelung cu privirea, și în ochii lui, înfundați în orbite și triști, stăruia mâhnirea și duioșia. La ceasurile nouă (șase și jumătate după soare), Ivan Spiridonovici, punându-și surtucul nou, scoțându-și pâslarii, înfășurându-și gâtul cu o basma albă și înfundându-și până peste urechi șapca cu cozoroc de mușama, s-a dus la spital, la doctorul Nevleninov. Drumul la deal trecea printr-un crâng unde mirosea a umezeală și a sevă de mălini. Ivan Spiridonovici trase înspre el o crenguță de mălin și de

pe crenguță căzură picături de rouă. Ivan Spiridonovici rupse crenguța, mirosi frunzele, le frecă între degete și zise cu glas tare, gânditor și posomorât:

— Orice s-ar spune, viața e tare frumoasă. Și așa, cu crenguța în mână, a luat-o mai departe spre spitalul înconjurat de brăduleți zglobii. La spital a intrat în cabinetul doctorului Nevleninov și s-a așezat la birou, ca la el acasă, nemișcat, cu coatele pe sugativa albă. Daniil Alexandrovici a venit însoțit de Natalia Evgrafovna, îmbrăcată într-o rochie albă, Natalia Evgrafovna a rămas mai la o parte, tăcută, lângă geam.

— Tu mă cunoști, Daniil Alexandrâci, mie trebuie să mi-o spui în față, deschise vorba Ivan Spiridonovici, fără să dea nici binețe. Ai făcut analiză ? E cancer ?

— Cancer, răspunse Natalia Evgrafovna.

— Nu e nici o greșeală ?

— Nu. Am verificat cu atenție.

— Care va să zică e cancer!

-Da.

Ivan Spiridonovici își împreună degetele noduroase, surâse sumbru și rămase tăcut.

— Mda... Am citit din cartea ta, Daniil Alexandrâci. Acolo zice că dacă ai cancer la stomac, e boală fără leac. Asta înseamnă că am să mor.

— Ai putea să te operezi, murmură Natalia Evgrafovna.

— Aș putea, adevărat. Numai că asta nu ajută, cum prea bine știți și voi, spuse Ivan Spiridonovici, adresându-se lui Daniil Alexandrovich Mă operați, dar după două luni trebuie să mă operați din nou. Mi-e greu să mă chinuiesc la bătrânețe. Și-apoi, am trăit destul! Ivan Spiridonovici rămase o vreme tăcut. Știi și tu, Daniil Alexandrâci... Și... - și amuți, înghițind în sec.

în discuția lor surveni un moment stingheritor. Ivan

Spiridonovici se uita țintă în ochii lui Daniil Alexandrovici, și ochii aceștia, cenușii și mari, pe o față de om bătrân, triști și blânzi, se feriră deodată de ochii întunecați ai lui Ivan Spiridonovici; Ivan Spiridonovici își săltă sus capul, și atunci ieși la iveală băsmaua albă de la gât, care-i slujea de cravată.

— Ei, rămâneți sănătoși!

— Cum stați cu regimul ? se grăbi să întrebe Natalia Evgrafovna.

— Adică cu laptele ? Beau un pahar pe zi. Dar hai, că aveți de dat consultații. Rămâneți sănătoși!

— Mai stai, Ivan, nu te grăbi!

— Nu. Rămâi sănătos, Dania!

— S-auzim de bine!

Acestea le-au spus tustrei deodată. Și nu era bine.

Daniil Alexandrovici încercă să-l mai rețină pe Ivan Spiridonovici, dar bătrânul nu vru să rămână, era zorit să plece. Numai în antreu, punându-și șapca, Ivan Spiridonovici se întoarse scurt, îi strânse cu putere mâna și-1 sărută.

— Am să mor. Lasă-mă să te mai sărut o dată!

Ochii lui Ivan Spiridonovici se umplură de lacrimi; Daniil Alexandrovici îl strânse cu putere la piept. Prin antreu trecu Natalia Evgrafovna. Ivan Spiridonovici se întoarse spre perete și zise cu glas înfundat:

— Suntem bătrâni. Trebuie să facem loc tinerilor. Să-și trăiască și ei viața!

> în ziua aceea, chiar la ceasul acela, fecioru-său, Arhip Arhipov, scria la comitetul executiv aceste neînfricate cuvinte : *moarte prin împușcare.*

Acasă, Ivan Spiridonovici s-a lungit pe canapea, cu fața la perete, și a stat așa nemișcat până a venit fecioru-său. Băiatul a venit la cinci, adică la două și jumătate după soare. Au petrecut împreună ziua, în forfota și treburile casei, până la ora stingerii, când se

aude întotdeauna goarna în cazărmi, adică la ceasurile nouă după soare. La șase, Arhip Ivanovici a cărat apă din Vologa pe răzoare, a udat castraveții și varza, pe malul râului a cercetat undițele (îi plăcea să pescuiască) și a mai pus doi bibănași ca momeală; în vremea asta, curiera de la comitetul executiv i-a adus „Izvestia", și Arhip Ivanovici a mai zăbovit pe malul râului cu cititul ziarului. Soarele se lăsase spre asfințit, amurgul galben învăluia pământul, dinspre parcul Volkovicilor răzbătea o mireasmă de zmeură, în grădinile de zarzavat cântau cât le ținea gura grădinăresele în straie pestrițe. La catedrală răsună ornicul: Don! Don! Don! - ca niște pietroaie azvârlite într-un elești cu nuferi. La șapte și jumătate, Arhip Ivanovici a ieșit pentru o oră în oraș, și când s-a întors, s-a dus la el în odaie și s-a așezat la masă. Stătea ca taică-su, foarte țeapăn. Bătrânul s-a grăbit să-l ajute, socotind la abac; aduna repede și fără de greș. Afară se întuneca încet, cerul era verde, pe urmă se făcu albastru, ca de cleștar.

Și atunci a sunat stingerea în cazărmi, și fetele din grădini cântau ceva foarte trist. La ora stingerii s-au adus vacile și Ivan Spiridonovici a ieșit să-și ia pe-a lui de la poartă și s-o mulgă. Când s-a întors, Arhip Ivanovici isprăvise cu socotelile, strânsese hârtiile și stătea în mijlocul odăii. în odaie era întuneric, lumina lunii cădea pe cercevelele ferestrelor și pe podea. Băiatul era ca și taică-său, mic de stat, păros, cu barba în chip de lopată, și ținea mâinile grele împreunate la spate, la fel ca el. Ivan Spiridonovici zăbovi o clipă în

-50- prag și ieși, apoi se întoaMe'cii'O lumânare, puse lumânarea pe masă și se așează și el, sprijinindu-și coatele de masă.

— Arhip, am de vorbit cu tine. Ascultă! începu bătrânul grav. Un învățat filozof, știi și tu, a spus că dacă omului îi trebuie două luni ca să moară și pe

deasupra să mai și sufere din pricina bolii, e mai bine să ia el singur o hotărâre... Ai spus și tu odată, că ești de acord cu asta, pentru că moartea, vezi tu, nu e chiar atât de înspăimântătoare, urmă Ivan Spiridonovici încet și tărăgănat, împreunând anevoie cuvintele, stând cu capul plecat.

Arhip Ivanovici se mișcă din loc.

— Fii mai lămurit, tată, zise el calm. Ce vrei să spui cu asta? Auzi ? Și când băiatul a rostit acest *auzi,* glasul i-a tremurat.

— Azi am fost la spital, la Daniil Alexandrâci. El mi-a spus că am o boală fără de leac, cancer la stomac, că peste două luni am să mor, iar în vremea asta am să îndur chinuri cumplite. Ai priceput ?

Arhip Ivanovici se învârti straniu prin odaie: se îndreptă brusc spre taică-său, dar după doi pași, se răsuci spre ușă, apoi se întoarse și se opri liniștit lângă masa de scris, la fereastră, cu spatele la el.

— Tu, Arhip, așa ai spus, și așa socot și eu, că e mai bine s-o iei din vreme. Așa ai spus, socoți că e bine așa ?

Arhip Ivanovici zăbovi cu răspunsul și vorbi cu glas înfundat:

— Da, așa socot.

— Adică, e mai bine să te îngrijești singur de moarte ?

— Da, întări celălalt cu același glas înfundat.

— Și eu tot așa socot. Dacă mori, nu mai e nimic, totul se sfârșește. Nimic nu mai e.

— Atâta, tată - și cuvântul *tată* se auzi tremurat și pătruns de durere - atâta că-mi ești tată, toată viața cu tine am trăit-o, din tine mă trag, și de-aceea mi-e greu. Pricepi?...

Ivan Spiridonovici se foi pe scaun, ca și când ar fi căutat ceva, apoi se ridică, stătu o vreme în picioare și

se apropie de fecio- ru-său din spate, îi puse mâinile pe umeri și își lipi capul de haina lui de piele.

— Știu. înțeleg. Tu ești feciorul'moiui'iM'-am gândit mult dacă să vorbesc cu tine ori nu!... E greu. E tare greu. Cată de îndură asta! Și mie mi-e greu. Ar trebui să mai trăiesc, să mă uit la tine, la feciorul meu, la ceea ce faci tu, căci îmi ești fecior, sânge din sângele meu!... Dar nu vreau, nu doresc să putrezesc de viu, să îndur foamea și să urlu de durere! Uită-te la mine!

Arhip Ivanovici se întoarse și ochii lor întunecați se întâlniră: unii sumbri, bolnavi, cu pupilele largi lucind pe obrazul ca de pergament, ceilalți, tineri, dârji, plini de voință. Rămaseră tăcuți și neliniștiți vreme îndelungată.

— Stai puțin, tată, mă întorc îndată.

Arhip Ivanovici ieși în curte, se așeză în cerdac lângă spălător și se uită la cer, la stele: iunie, pe sfârșite, lăsa locul lui iulie, își schimbase stelele de platină în argint, și erau stelele acestea ca perinele țarului Alexei pe catifeaua Asiei sale. Ivan Spiridonovici se așeză din nou la masă și cu degetele înlănțuite, se uita la lumânare. O stinse cu suflarea, apoi o aprinse din nou și zise:

— A fost flacăra și s-a stins, și iarăși e. Ciudat!

Arhip Ivanovici se întoarse după o jumătate de ceas, cu pasul lui apăsat. Se așeză lângă taică-său și zise cu glasul lui dintotdeauna:

— Eu, tată, în locul tău... Fă cum e mai bine, tată, cum știi.

Ivan Spiridonovici se ridică, se ridică și fecioru-său și se sărutară în tăcere. Ivan Spiridonovici scotoci în buzunarul de la spate al surtucului, scoase batista încă nedespăturită, o desfăcu, dar ochii nu și-i șterse, pentru că erau uscați, și vârî batista, mototolită, în buzunarul

de la pantaloni.

— Tu, băiatule, trăiește-ți viața, vezi-ți de treburile tale! însoară-te, fă copii, băiatule...

Și zicând acestea, se întoarse, luă lumânarea și ieși. Arhip Ivanovici stătea cu mâinile la spate, întocmai ca taică-său. Mai apoi se duse la fereastră, o deschise și rămase acolo, în picioare, până în zori. In kremlin, la cinematograful „Veneția", cânta fanfara, dinspre râu veneau vălătuci de ceață.

—52—

în odaie la el, Ivan Spiridonovici se culcă pe canapea cu fața la perete și se cufundă îndată într-un somn adânc. Zorile veniră cu tulbureala lor cenușie, păstorul cântă din corn încet și trist, și Ivan Spiridonovici se trezi. în odaie ardea lumânarea, afară era ceață, lumânarea făcuse fum și mirosea a ars. Ivan Spiridonovici își zise că n-a simțit nimic în somn și că ceasurile acestea din ajun și până-n zori n-au fost deloc înfricoșătoare, ci au trecut ca o clipă. Atunci se ridică și se duse în bucătărie, luă de-acolo, de pe polița din ungher, revolverul, în drum se uită la oglindă, își văzu fața posomorâtă și gravă, se întoarse la el în odaie, stinse lumânarea, se așeză pe canapea și își trase un glonte în gură.

Capitolul II. Casa Ordâninilor

> Orașul e din piatră. Și nu se știe cine de la cine își trage numele: prinții Ordânin de la oraș, ori orașul de la prinții Ordânin ? Iar prinții Ordânin s-au înrudit cu Popkovii.

Ceasul de sub oglindă - un păstor și o păstoriță din bronz (încă întregi) - bate aici, în sala mare, jumătățile de oră cu un sunet subțire de cristal, ca romanticul secol al optsprezecelea, și îi răspunde ceasul cu cuc din camefa de culcare a mamei, Arina Davâdovna; cucul vestește sferturile de oră, și cucul acesta e ca Asia, ca ținutul de peste Kama, ca tătărimea. Alt ornic bate ora la catedrală: Don! Don! Don!... Și atunci, casa asta mare amuțește din nou. Undeva scârțâie o scândură din dușumea, uscată după umezeala de peste iarnă. în fața casei, dinaintea peronului, arde un felinar, și lumina lui brăzdează tavanul ponosit, cu ornamentații de știuc, și se sfarmă de policandrul rămas și el teafăr până acum. în geam, țigara lui Gleb scânteiază în răstimpuri. Ferestrele cu scânteieri irizate sunt chituite cu nădejde

pentru totdeauna. în cei doi ani cât a lipsit Gleb, casa s-a părăginit de-a binelea; casa asta mare, durată vreme

 de un veac, sprijinită pe o temelie de trei stânjeni ca pe cei trei kiți, într-un singur an a plesuvit, s-a gârbovit, s-a ruinat. De altminteri, ea poartă de mult pecetea lui Cain.

în geam, focul țigării clipește la răstimpuri măsurate; Gleb trage cu urechea la toată mișcarea din casa asta veche. Aici și-a petrecut el tinerețea, cea care i s-a părut întotdeauna nespus de luminoasă și de limpede, iar acum ea se despică în bezna revoluției. Și mai e și durerea: acum nu mai visează la pictură, și la rugăciune, și la o fată ca raza de lumină. în sala mare, pe pereți, atârnă portrete străvechi, fără cadre. Pianul uriaș, galben, rânjește ca un buldog. într-un ungher se află un paravan și după paravan stă patul îngust al lui Gleb. în sala mare, dinapoia cercevelelor trainice, miroase a încăpere nelocuită și a igrasie, la care se mai adaugă o adiere abia simțită de vopsele și clei - miros de pictură. Oglinzile scorojite sclipesc șters. Afară, în fața ferestrelor, luna își risipește lumina palidă din ceasul zorilor. E noapte și el trebuie să stea treaz!

Subtil și cu un zvon de cristal, ceasul din secolul al optsprezecelea bate din nou, și cucul Asiei îi răspunde. îndată apoi, laolaltă cu dangătul catedralei, sună sfios clopotul de jos, de la intrare, și iarăși se face liniște, și casa doarme cufundată în noapte. Atunci, Gleb aprinde un capăt de lumânare; flăcăruia roșiatică împrăștie umbrele albastre ale nopții, care se retrag zorite, tulburi, și luminează fața lui Gleb, cu părul vâlvoi, cu nasul fin, puțin strâmb, cu fruntea mare ca a sfinților din icoane, și fața lui pare zugrăvită de un iconar.

Lângă camera de culcare, prin ușa întredeschisă se aude cum sforăie mama, născută Popkova, și Elena Ermilovna, și tot de acolo răzbate un miros de trup

omenesc nespălat. în camera lui tată-său, Gleb vede printr-o crăpătură mulțimea de candele ce pâlpâie la icoane și de lumânări înalte și subțiri, și-l vede pe taică-său plecat în rugă, îi vede umerii firavi în halat și părul cu desăvârșire alb. îi vede fața: în ochii lui, în nasul coroiat, în buzele întredeschise, în barba încâlcită și căruntă stăruie ceva extatic, poate dement?... Tată-său, prințul Ordânin, consolidându-și averea în tinerețe, din

-55- lipsă de voință, cu capitalurile Popkovilor, și-a făcut toată viața de cap, iar în cea dintâi primăvară a revoluției, când râurile și-au revărsat apele din belșug, și-a schimbat brusc felul de viață: dintr-un prinț bețiv a devenit un ascet, petrecându-și zilele și nopțile în rugăciune.

Peronul coboară cu trepte largi, tocite pe mijloc de mii de picioare. Aici e frig, miroase a iarnă, a igrasie și a blănuri putrezite. Pe de lături, în dreapta și în stânga, mai multe uși dau în cămări - uși grele de fier, ferecate cu șapte lacăte; dindărătul acestor uși era pusă la păstrare bogăția Popkovilor, adunată (poate jefuită?) veacuri de-a rândul și risipită acum prin piețe, pe la magazinele de vechituri. Lumânarea arde cu o flăcăruie plăpândă. Gleb deschide prima ușă de la intrare și întreabă prin cea de a doua:

— Cine e ?

Răspunsul zăbovește. O liniște adâncă se înstăpânește, în parc se aude țivlitul unui prigor.

— Acolo cine e ? Dumneata ești, Gleb Evgrafovici ? întrebă de afară o voce de femeie.

— Eu. Cine e ?

— Suntem noi: eu, Marfușa, și Egor Evgrafovici.

— Egoruṣka ?

Gleb deschide ușa zorit, dornic să-l vadă pe frate-său mai mare, Egor.

...Afară stăpânește o noapte îmbătătoare de iunie...

Egor e beat. Tace. Ochii înroșiți, holbați, privesc năuc, dar stăruie totuși în ei blândețea lor dintotdeauna, la care se adaugă acum și stingherealа. E numai în cămașă, o cămașă zdrențuită și murdară, și e desculț. în spatele lui Egor stă Marfușa, vlăstar depărtat al slujitorilor iobagi de altădată. Egor duhnește a spirt denaturat și a sudoare. Răspunde cu șovăială și stânjenit la sărutările fierbinți ale lui Gleb.

— Egoruška, dragule! spune Gleb, îmbrățișându-și fratele.

Egor tace.

— De ce taci ? Nu te bucuri ?

— Mi-e rușine, frate, rostește Egor anevoie. Mi-e tare rușine că ne-am întâlnit în felul ăsta. Frate, știu că nu-ți face plăcere să mă săruți; nu mă săruta! Pentru asta n-am să te condamn, frate!

Dar Gleb, fără să scoată o vorbă, strânge în brațe mai cu putere trupul osos al lui Egor și-l sărută pe gură și pe frunte.

— Sunt bucuros că te văd, Egor!

— Frate, eu i-am furat pardesiul Nataliei și l-am băut. Am furat! Nu voiam să viu, dar m-a găsit Marfușa. Mi-e rușine... Mama doarme? Dar Boris? Nu pot să-l sufăr, îl disprețuiesc!... M-a găsit Marfușa... Eram cu o prostituată...

Gleb, care e neprihănit, îl întrerupe stingherit:

— Vai, Egor, se poate ? zice el, așa cum știu să vorbească numai cei neprihăniți și, cerându-și iertare pentru frate-său, se uită cu un aer de vinovăție la Marfușa.

Și Marfușa îl înțelege, ca o fecioară batjocorită ce e: prea multă suferință tace în ochii ei stinși. Spune cu o voce foarte obosită și de aceea nespus de dulce:

— Ah, Gleb Evgrafovici, dânsul a luat jacheta Nataliei Evgrafovna... Ce-i de făcut, ai ?... I-aș da-o pe a mea,

dar nu știu de unde s-o răscumpăr pe cealaltă... Ar fi bine să vorbești dumneata cu Natalia Evgrafovna, să nu-i spună Arinei Davâdovna... Că Arina Davâdovna îl mănâncă de viu.

Gleb se grăbește să răspundă:

— Desigur, am să vorbesc. Desigur...

— Gleb, mama doarme ?

— Da, doarme.

— Mi-e frică de ea, da!

Egor se sprijină de umărul fratelui. Un tremur mărunt îi scutură trupul slăbănog. Lumânarea arde încă.

— Gleb, am fost acolo... Dezmăț mare!... Tu m-ai întrerupt adineauri. Crezi că n-am înțeles ? Tu ești un om curat. Dar și eu știu ce înseamnă să fii curat, zice Egor, și adăugă abia auzit: Aș vrea să cânt la pian...

—57—

în dreptul camerei lui tată-său, Egor se oprește pentru o clipă, aruncă o privire înăuntru și șoptește, parcă ironic, parcă a căință:

— N-am rezistat. N-am putut să îndur mârșăvia asta! Beam împreună. Numai că pe atunci eu numai beam, dar eram curat. Pricepi ?

în dreptul camerei lui maică-sa se zgribulește tot și trece neauzit mai departe. în sala mare, Gleb îi dă hainele lui. Lumânarea luminează chipul Maicii Domnului de pe șevalet, fața ca de sfânt a lui Gleb și goliciunea lui Egor. Gleb - conștient oare ? - o ascunde pe Maica Domnului de Egor. Egor se sprijină de ușă, lasă neputincios capul în piept, tace adunându-și gândurile, apoi spune stins:

— îți mulțumesc, frate! Tu mi-ești frate! Boris nu mi-e frate! Să știi că el a necinstit-o pe Marfușa... Taci, să știi asta... Am băut împreună. Pe urmă el m-a încuiat, a pus cârligul la ușă și s-a dus la Marfușa. Jos. Eu am

auzit tot.

Tace un timp și din nou spune:

— Ce-aș mai cânta acum la pian! Dar toți dorm! Dormi, frate, somn sfânt! Eu nu mai pot!

Și se face iarăși tăcere. Iarăși se mistuie țigara lui Gleb. Afară e iunie, în casă s-a cuibărit iarna.

Pe scara îngustă, cu treptele sparte și cu balustrada care scârțâie, Egor coboară încet jos, la demisol, unde igrasia a cuprins zidurile groase și grele de piatră și unde lumina abia pătrunde prin ferăstruicile ferecate cu gratii. Coridorul îngust, cu pardoseala de piatră, e plin de sipete goale, de care atârnă lacăte grele, iar cheile stau la mama sub pernă.

— Egor Evgrafovici, eu... Am să te conduc! zice Marfușa cu un glas obosit și cu dragoste.

— Pleacă! Nu pot să te iert! Du-te la Boris. Pleacă!

— Egor Evgrafovici...

— Taci!

Odaia lui Egor are tavanul scund și boltit. Ferestrele sunt și aici zidite. De pe pervazul scund picură igrasia și în umezeala de pe

-58- pervaz se tăvălesc petece de hârtie cu portative. Egor șade pe pat, cu fața în sus, cu mâinile împreunate pe pieptul slab, răsuflând bârâit. Ochii lui roșii, inflamați, privesc cu o căutătură tulbure spre ușă. în prag stă Marfușa.

— Marfa! spune anevoie Egor. Nu e nimeni de vină afară de frate-meu. Dar tu nu știi asta. Tu nu știi că pe lume e o lege peste care nu se poate trece și ea îți poruncește să fii curat. Pe deasupra pământului a trecut un mare val curățitor - revoluția. Tu nu știi ce frumusețe...

— Egor Evgrafovici, de ce ai petrecut *acolo* cu *aia ?*

— Când calci legea, îți vine să faci năzdrăvănii. îți

vine să-ți bați joc. De tine însuți! Pleacă!

— Egor Evgrafovici...

— Ieși! Taci!

Marfușa stă neclintită.

— Ieși, n-auzi! Ticăloaso! Ieși!

Marfușa iese fără grabă, închizând ușa scundă în urma ei.

— Marfa! Marfușa! Marfușecika!... - și Egor mângâie spasmodic părul Marfușei, cu mâinile tremurânde și cu degetele lui lungi (aristocratice) și uscate.

— Eu nu am lege. Dar nu pot să uit adevărul. Nu pot să trec peste mine. Totul e pierdut! Și ce adevăr a venit pe lume! Mama sforăie... Ea răspunde pentru toți! Pentru toți!... Eu te iubesc, iubesc curățenia călcată în picioare. Ține minte că te iubesc. Am să mă fac muzicant, la soviet!

— Egoruṣka!

Egor răsuflă greu și hârâit, și strânge spasmodic capul Marfușei la pieptul lui osos. Flacăra lămpiței abia pâlpâie.

Și iarăși se aude ceasul. Noaptea își poartă alaiul ei - vrăjit afară, mort aici. încă puțin și se va lumina de ziuă. Boris, masiv și spilcuit ca un aristocrat sadea, intră la Gleb cu mersul trândav al unui om care hoinărește nopțile din pricina nesomnului.

— Gleb, dormi ? Am isprăvit chibritele.

-59-

— Poftim.

Boris își aprinde țigara. Chibritul îi luminează fața proaspăt rasă și îngrijită. Inelul de pe degetul micT iscă scântei. Boris se așază lângă Gleb, făcând să trosnească scândurile patului sub trupul lui masiv și stă țeapăn, fără să se îndoaie din mijloc, așa cum s-a deprins la Liceul Katkov din Moscova.

— Nu pot nicicum să mă las pradă lui Morfeu, zice posomorât Boris.

Gleb tace. Stă gheboșat, cu mâinile pe genunchi și cu capul pe mâini.

Tac amândoi.

— Boris, adineauri Egor mi-a dezvăluit o mârșăvie. Tu ai săvârșit o mârșăvie, spune Gleb.

— Pesemne cu Marfa ? Fleacuri! face Boris tărăgănat și obosit, schițând un zâmbet.

— E o mârșăvie.

Boris zăbovește cu răspunsul. Vorbește gânditor, fără zâmbetul lui disprețuitor dintotdeauna:

— E un fleac, desigur! Mai mare mârșăvie am săvârșit față de mine însumi! înțelegi, mi-am pierdut credința în cele sfinte. Toți ne-am pierdut-o.

Și Boris, și Gleb stau tăcuți. Luna, urmându-și calea pe boltă, și-așterne o rază pe pat și-l învăluie pe Boris într-o lumină verzuie, fantomatică - lumina aceea în care câinii se pornesc să urle. Boris fumează cu un aer nostalgic.

— Vorbește, Boris.

— Odată, într-o primăvară, stăteam pe dealul Orlovaia și mă uitam la lunca de peste Vologa. Era primăvară, Vologa se revărsase, cerul era albastru și viața clocotea - și în jur, și în mine. Atunci, mi-aduc aminte, îmi venea să îmbrățișez lumea! îmi închipuiam atunci că eu sunt centrul de la care pornesc razele, că eu sunt totul. Mai târziu am înțeles că în viață nu există nici un fel de raze și nici un fel de centre, că, în general, revoluția și toate celelalte nu sunt decât niște pioni în labele vieții.

Boris tace o clipă, apoi spune cu mânie în glas:

— Și cu asta eu unul nu pot să mă împac. Eu urăsc totul și îi disprețuiesc pe toți! Nu pot! Nu vreau! Și pe

tine te disprețuiesc, Gleb, cu puritatea ta... Marfușa, zici ? Iubire ? Marfușa și Egor s-au iubit? La dracu cu Rusia, cu revoluția, cu negustorii care și-au durat palate, și cu tine, care te-ai născut *curat (neprihănit)* - la dracu... Nouă ni se spunea hoitari, și trebuie să știi că hoituri sunt leșurile jupuite! De altminteri, din prinți au rămas doar niște negustorași !...

Boris tace și răsuflă anevoie. Gleb tace și el. Tăcerea se prelungește.

— *Bumerang.* Tu știi ce e aia un *bumerang ?* întreabă Boris cu o voce pierdută. E o unealtă pe care o aruncă papuașii și care se întoarce la ei. La fel sunt toate în viață, ca *bumerangul...* Gleb, eu am fost înzestrat cu multă putere, și trupească, și din aceea care îi silește pe alții să se supună... Și tot ce am făcut eu se va întoarce la mine! La douăzeci și cinci de ani eram substitut de procuror și mi se trimiteau circulare secrete ca să iau măsuri împotriva răzmeriților. învinuiești tu pe cineva ?

— Eu nu pot să învinuiesc. Nu pot!

— Dar eu învinuiesc! Toți sunt niște nemernici! Toți!

Prințul Boris tace chinuit.

— Frate... dar dacă eu *nu pot ?!*

— Eu nu știu care ți-e drumul. Și eu mi-am pierdut credința. Nu știu...

— Nici eu nu știu.

— Citește Evanghelia.

— Am citit-o! Nu-mi place, murmură Boris fără convingere.

Boris se ridică obosit, se duce la geam, se uită departe, la geana zorilor, și zice gânditor:

— Au fost nopți acum un milion de ani, azi e noapte, și peste alt milion de ani, la fel, va fi noapte. Pe tine te cheamă Gleb, pe mine Boris. Boris și Gleb. După credința poporului, de ziua noastră, la doi mai, cântă întâia oară privighetoarea! Eu am săvârșit mârșăvii,

-61- am siluit fete, am stors bani de la oameni, l-am bătut pe tata. Tu mă învinuiești, Gleb ?

— Nu pot. Eu nu pot să te judec, se grăbește să răspundă Gleb. „Eu sunt cel chemat să răzbun și eu dau răsplata". Vorbeai de curățenia mea. Da, totul e minciună... zice el. Se apropie de Boris și se oprește alături de el. Raza lunii în asfințit îi luminează pe amândoi. Boris, ți-aduci aminte ? „Eu sunt cel chemat să răzbun și eu dau răsplata".

— Mi-aduc aminte - *bumerangul.* Mie nu-mi place Evanghelia. Boris vorbește sumbru, are fața posomorâtă. *Bumerangul!...* Mi-a rămas tot ce e mai îngrozitor - urâtul și moartea. Hoitarii sunt tot mai puțini. în curând o să-mi cadă dinții și o să-mi putrezească fălcile, o să mi se turtească nasul. Peste un an, eu, frumosul prinț, norocosul Boris, n-am să mai fiu... Iar în mai au să cânte privighetorile! Sunt tare mâhnit, știi! Boris își apleacă mult capul, se uită posac la lună, pe sub sprâncene, și șoptește stins: Câinii urlă la lună... Știi, Gleb, am sifilis...

— Ce spui, Boris ?!

— Numai nu știu dacă mi se trage de la slăviții părinți, ori... tata nu vrea să spună.

— Boris!

Dar Boris se schimbă numaidecât. își aruncă mândru capul pe spate, ca un cal frumos, ori așa cum l-au învățat la liceu, și spune ironic:

-Ei?

— Borea!

— Cel mai caraghios e când oamenii se agită. Ai? Dragă fră- țioare, e timpul să mergem la culcare! *Adieu!*

Boris se depărtează călcând greu. Gleb e cu mult mai mic ca Boris. Scund cum e, se află în umbră. Boris iese cu un pas ferm, săltându-și calm capul. Dar pe coridor capul îi cade în piept și mersul i se împleticește. Abia își târăște picioarele mari.

în odaie la el, Boris se oprește dinaintea sobei, se reazămă cu umărul de plăcile ei reci, își poartă mașinal mâna în lungul lor, după o deprindere rămasă de peste iarnă și se lipește - cu pieptul, cu burta, cu genunchii - de răceala moartă a sobei.

Noaptea își poartă mai departe alaiul. Binecuvântata dimineață de iunie va apărea în mantia ei de purpură. Gleb se gândește la el, la frații lui, la Maica Domnului, la Arhanghelul Varahiil, al cărui veșmânt trebuie să fie înflorat tot - numai crini albi... Revoluția a venit cu viforniță albe și cu furtuni de mai. Pictură, iconografie, biserici vechi și albe, cu gemulețe de mică... Dacă în anul 1914 a izbucnit războiul,

> (la noi, în Rusia, ardeau în vâlvătăi roșii pădurile și ierburile, și soarele răsărea și asfințea ca un disc roșu),

acolo, în Europa, iscat de burse, de trusturi, de politica colonială ș.a., dacă *a putut* să izbucnească în Europa *un asemenea* război, nu e oare asta o condamnare a întregii *culturi* plutocratice europene ? Europa asta s-a ridicat deasupra Rusiei săltate de împăratul Petru (și atunci s-au zidit ușile bisericilor vechi și albe). Revoluția noastră nu e oare ea o furtună de mai ? Nu-s oare acestea viiturile din martie ce au spălat râia a două secole ? Dar nu există nici un Dumnezeu, ci numai o icoană - veșmântul lui Varahiil, împodobit cu crini albi! Pictorul Gleb Ordânin a venit aici, pe meleagurile natale, împreună cu arheologul Baudek, ca să facă săpături.

Cea dintâi s-a trezit în casă, mama, prințesa Arina Davâdovna, născută Popkova.

în chinurile zorilor, pe dușumea și pe tavan se așternsclipiri tulburi. Dincolo de gratiile de la ferestre se

luminează de ziuă, dar în camera întunecoasă a Arinei Davâdovna stăruie întunericul, în îngrămădeala de dulapuri, șifoniere, scrinuri, dimpreună cu cele două paturi de lemn, cu baldachin. Pe pereții întunecați atârnă în rame rotunde - abia le deslușești - portrete și fotografii decolorate. Cu cinci minute înainte să se trezească Arina Davâdovna, când prințesa încă sforăie dulce, din patul ei se dă jos fără zgomot surioara Elena Ermilovna, născută Popkova; își face cruce îmbrăcându-se, își piaptănă părul rărit și apoi lunecă neauzit prin odăile învăluite în pâcla cenușie a zorilor. Casa stă cufundată în somn. Elena Ermilovna controlează hainele din antreu și deschide fără zgomot ușile de la dormitoare. Iar atunci când cântă cucul, se trezește Arina Davâdovna și își face cruce cu brațul ei voinic. Așternutul, prințesa și picioarele ei răspândesc un miros greu de trup omenesc gras și nespălat.

— Piciorușele dumitale, surioară, să-ți pun ciorăpeii, zice Elena Ermilovna.

— Mulțumesc, surioară, răspunde prințesa cu o voce de bas.

Prințesa se spală bătrânește - în lighean. Pe urmă, cele două bătrâne se roagă împreună cu glas tare: prințesa se lasă de trei ori în genunchi, cu chiu cu vai și cu icnet, și spun „Rugăciunea de dimineață", „împărate ceresc", „Tatăl nostru", „Rugăciunea îngerului păzitor", „Rugăciunea Maicii Domnului" - pentru cei apro- piați, pentru cei depărtați, pentru cei ce călătoresc pe uscat și pe apă. Elena Ermilovna se roagă trăgând aer în piept, într-un recitativ șuierător.

Marfușa aleargă prin odăi și le spune la toți același lucru, știut pe dinafară:

— Natalia Evgrafovna! E vremea să te duci la spital, samovarul e pe masă, măicuța se supără!

— Anton Nikolaevici, e vremea să te duci la coadă,

samovarul e pe masă, bunicuța se supără!

— Xenia Lvovna! E vremea să te duci la piață, samovarul e pe masă, bunicuța se supără!

în sufragerie, la masa de stejar, Arina Davâdovna taie porțiile de pâine și își bea ceaiul. Elena Ermilovna umple fără zgomot cea de a zecea cană.

— Egor Evgrafovici s-a întors în puterea nopții, l-a adus Marfonka, apoi dânsul s-a dus la Gleb Evgrafovici. Și-a băut toate

hainele. Gleb Evgrafovici i-a dat hainele lui... dânsul i-a deschis. Elena Ermilovna vorbește în șoaptă. Boris Evgrafovici a intrat și el la Gleb Evgrafovici, și pe urmă la prinț, la tataia-prințul. Tataia s-a rugat până dimineața. Natalia Evgrafovna s-a culcat la douăsprezece, după ce a trecut rondul; s-a plimbat iar cu bolșevicul de Arhipka Arhipov... Tonea e și el de partea bolșevicilor, a spart un pahar și mi-a spus o vorbă urâtă...

— Ce anume? Arina Davâdovna are buza de sus prăvălită greu peste cea de jos; în ochii ei, cândva căprui, acum galbeni, stăruie o lucire autoritară.

— Lepădătură, surioară.

-Uhu!

— Lidia Evgrafovna cu fiică-sa și Katerina Evgrafovna s-au întors de la „Veneția" la douăsprezece și jumătate, și cu ele a fost și Olenka Kunțova. în grădină au cântat romanțe.

— Uhu!... O, Doamne!

Parcă smuls din lanț, prin casă aleargă Anton Nikolaevici, tropăind cu picioarele lui uriașe.

— Marfușka, unde mi-e sacoșa, să mă duc la coadă ?!

în sufragerie, Anton Nikolaevici soarbe plescăind din cafeaua de secară, suflă pe nas și șuieră, în vreme ce picioarele i se frământă sub masă ca la un pui de seter când se scarpină de purici. Elena Ermilovna s-a gheboșat dinaintea samovarului.

— Bună dimineața, Tonecika, zice ea.

— Bună dimineața, răspunde sumbru Anton, cu un bas coco- șesc. Astăzi mă duc să mă înscriu în uniunea tineretului! Iar m-ai pârât la bunica ?

— Vai, vai, faci păcat că vorbești așa pe seama oamenilor bătrâni!

— Las' că știm noi! Ești prima pârâcioasă! Dacă ai fi la noi, la școală, de fiecare dată te-am plesni peste bot și te-am poci!

— Mojicule! Las' că te spun eu soru-mi...

— N-ai decât să mă spui, spioano... De mult trebuia să ajungi la Ceka. Las' că te spun eu la uniune.

— Da' ce, sunt eu împotriva Puterii sovietice ?!

— Las-că știm noi! Marfușka, unde mi-e sacoșa ? - și iarăși pare că s-a smuls cineva din lanț, în casă.

într-o rochie albă, absentă și taciturnă, Natalia Evgrafovna își bea ceaiul în sufragerie, apoi pleacă la spital. Samovarul de trei vedre și-a cântat aria și amuțește încetul cu încetul, țiuind ca o muscă prinsă într-o pânză de păianjen. Prințesa își pune pălăria „capot" și se duce la piață cu Marfușa și Xenia, încărcate cu boccele, ca să vândă rochiile vechi rămase de la bunici - crinoline, roberoane, *tournures,* cu dantelării migălite de roabe pe vremea iobăgiei - un felinar cu acetilenă și o lunetă. De la piață se vor întoarce însoțite de niște telali tătari încălțați cu galoși

noi-nouți și vor coborî cu toții în cămară. în cămară miroase a șobolani și a putregai, de-a lungul pereților se înșiruie lăzi, cufere, geamantane și atârnă un uriaș cântar ruginit. Tătarii vor cântări în mâini străvechi sfeșnice meșterit lucrate, argintărie și porțelanuri, mundire de ulani, husari și de dragoni de gardă, mâncate de molii, straie de nobili și haine civile (ale prinților Ordânin), și caftane (ale negustorilor din neamul Popkovilor), vor înjura cu sânge rece marfa, vor oferi niște prețuri aiurea și vor întinde mânuțele lor uscate ca să bată palma. Prințesa va da peste vreun bibelou rămas din tinerețe și va plânge cu lacrimi amare, ascunzând bibeloul, ca să-1 vândă rândul viitor. Pe urmă, tătarii au să se mai sfătuiască între ei, au să mai dea ceva, prințesa o să mai lase din preț, vor bate palma (negreșit vor bate palma!), tătarii au să lege cu dibăcie cele cumpărate în niște boccele arătoase, au să plătească vreo câteva mii din portofelele lor burduhănoase și au să plece câte unul (negreșit câte unul!) pe ușa din dos, urcând la deal și sclipindu-și în soare galoșii lor noi-nouți. Iar prințesa va plânge în cămară, amintindu-și de bibeloul găsit și de toate cele legate de el.

—66—

La mezanin - așa s-a statornicit din generație în generație în familiile Popkov și Ordânin - se află odăile fetelor. Aici tavanele sunt scunde și e multă lumină, pereții sunt albi și ferăstruicile pătrate stau veșnic deschise. La optsprezece ani, Lidia s-a măritat aici, în orașul Ordânin, cu moșierul Polunin, și l-a părăsit curând, pentru Moscova, pentru Paris (la Paris s-a născut Xenia), pe urmă a întâlnit un ofițer din garda călare și s-a încurcat cu el, dar în scurt timp l-a părăsit

și îndată după aceea a întâlnit un artist de la Teatrul Mare Imperial din Moscova și a intrat pentru totdeauna în boemă, a început să studieze canto, cu succes, și la douăzeci și trei de ani a devenit actriță la același teatru unde juca noul ei soț. Pe acest nou soț l-a părăsit de asemenea, dar teatrul nu l-a părăsit și a tot pribegit din voia Domnului și a impresarilor până când... Acum stă la mai- că-sa. Soră-sa mai mică, Natalia, a plecat și ea la Moscova, în urma ei, de tânără, dar și-a orânduit viața într-alt fel: s-a înscris la cursurile de medicină, la Guerrier și le-a absolvit; a avut o primă dragoste stupidă, cea care mistuie în focul ei toate corăbiile, dar dacă Lidia a tot schimbat o dragoste cu alta, Natalia a hotărât să nu mai iubească niciodată, să rămână medic, așa cum scrie la ea în diplomă, și să tacă.

Și Marfușa trece iarăși prin toate odăile și spune cu o voce nepăsătoare:

— Samovarul e pe masă, măicuța s-a întors... Măicuța se supără !

După Marfușa, la un răstimp bunicel, apare Elena Ermilovna, deschide ușile fără zgomot și fără să ceară voie (și are asemenea discuții: „Pictezi, Gleb Evgrafovici, scumpule?" „Pictez, Elena Ermilovna". „Pictează sănătos, Dumnezeu să te aibă în pază!"... „Citesc, fumez, mă îmbrac, plec, sunt furios, mă culc", ise spune, și ea le răspunde la toți: „Citește, fumează, îmbracă-te, pleacă, supără-te, culcă-te - să fii sănătos, Dumnezeu să te aibă în pază!"...) Elena Ermilovna vâră tiptil capul în camera Lidiei.

— Te îmbraci, drăguță ?

— Elena Ermilovna, de câte ori trebuie să-ți spun, e lipsă de educație să intri fără să bați la ușă! Nu-ți

permit să intri. Pleacă!

Elena Ermilovna dispare ușurel în spatele ușii.

— Curat ca un șobolan! mormăie cu scârbă Lidia Evgrafovna.

Katerina, mezina, o ajută să se îmbrace. Lidia Evgrafovna, numai în cămașă albă cu dantele și în ciorapi negri, care îi cuprind picioarele zvelte până la coapse, șade întinsă într-un fotoliu scund. Cămașa i-a alunecat de pe umăr, dezgolindu-i umerii rotunzi și sânii mari, încă frumoși, cu sfârcurile mate. Katerina îi piaptănă părul roșcat, bogat. Lidia Evgrafovna are ochii căprui, nasul fin, puțin coroiat, și e de o frumusețe răpitoare. Katerina, grasă și molâie, poartă un capot ponosit, dar părul ei - tot roșcat și bogat - e pieptănat cochet.

— A-a-a! exersează Lidia, ca să-și încerce vocea, și zice: Ar trebui să te vadă Natalia, ori altcineva... Când ai observat ?

— Cred că acum o lună, răspunde alene Katerina.

— Dacă-i așa, mai e timp. *Fausse-couche* — e cât se poate de simplu. Lidia zâmbește complice. A câta oară e ?

— A doua.

— El, cine e ?

— Karrik. Instructor militar. Ofițer, în partid, dar nu e comunist.

— Tu câți ani ai ?

— Nouăsprezece, în curând împlinesc douăzeci.

— O, la vârsta ta, eu mă temeam de bărbatu-meu ca de ciumă!

— Olia Kunț face aproape în fiecare lună. Are ea o moașă... ia foarte ieftin. Nu te mira, acuma toată lumea...

— Nu, să te duci neapărat la doctor! Fără moașe! În

general, avortul nu priește câtuși de puțin. Chiar astăzi să te duci la un medic. A-ah! Lidia rămâne o vreme tăcută, își frânge mâinile și șoptește: Iarăși o zi nesfârșită, cu totul inutilă, ca un pustiu... Ei da, și eu sunt singură, singură! E o poveste cu o domniță-broască: „Ivan, țareviciule, de ce mi-ai ars pielea de broască... de ce?“...

-68-

De cealaltă parte a ferăstruicilor deschise, în parc, iunie trece pe deasupra lumii. Iunie trecea pe deasupra lumii, pe deasupra orașului, întotdeauna superb, cu răsăriturile lui de cleștar, cu diminețile lui scăldate în rouă, cu zilele și nopțile lui luminoase. La mezanin, în odăile fetelor, tavanele sunt scunde, pereții albi, și în ferăstruicile pătrate, larg deschise, bâzâie albinele aducătoare de miere. Fiecare femeie e o neobosită bucurie. De altminteri, Natalia... în dimineața asta, Natalia i-a spus maică-si că pleacă din casă și se mută la spital. Tot acum, dimineața, mama s-a întâlnit cu Egor pe coridor.

— Egor, vino-ncoace! Să-mi spui adevărul.

Egor se apropie agale și se oprește lângă ea; mâinile îi atârnă în lungul trupului, capul i s-a plecat în piept, în ochii lui înroșiți deslușești nostalgie și rușine.

— Egor, ieri ai băut ? Te-ai bețivit ?

— Da, răspunde Egor abia auzit.

— De unde-ai luat bani ?

Egor tace.

— De unde-ai luat bani ? Să-mi spui adevărul!

— Eu... am băut pardesiul Nataliei!

Mama ridică zvâcnit brațul și își repede palma voinică peste obrazul vestejit al lui Egor. Egor stă neclintit.

— Na! Marș de-aici și să nu ieși de la tine din cameră. Să nu care cumva să cânți la pian. Marș de-aici! Gura!

Egor pleacă îngheboșat. Și atunci răsună în toată casa țipătul aprig al lui Boris:

— Ei, uite că eu nu vreau să tac! Voi ar trebui să tăceți! M-am săturat! Ajunge!... Elena Ermilovna, Elenka, dă fuga la Egor, șobolanule, și spune-i că eu, Gleb și Natalia protestăm! Fuga, șobolanule! Mamă, negustoreasă ce ești, păzește-te! Marfa, rachiu!... Mamă, dihanie și negustoreasă ce ești, înțelege cu mintea ta de aramă că noi toți ne ducem naibii cu roberoanele tale!... Ne ducem naibii toți! A-ah! Egor, du-te și cântă Internaționala!

— Taci, bolșevicule! Eu îți sunt mamă, eu te învăț! Eu îți dau de mâncare.

—69—

— Ce face-e ?! tu îmi dai de mâncare ?! Auzi, îmi dă să mănânc, din furt și din jaf! Marfa, rachiu!...

în odaia întunecoasă a prințesei e întuneric, odaia e încărcată de dulapuri, șifoniere, scrinuri și de cele două paturi cu baldachin. Pe pereții întunecați atârnă în rame rotunde portrete și fotografii decolorate. în geamuri, draperiile sunt lăsate sumbru. Cu ochelari în ramă de aur pe nas, prințesa stă la birouașul ei deschis, având deschise dinainte condicile ei: „Provizii", „Veselă spartă", „Simbria slugilor", „Rufe", „Haine", „Camera copiilor".

Prințesa înseamnă în condica „Veselă spartă":

„Tonea a spart un pahar".

La „Camera copiilor":

„Egor a fost pedepsit. Natalia și-a ieșit din minți, părăsește casa părintească, se mută la spital. Dumnezeu s-o judece. Dăruit Xeniei zece rub".

în condicile de „Rufe" și „Haine" înseamnă lucrurile vândute la tătari și în piață, iar suma o trece la „Venituri și cheltuieli".

Prințesa plânge. Prințesa plânge pentru că ea nu

pricepe nimic, pentru că voința ei de fier, familia ei, bogăția ei s-au sleit și se scurg așa cum se scurge apa printre degete.

— Eram îmbrăcată în *toumure-xA* acela, îi spune ea cu ochii în lacrimi Elenei Ermilovna, când am văzut-o întâia oară pe prințesa mamă; venisem la ei, logodită fiind. Aveam flori de liliac în păr și era în ianuarie.

De altfel, după puțină vreme prințesa nu mai plângea. Stă la birouașul ei cu tocul în mână, sprijinită în coate de cărțile ei și povestește întâmplări de demult, atât de dragi ei, legându-le unele de altele - petrecute tare demult și parcă mai ieri.

— Era un moșier, Kamânin îi zicea, colonel în retragere, vânător, un zdrahon de om. A venit la el, la conac, și nu se ducea la nimeni în vizită... Și-a luat două fete, două surori, din sat, și se culca cu amândouă, și bea săptămâni la rând, ori o pornea pe câte o săptămână la vânătoare în pădure. Și nu se ducea la nimeni în

-70- vizită! Aveam noi un preot, descânta de beție, făceau oamenii coadă la el, tot pridvorul bisericii era numai doape de la sticle - chipurile, pentru ultima oară... Părintele Hristofor s-a dus la Kamânin, să-1 facă să-și schimbe felul de a fi. Kamânin l-a vizitat și el, a venit la biserică la liturghie, a ascultat slujba, și odată l-a podidit plânsul, s-a repezit în altar și l-a plesnit cu biciușca pe părintele Hristofor - auzi, în altar!... Și iar s-a întors la fetele lui. Pe urmă m-a văzut în drum pe mine și și-a ieșit din minți, le-a izgonit pe cele două surori, s-a cumințit, a intrat în relații cu alți moșieri, s-a lăsat de băutură, a început să meargă pe la baluri. îmi trimitea scrisori... O dată a venit la un bal în șubă pe pielea goală, pe urmă s-a retras în rugăciune și fetele s-au întors iar la el...

Și prințesa, și Elena Ermilovna oftează din rărunchi.

— Acuma, toate se duc de râpă, surioară, toate...

spune cu un suspin Elena Ermilovna.

— Asta așa e, surioară. Mai înainte era altfel... Mai înainte...

— Apăi și soțul dumitale, surioară, s-a lepădat și el de lume.

— Așa sunt toți prinții Ordânin. Și tătâne-su tot așa era... Uneori prințul...

— Și mai sunt și copiii, grijile... Anton Nikolaevici iar mi-a spus o vorbă urâtă.

— Ce anume ?

— M-a făcut spioană, surioară.

Și Marfușa aleargă iarăși prin toate odăile și spune cu aceeași voce nepăsătoare:

— Masa e pusă... Acuș servesc felul întâi... Măicuța e supărată...

Soarele darnic și dogoritor răzbește prin ferestrele înalte, arcuite ale sălii mari, și încăperea pare pustie de atâta lumină. Gleb și-a îndesat schițele într-un ungher, după paravan; acolo stă și Fecioara

-71- lui, cu fața la perete. Gleb șade după paravan, pe pervazul geamului, în sală e liniște, din țigară suie un fuior albastru de fum. Ușa înaltă cu două canaturi se deschide fără zgomot și Egor se îndreaptă cu băgare de seamă spre pian.

— Glebușka, nu pot să mă stăpânesc. lartă-mă.

— Cântă, Egorușka.

Egor pune surdina și cântă una din compozițiile lui, ceva peste măsură de nostalgic și de neprihănit.

— Bucata asta, Glebușka, am compus-o pentru Natalia. E despre ea... Dacă o aude mama...

— Cântă, mai cântă, Egorușka...

— Știi, Gleb... știi, Gleb... aș vrea așa să cânt în auzul tuturor, fără surdină, Internaționala!... și să strecor discret în ea din „Graetchen“, cum a făcut Piotr Verhovenski la soția guvernatorului din „Demonii" - asta pentru măicuța!... și pentru Boris! A-ah!...

Gleb se gândește la arhanghelul Varahiil, al cărui veșmânt e împodobit tot cu crini albi, și își amintește cu o strângere de inimă de maică-sa... în camera întunecoasă a mamei atârnă pe pereți mici portrete decolorate, în rame rotunde, aurite; tavanul din camera mamei e afumat, ornamentat cu amorași în basorelief, pereții sunt tapetați cu stofă. în camera mamei, dinaintea prințesei, mama sa, Gleb se lasă în genunchi, întinde brațele a implorare și șoptește cu durere în glas:

— Mamă, mamă!...

La intrarea principală zbârnâie soneria. A sosit o telegramă de la Moscova pentru Lidia Evgrafovna:

„Sănătate sărut Bribing".

Lidia o trimite pe Marfușa cu telegrama de răspuns. Din cămară se aduc la mezanin mai multe cufere mici.

Două discuții. Bătrânii

Cerul torid își revarsă dogoarea. încălzindu-se la soare în pragul chiliei, un călugăr, mic și negru, îngână vechi cântece rusești. în chilia întunecoasă, gemulețul cu balsamine e sus de tot, sub tavan, pereții sunt întunecați, pe masă, printre hârtii, adastă un ulcior cu apă și un coltuc de pâine, și chilia se află într-un colț

îndepărtat, lângă un turn năpădit de mușchi. Micul popă, năpădit și el de mușchi, șade la masă pe un scaun înalt fără spetează, și în fața lui, pe un scăunel, șade Gleb Evgrafovici. Micul călugăr îngână un cântec după altul:

He-e-i, sâmbăta, zi urâ-cioa-să...

Soarele dogorește, vrăbiile colbuite ciripesc într-una. Gleb vorbește cu glas scăzut. Fața popii e ca pielea de căprioară, năpădită de un păr cărunt, ochii răsar din barbă cu o uitătură vicleană și ageră, și tot din barbă răsare singurul dinte care i-a mai rămas, îngălbenit, și scăfârlia pleșuvă, ca un capac de raclă. Vicleanul popă e numai urechi.

— Marii noștri maeștri, spune Gleb asurzit, care se situează mai presus de da Vinci, Corregio, Perrugino, sunt Andrei Rubliov, Prokopi Cirin și toți anonimii împrăștiați prin Novgoroduri, Pskovuri, Suzdaluri și Kolomne, prin mănăstirile și bisericile noastre. Ce artă la ei, ce măiestrie! Cum știau ei să rezolve cele mai complexe probleme de pictură... Arta se cere să fie eroică. Pictorul, maestrul e un erou. Pentru lucrările noastre noi trebuie să alegem ceea ce e grandios și sublim. Și ce oare e mai grandios decât Hristos și Fecioara ? mai ales Fecioara! Vechii noștri maeștri au interpretat imaginea Fecioarei ca pe un mister dintre cele mai dulci, ca pe o taină dintre cele mai spiritualizate ale maternității, ale maternității în general. Nu întâmplător, și până azi femeile noastre - toate mamele - se roagă și își mărturisesc păcatele Fecioarei, căci ea le va

 ierta și le va înțelege păcatele în numele maternității...

— Vorbește-mi de revoluție, fiule, vorbește-mi de revoluție, intervine monahul. De răzvrătirea norodului! Despre asta ce ai de spus ? Uite, bunăoară, pâinea - mai

sunt din ăștia care-mi mai aduc câte puțin! Dar când te gândești peste douăzeci de ani, când au să moară toți popii - atunci ce-o să fie ?... peste douăzeci de ani! - și micul popă surâde viclean.

— Mi-e greu să vorbesc, părinte... Am stat mulți ani în străinătate și m-am simțit singur acolo. Oameni cu meloane, îmbrăcați în redingote, smokinguri și fracuri, tramvaie, autobuze, metro, zgârie-nori, lustru, strălucire, hoteluri cu tot soiul de conforturi, cu restaurante, baruri, băi, cu rufărie din cea mai fină, cu slujnice de noapte care vin deschis să satisfacă necesitățile depravate ale bărbaților, și ce inechitate socială, ce moravuri și norme de conduită mic-burgheze! Și fiecare muncitor visează acțiuni, fiecare țăran! Și totul e mort, totul e mecanică, tehnică, confort. Drumul culturii europene mergea spre război și-a putut să creeze acest război, anul nouă sute paisprezece. Cultura mecanică a uitat de cultura sufletului, de cultura spirituală. Și ultima artă europeană e în pictură fie afișul, fie isteria protestului, iar în literatură - fie bursa cu detectivi, fie aventurile printre sălbateci. Cultura europeană e un drum care se înfundă. în ultimele două veacuri, de la Petru încoace, Rusia oficială a vrut să adopte această cultură. Rusia, gogoliană de la un capăt la altul, lâncezea, se sufoca. Revoluția a opus Rusia, Europei. Și încă ceva. îndată după primele zile ale revoluției, Rusia, cu viața ei de toate zilele, cu moravurile orașelor, a coborât în secolul al șaptesprezecelea. Iar la începutul secolului al șaptesprezecelea a fost Petru...

(— Petra, Petra! îl corectează monahul).

...era pictura populară rusă, arhitectura și muzica populară, erau legendele despre luliania Lazarevskaia. Dar a venit Petru și s-a înălțat ca o stâncă formidabilă Lomonosov, ca oda despre sticlă, și creația populară adevărată a

dispărut...

-74-

(He-e-i, sâmbăta!
îngână în zăduf micul monah)

...și în Rusia nu exista bucurie, acum este... Intelectualitatea rusă n-a urmat Revoluția din octombrie. Și nici nu putea s-o urmeze. De la Petru încoace, deasupra Rusiei atârnă Europa, iar dedesubt, sub calul cabrat, trăia poporul nostru, așa cum a trăit o mie de ani, iar intelectualii sunt copii credincioși ai lui Petru. Se zice că întemeietorul intelectualității ruse e Radișcev. Nu-i adevărat, e Petru. De la Radișcev, intelectualitatea a început *să se căiască,* să se căiască și să-și caute muma, Rusia. Orice intelectual se căiește și fiecare suferă pentru popor, dar nici unul dintre ei nu cunoaște poporul. Or revoluția, răzvrătirea norodului nu avea nevoie de lucruri străine. E o răzvrătire a norodului, au venit la putere și își făuresc dreptatea lor ruși adevărați, și dreptatea e cu adevărat rusească. Și e bine așa!... Toată istoria Rusiei mujicești se confundă cu istoria sectantismului. Cine va învinge în această încleștare - Europa mecanică sau Rusia sectantistă, pravoslavnică, spirtualistă?...

Soarele dogorește. Gleb a tăcut. Micul popă vorbește zorit:

— Sectantismul ? Sectantismul, zici ? Dar sectantismul a pornit nu de la Petru, ci de la *raskol!...* Răzvrătirea norodului, zici ? Pugaciovism? dar Stepan Timofeevici Razin a fost înaintea lui Petru! Rusia, zici ? dar Rusia e o ficțiune, un miraj, pentru că Rusia e și Caucazul, și Ucraina, și Moldova! Velikorossia, așa trebuie să zici - Velikorossia: ținuturile de pe Oka, de pe Volga, de pe Kama! Ia spune, tu mi-ești nepot ? Le-am încurcat pe toate! Au ieșit acum tot soiul de cuvinte: *gviu, guvuz, nacevak, colhoz* - drăcie curată! Le-am încurcat pe toate!

Acum vorbește numai micul popă, arhiepiscopul

Silvestr, fost prinț și ofițer în cavaleria de gardă. Tigva pleșuvă ca un capac de raclă s-a aplecat înspre Gleb și ochii mici îl ațintesc cu asprime din barbă.

— Cum s-a întemeiat statul nostru, al Velikorossiei ? Istoria noastră începe cu prăbușirea Rusiei Kievului. Ascunzându-se de

 pecenegi, de tătari, de luptele intestine ale cnejilor, înfruntând triburile de vesi și de ciuzi, înspăimântați de alcătuirea lor într-un stat, așa au temeinicit ei statul nostru; fugeau de alcătuirea asta ca de ciumă! Asta e! Pe urmă, când s-a înstăpânit puterea, s-au răzvrătit, s-au fărâmițat în secte, au fugit pe Don, în Ucraina, la laik. Și dacă Velikorossia a îndurat tătărismul tătar și apoi tătărismul german, oare n-a fost așa pentru că ei nu aveau nevoie de ea, nu le trebuia, așa răzlețiți cum erau, nu le trebuia ca noțiune etnografică ? Au fugit pe Don, la laik, și de-acolo au pornit răzmerița spre Moscova. Și acum au ajuns la Moscova, și-au înscăunat puterea lor, s-au apucat să-și construiască statul lor, și au să-1 construiască. Au să-l construiască așa fel încât să nu stea unii în calea altora, să nu se stânjenească, precum ciupercile în pădure. Privește istoria norodului: un mileniu ca o potecă de pădure, un mileniu de pustiiri și de noi așezări, de țintirime și de pământuri părăsite. Un stat fără stat, dar care crește ca o ciupercă. Dar credința va rămâne aceea a norodului. Când au fugit atunci din Kiev, prin păduri și poiene, peste țarini, pe poteci și drumuri, ce crezi că au luat cu ei? cântecele, și-au luat cântecele cu ei și obiceiurile, și-au păstrat vreme de un mileniu cântecele lor viguroase, cântecele lor de primăvară și obiceiurile, adică vaca face parte din familia omului, iar roibul îi e frate la necaz; în loc să prăznuiască Paștile, furau fetele la hotare și se rugau pe dâmburi, în dumbrăvi, lui Egorii, dumnezeul dobitoacelor. Cât despre credința pravoslavnică, aceasta a venit dimpreună cu țarii, adusă de o putere străină, și

norodul a fugit de ea în sectantism, în vrăjitorie, unde vrei, bunăoară pe Don, la laik, a fugit de stăpânire. Ia caută în cărți ceva despre credința pravoslavnică ? O să găsești pe muma-pădurii și pe diavolul apelor, numai pe Domnul Savaot, nu.

Micul popă chicotește viclean, râde viclean, și spune râzând, cu ochii mijiți în barbă:

— Vezi coltucul ăsta de pâine ? Mi-aduc oamenii! Uite! Hi-hi! Tu mi-ești nepot ? Să nu spui la nimeni ce-am să-ți destăinuiesc. La

-76- nimeni. în istoria mea e spus totul. Când au dezvelit moaștele, au dat peste paie, nu ? Ei bine, ascultă! Sectanții urcau pe rug pentru credință, pe când creștinii pravoslavnici erau aduși de guler în biserica oficială: vrei, nu vrei, tu ia credința pravoslavnică! Acuma a venit stăpânirea prostimii, și credința pravoslavnică a fost trecută în rând cu toate sectele! hi-hi-hi!... Secta pravoslavnică!... hi-hi- hi... într-o sectă n-aduci omul de guler! Credința pravoslavnică a trăit o mie de ani, dar va pieri, va pieri... hi-hi-hi!... în vreo douăzeci de ani va pieri cu totul, așa cum vor pieri și popii. Biserica ortodoxă, biserica greco-rusă, a murit ca idee încă de pe vremea raskolului. Și-o să vezi ce-au să mai hălăduiască pe întinsul Rusiei tot soiul de Egorii, diavoli și vrăjitoare, ori Lev Tolstoi, ori poate și Darwin... Pe poteci, prin păduri și pe drumuri de țară... Cică avânt religios!... Vezi coltucul ăsta de pâine?... mi-aduc pâine cei care au huzurit pe vremuri, creștinii pravoslavnici plămădiți din lumânări de un pud, dar mi-o aduc tot mai puțini și mai puțini. Și uite-așa, eu, arhipăstor pravoslavnic, umblu acuma pe jos, hi-hi-hi...

Micul popă râde înveselit și viclean, clătinându-și racla tigvei și mijindu-și în barbă ochii mici și înlăcrimați. Pereții de cărămidă ai chiliei sunt trainici și întunecați. Gleb șade pe scăunel, îndoit de șale și tăcut, cu un chip ca desprins din icoană. în colț, la iconostasul întunecat, chipurile negre din icoane tac sumbru

dinaintea candelelor. Gleb rămâne îndelung tăcut. Soarele dogorește, și în dogoarea zilei, micul monah cântă. în chilie însă, e răcoare și e un aer jilav.

„He-ei... nu-i slobod să ieși la câmp!... “

— Totuși, ce e religia, vlădică ?

— O idee, o cultură, glăsuiește micul popă, de astă dată fără să mai chicotească.

— Și Dumnezeu ?

— O idee, o ficțiune! și micul popă chicotește iarăși viclean. Vlădică, preasfințite, zici? Dau în mintea copiilor? în mintea copiilor... nu mai am mult până la optzeci de ani! Nu cred, ajunge

 cu minciunile!... au umplut moaștele cu paie... Spune, tu ești nepoțelul meu ?

— Vlădică! vocea lui Gleb tremură îndurerată și mâinile se întind înainte. Din cele ce spui dumneata, dacă înlocuiești vreo câteva cuvinte cu altele, ca bunăoară: clasă, burghezie, inechitate socială, ajungi la bolșevism! Or eu caut puritatea, adevărul, vreau un Dumnezeu, o credință, dreptate absolută... De ce să fie sânge ?

— A, a, fără sânge ? Totul se naște în sânge, totul e scăldat în sânge, în sânge roșu! Și steagul e roșu! Toate le-ai încurcat și nu pricepi nimic! I-auzi cum urlă revoluția, ca o vrăjitoare în viforniță! Ascultă! Gviiuu, gviiuu! Șooia, șoooia... haaau... Și diavolul pădurii bate darabana: glav-bum! glav-bum! Vrăjitoarele unduiesc din șolduri: cvart-hoz! cvart-hoz!... Diavolul se înfurie: nacievak! naci-evak! hmu!... Iar vântul, iar pinii, iar zăpada: șooia, șoooia, șooia... hmu... Și vântul: gviuuuu... Auzi?

Gleb tace, trosnindu-și degetele până la durere. Preotul chicotește viclean, foindu-se pe scaunul lui înalt, el, arhiepiscopul Silvestr, în viața lumească prințul Kiril Ordânin, un bătrân smintit. Cerul torid își

revarsă dogoarea, de la un capăt la altul albastru și adânc, fără de sfârșit, ziua înflorește în soare și arșiță, iar când se va însera va pogorî amurgul galben și vor bate clopotele la catedrală: Don! Don! Don!...

Prințul Boris Ordânin stă lângă sobă, lipindu-și de ea pieptul masiv, lacom de răceala ei moartă. în odaia de lucru a prințului, rafturile bibliotecii se înșiruie știrbe, golite de cărțile care au luat de mult drumul sovietului, ursul alb din fața canapelei, cu ochii mâncați de molii, rânjește plângăreț spre rafturi. Pe măsuța rotundă, acoperită cu un șervețel, stă o carafă cu bragă tulbure. La beție, prințul Boris nu bea cu păhărelul. Boris sună, apăsând pe butonul soneriei cu vătraiul de aramă. Intră Marfușa. După un răstimp de tăcere, prințul spune sumbru:

— Toarnă un pahar și du-i-1 lui Egor Evgrafovici...

— Boierule...

— Ai auzit?! Să bea pentru ziua de doi mai... Poți să nu-i spui că e de la mine... D-dar să bea pentru ziua de doi mai! Poți să-1 și verși, numai să nu știu eu... Pentru ziua de doi mai! Du-te!

Prințul Boris își umple încet paharul, privește îndelung braga tulbure și bea.

— Pentru ziua de doi mai! zice el.

Apoi iarăși rămâne îndelung lângă sobă și iarăși bea, în tăcere, alene, prelung. Mai apoi pogoară amurgul galben, scotocind prin casă. Iar când isprăvește braga, prințul Boris iese din odaie și pornește agale, cu un pas voit sigur. Casa a amuțit în amurg, pe coridor nu mai arde becul puternic, oglinzile tulburi sclipesc șters. Mama, prințesa Arina Davâdovna, stă cu Elena Ermilovna, odihnindu-se după treburile ei importante

de peste zi.

— Doi mai... la doi mai, mamă, încep să cânte privighetorile, după sărbătoarea muncii din ajun, și e ziua noastră onomastică... Nopțile sunt atunci albastre, albastre, răcoroase, înrourate, bogate și năvalnice... La doi mai, într-o noapte îmbătătoare de mai, cea mai neprihănită... Pe urmă, pe urmă se face beznă! Noapte! spune prințul Boris.

— Ce tot îndrugi acolo ? îl întreabă bănuitoare mama.

— Elenka, ieși! Vreau să stau de vorbă cu mama. Despre fraternitate, despre egalitate!

— Asta ce mai e ?! Nu pleca, surioară...

— Cum vrei, mamă! cum vrei! E ciudat, pe tine ar trebui să te urăsc, pe tine, *madame* Popkova, și eu îl urăsc pe tata. *Addio.*

Odaia tatălui seamănă cu casa de rugăciuni a unei secte. Colțul de la răsărit și pereții sunt numai icoane, din icoană privește aspru un Hristos sumbru, dinaintea icoanelor ard candele tulburi și lumânări înalte de ceară, cu flacără mare, în fată - o măsuță cu cărți sfinte. Altceva nu mai e nimic în încăpere, numai la peretele din fund, lipită de sobă, o laviță pe care doarme tatăl, prințul Evgraf. Aici miroase a ulei de chiparos, a tămâie, a ceară. Domnește o

— semiobscuritate de biserică, draperiile stau coborâte zi și noapte în ferestre, ca să nu fie lumină, ci numai dorul de lumină.

Tatăl, strâns covrig, doarme pe lavița goală, cu mâna uscată sub cap. Prințul Boris îi pune mâna pe umăr, prințul-tată zâmbește blând prin somn și, fără să-1 vadă pe Boris, zice:

— Mă zbuciumam în somn, mă zbuciumam ? Da ?... Dumnezeu să mă ierte...

Văzându-1 pe fiu-său, întreabă descumpănit:

— Ai venit iar să mă tulburi, Borea ?

Prințul Boris se așază lângă el, desfăcându-și picioarele și spri- jinindu-și ostenit mâinile de genunchi.

— Nu, tăticule. Vreau să stăm de vorbă.

— Spune, spune! întreabă-mă! Dumnezeu să mă ierte!

— Tot te rogi, tăticule ?

— Mă rog, Borea.

Tatăl șade în capul oaselor, cu picioarele ghemuite sub el. în ochii lui stăruie un licăr sec, părul alb, barba și mustățile îi sunt zbârlite. Vorbește încet și repede, mișcându-și iute buzele supte.

— Și-adică, rugăciunea ți-aduce liniștea ?

— Nu, Borea, răspunde bătrânul blând și laconic.

— De ce ?

— Am să-ți spun adevărul, am să-ți spun adevărul! Dumnezeu să mă ierte. Sunt un păcătos, un păcătos... Dar e oare îngăduit să-l rogi pe Dumnezeu pentru tine ? E rușine să-1 rogi pentru tine! Să-l rogi pentru tine e un păcat, un păcat, Borea! Eu mă rog pentru tine, mă rog pentru Egoruṣka, mă rog pentru Glebuṣka, mă rog pentru Lidia, pentru toți, pentru toți, mă rog pentru mama, mă rog pentru episcopul Silvestr... pentru toți!... Ochii tatălui ard cu o lucire dementă, ori poate în extaz ? Dar păcatele mele sunt cu mine! Uite-a- ici, în jurul meu, prin preajmă! Păcate mari, cumplite... Și pentru ele nu pot să mă rog. E păcat! Nu-mi îngăduie mândria! Mândria! Și focul gheenei mă înspăimântă!... Mi-e teamă, Borea! Numai cu postul mă mântui... Ce e oare mai frumos decât frumosul soare? Dar eu nu-1 văd și n-am să-1 văd... Câteodată tânjesc să fac o plim- -80- bare cu troica pe ger, să beau ceva după pofta inimii, și mai sunt și alte ispite, dar mă lepăd de ele! Mă uit la moarte. Domnul să mă mântuie! Tatăl își face cruce cu mișcări iuți, spasmodice. Domnul să mă mântuie...

— Acum n-ai cum să te plimbi cu troica pe ger, pentru că e vară, spune fiu-său apatic.

— Domnul să mă mântuie!

Boris îl ascultă sumbru.

— Dă-mi voie, tăticule, să-ți pun o mică întrebare. Ți s-a luminat mintea? Știi ce-ai făcut însurându-te cu cineva din neamul Popkovilor ?

Tatăl răspunde îndată:

— Mi s-a luminat mintea, băiatule, mi s-a luminat mintea, Borea. Am văzut pământul în primăvară, frumusețea lui fără de seamăn, am simțit adevărul și înțelepciunea lui Dumnezeu, și m-a înspăimântat păcatul meu, m-a strivit cu puterea lui, și mi s-a luminat mintea, Borea, mi s-a luminat mintea!

— Așa-a, zice apăsat Borea, fără să-și ia privirea sumbră de la taică-său. Numai că în vreme ce dumneata te mântuiești, pe pământ oamenii își făuresc dreptatea lor, fără Dumnezeu, ei l-au trimis la toți dracii pe Dumnezeu, vechitura asta! Dar nu despre asta e vorba! Dumneata, tăticule, nu știi cumva ce e aia paralizie progresivă ?

Fața bătrânului se schimbă îndată, luând o expresie speriată și nenorocită; se trage înapoi spre perete, îndepărtându-și trupul slăbănog de fiu-său.

— Iarăși ? Iarăși vii să mă tulburi ? spune el, abia mișcând buzele. Nu știu...

Fiul se ridică greoi în preajma lui.

— Ascultă, nu face pe prostul! Auzi, tată? Vorbește...

— Nu știu!

— Vorbește!

Prințul Boris apucă în palma-i mare barba zbârlită a lui tată-său.

— Eu am sifilis. Egor are sifilis. Konstantin, Evgraf, Dmitri,

Olga, Maria, Praskovia, Liudmila au murit de mici, chipurile pentru că erau scrofuloși. Gleb e un

degenerat, Katerina la fel, Lidia la fel, numai Natalia e om... Vorbește, bătrâne!

Bătrânul se face ghem, cuprinde înfrigurat cu mâinile lui uscate mâna lui Boris și plânge, schimonosindu-se și sughițând ca un copil.

— Nu știu, nu știu! icnește el, furios. Pleacă de-aici, bolșevicule!

— Te prefaci, sfântule!

La icoanele întunecate pâlpâie candelele și ard cu o flacără vie lumânările subțiri. Miroase a tămâie și a ulei de chiparos. Curând, prințul Boris se întoarce la el în odaie, se duce la sobă, își lipește de răceala ei pieptul, pântecul, genunchii, și stă așa nemișcat.

Și-

Deznodământele

în camera Lidiei Evgrafovna ard lumânări. Cuferele adastă desfăcute, pe scaune și pe jilțuri stau împrăștiate rochii, lenjerie, cărți fără scoarțe, valize, note muzicale. Pe masă stă telegrama mototolită. Lidia o ia și o citește din nou:

„Sănătate sărut Brilling".

Buzele îi zvâcnesc într-un rictus dureros, telegrama cade pe jos.

— Sănătate. Bea sănătate! Bea în sănătatea mea! sunt bătrână, bătrână! Gleb!

Zbârnâie soneriile. O criză de isterie. Gleb lipsește. Marfușa dă fuga după apă.

— Bătrână! Bătrână! Totul e inutil! Bea sănătate. Sănătate - ha- ha! Plecați, plecați toți! Sunt singură, singură...

Lidia Evgrafovna stă culcată, cu un prosop pe frunte. Buzele îi zvâcnesc dureros, ține ochii închiși. Stă așa multă vreme, nemișcată,

—82— apoi ia dintr-un cufăr o seringă mică, sclipitoare, își saltă fustele, ridică juponul de pe genunchi și își injectează morfină. După câteva minute ochii i se umezesc de plăcere nespusă și buzele nu contenesc să-i zvâcnească. Amurgul pogoară galben.

Katerina a fost plecată în oraș. Cu buzele strânse a spaimă și durere, de teamă să nu izbucnească în plâns, dă buzna în camera Lidiei Evgrafovna. în ochii ei stăruie nedumerirea și groaza. Lidia stă întinsă, cu ochii pe jumătate închiși.

— Ce e ? De ce așa devreme ? șoptește Lidia ca prin vis.

— Eu... eu... mi-a spus doctorul... am o boală rușinoasă... ereditară!

— Da? De pe acum? șoptește cu nepăsare Lidia, ațintindu-și undeva în tavan ochii absenți, pe jumătate închiși.

Ziua înflorește în arșiță și în soare, iar seara pogoară amurgul galben. Clopotele catedralei bat liniștitor, ca la Kitej[1] : Don! Don! Don! - aidoma unor bolovani azvârliți într-un elești cu nuferi. Și atunci în cazărmi se sună cu glas de argint stingerea.

Gleb s-a întâlnit cu Natalia lângă Catedrala-Veche, dincolo de parc. Natalia venea acasă, după vizita de la spital. O conducea Arhipov, care i-a lăsat îndată singuri.

— Natalia, tu pleci din casă ? întreabă Gleb.

— Da, plec.

— Natașa, gândește-te, casa noastră are să moară, nu se poate să fii atât de crudă! Numai tu ești

puternică. E greu să mori, Natașa.

— Casa o să moară și așa, ba chiar a și murit. Eu însă trebuie să trăiesc și să muncesc. Să mori ? Natalia vorbește și ea încet. Trebuie să faci ceva ca să mori. Când eram fată, studentă, visam mult. Uite, cel care mă însoțea - taică-său s-a împușcat, și fiul știa că tatăl lui

1. Oraș legendar, înghițit de pământ în urma unei calamități naturale; pe locul acela s-au adunat apoi apele unui lac.

-83- se va împușca. Ce-au gândit ei înainte de moarte, tatăl și fiul ? Fiul, de bună seamă, s-a silit numai *să gândească,* ca să nu sufere.

— îl iubești pe Arhipov ?

— Nu.

— Așa... ca fată ?

— Nu. Eu nu iubesc pe nimeni. Eu nu pot să iubesc. Eu nu sunt o fată. Nu se poate să iubești. E ceva vulgar și e suferință.

— De ce ?

— Când eram fată, studentă, ei, bine, da, visam la un tânăr. L-am întâlnit, l-am îndrăgit, m-am dăruit lui și trebuia să nasc. Când m-a părăsit, eram ca un fluture care și-a pârjolit aripile, și-mi spuneam că s-a zis cu mine, că totul s-a sfârșit. Acum însă știu că nu s-a sfârșit nimic. Asta e viața. Viața nu stă în nimicurile sentimentale ale romantismului. Cred că am să mă căsătoresc și n-am să-mi înșel bărbatul, dar n-am să-i dărui sufletul meu, ci numai trupul, ca să am un copil. Va fi urât, va fi frig, dar va fi cinstit. Am învățat mult prea mult ca să pot fi femela unui mascul romantic. Vreau să am un copil. Dacă aș iubi, mi-aș pierde mințile.

*

— Dar tinerețea, poezia ?

— Când femeia e un copil, atunci simte ea și tinerețea, și poezia. Foarte bine - tinerețe. Dar când femeia are patruzeci de ani, ea nu mai e tânără, în

virtutea unor cauze naturale.

— Tu câți ani ai, Natașa ?

— Douăzeci și opt. Viața mă așteaptă. Oricine trăiește trebuie să meargă.

— Unde să meargă ?

— în revoluție. Aceste zile n-au să se întoarcă a doua oară.

— Tu... Tu, Natalia...

— Sunt bolșevică, Gleb! Tu știi acum, Gleb, așa cum știu și eu, că lucrul cel mai de preț este pâinea, și că niște cizme, bunăoară, sunt mai scumpe decât toate teoriile, pentru că fără pâine și fără meseriaș ai să mori tu, și au să moară toate teoriile. Or pâinea ne-o dau țăranii. Așa că se cuvine ca țăranii și meseriașii să dispună ei singuri de valorile lor.

-84-

Seara, în preajma casei Ordâninilor e pustiu. Sumbră, masivă, spoită cu ocru și acum verzuie, cu pereții coșcoviți, povârnită într-o rână, casa privește în jur cu o căutătură de moșneag răutăcios. Ajunși la intrarea principală, Gleb îi spune Nataliei:

— E greu să mori, Natașa! Ai băgat de seamă că la noi în casă s-au întunecat și s-au decolorat oglinzile, care sunt foarte multe ? Mă cuprinde groaza să-mi văd mereu fața în ele. Totul e sfărâmat, toate visele.

Iar când urcă scara de piatră, pe lângă ușile de fier ale cămărilor, ferecate cu șapte lacăte, sus în casă bubuie un foc de armă: s-a împușcat prințul Boris. îndată după împușcătură, din sala mare răzbește, răspândindu-se victorios în toată casa, Internaționala, și în acordurile ei se strecoară abject, ca un refren vulgar, *Ueber- hardtd und Kunigunde.*

Capitolului. **Despre libertăți**

Cu ochii lui Andrei

Și iarăși noaptea *aceea:*

Tovarășul Laitis a întrebat:

— Unde zdă aisi ofițerul nobil zdudent Volkovis ?

Andrei Volkovici i-a răspuns nepăsător:

— Ocoliți casa și urcați pe scară la primul etaj! - și, zicând acestea, a căscat, a mai zăbovit nițel la portiță și apoi a luat-o alene spre casă, către intrarea principală - Și “

Și-

o bucurie nemărginită, libertate! Libertate! Casa, zilele de odinioară, viața cea veche au rămas pentru totdeauna în urmă - moarte lor! Pietrele terasamentului au venit de-a rostogolul o dată cu el în râpă (vântul i-a șoptit în cădere: gviuu!...), și din pricina căderii totul i s-a sfărâmat în scânteile ochilor, și atunci n-a mai rămas decât inima roșie. Sus,

-86- sentinela a strigat ceva, pe urmă: focurile înfometaților, traversele, o frântură din cântecul îngânat de înfometați și de apa Volgăi. Libertate, libertate! Să n-ai nimic, să renunți la totul - să fii sărac lipit pământului! Și nopți, și zile, și răsărituri de soare, și arșiță, și ceață, și furtuni - și să nu știi ce te așteaptă mâine! Și zile de zăduf - ca o nevastă de soldat îmbrăcată în sarafan, la treizeci de ani - ca acei care au trăit în păduri, dincolo de Ordânin, către geana de miază-noapte a cerului: dulce mai e să săruți noaptea în șură o nevastă din astea!

în luna mai, pământul te îmbie, în luna mai, fetelor le place să se întindă pe pământ în pâcla zorilor, și pământul te cheamă spre el. Chiar în cea dintâi seară când Andrei a poposit la Ciornâe Reciki, în Porecie, fetele i-au ciocănit la geam și l-au strigat:

— Andriușa, hai să ne plimbăm! Hai cu noi la joc! - și râsetele lor zglobii izbeau în ferăstruica lui.

Andrei a ieșit din casă. în amurgul verde, după biserică, pe dâmb, în marginea râpei, fetele stăteau în rochiile lor pestrițe, cu basmale albe pe cap, și siluetele negre ale flăcăilor se zburleau lângă ele.

— Vino, nu-ți fie teamă! Vino să te prinzi în joc cu noi!

Pentru câteva clipe se înstăpâni tăcerea. Undeva departe țipau cristeii. Apoi, un cântec a zbucnit din mai multe piepturi:

Ci-vi-li-vi-li-vi-li, S-alegi pe cine-i pofti...
Sus, pe-o creastă de colină Un brăduț
crește-n lumină. Fă-l, Doamne, mai
tinerel Și frumos mi-l fă la fel...

Era o seară liniștită și limpede, cu stele bălane. Biserica Sfânt Nicolae de la Șipotele-Albe părea albastră, gravă, coperișul ei negru și înalt, cu crucea din vârf se pierdea în cer, spre stelele bălane. O pace tihnită stăruia deasupra râului și a luncilor. Se simțea un freamăt verde, nedeslușit, și totuși era liniște - liniștea aceea pe care o făurește noaptea. Și fetele au cântat

toată noaptea, până în zorii de cleștar. Peste noapte s-a abătut și o furtună, venind dinspre

-87- răsărit, a tunat și și-a scăpărat fulgerele, apoi s-a revărsat cu o ploaie crâncenă, iute, de mare trebuință pentru semănături. Noaptea asta, Andrei a hoinărit pe costișe. Altă viață! Să fii sărac. Să n-ai nimic. Să renunți la toate.

Biserica Sfânt Nicolae de la Șipotele-Albe, durată din piatră albă, stătea pe un dâmb pe malul râului. Cândva, aici a fost o mănăstire, acum a rămas numai biserica albă, adânc implântată în pământ, năpădită de mușchi, cu sticlă de mică în ferăstruicile ce priveau în vale, cu coperișul țuguiat, înnegrit de vreme și povârnit într-o rână - țintirimul Șipotele-Albe. De pe dâmb se deschidea o vedere largă spre râu și spre malul dimpotrivă, către pădurile liliachii de brazi de peste apă, către întinderile acelea veșnice. De jur-împrejurul țintirimului creșteau pini cu trunchiuri de aramă găzduitoare de mușchi. Din pământ, în dreapta scării de la biserică țâșnea un izvor rece, ce-și aduna apa într-un jgheab din lemn de tei (de unde și numele de „Șipotele-Albe"), izvorul se scurgea de veacuri devale, și așa și-a croit o albie și a tăiat drumeagul din preajmă; de partea cealaltă, pe costișă, se înălța conacul prinților Ordânin. Peste râu, în păduri, se afla satul Ciornâe Reciki, străjuit de creștetul pleșuv al unui deal însingurat - Uvek. în jur se întindeau păduri până sub geana cerului de la miază-noapte, și stepe până sub geana cerului de la miază-zi.

în seara când a venit aici, Andrei nu l-a găsit acasă pe Egorka. în casă mirosea a ierburi, și Arina l-a ospătat cu pâine și miere, întâia miere luată de la albine. La ceasul acela cântau cocoșii, și Arina, nespus de frumoasă, s-a dus peste noapte în pădure.

în luna mai, pământul te îmbie, în luna mai, în pâcla zorilor de zi. în luna mai, ierburile amiros

dulce a miere, în nopțile de mai stăruie o mireasmă amăruie de mesteacăn și de mălin, în luna mai nopțile sunt adânci, îmbătătoare, și zorile sunt în luna mai purpurii, ca sângele și focul. Arina, fata lui moș Egorka, s-a născut în luna mai, și în juru-i se răsfăța luna mai, și cerul, și pinii, și lunca, și râul. Arina strângea ierburi împreună cu maică-sa și cu Egorka, și de la ele a aflat ea cum

-88- se zbuciumă pământul în luna mai, când cântă privighetoarea și cucul, cum clocotește noaptea sângele în om, ca luna lui mai, luna florilor. Spița vrăjitorilor trăiește după legile ei. Arina își trăia, se vede, ăst mai, fără popă și fără tămâie, îmbătată de tămâia mălinilor și de cântecul privighetorilor. Cine nu știe cum tânjește sângele tânăr, însingurat, în trupul tânăr, noaptea, în mai, în nopțile înflorate ale lunii mai?... Oare nu de aceea vorbea acum Arina, vrăjitoarea, repezit, spunând, ce avea de spus, de-a dreptul, muierește? Arina fecioara a devenit o femeie în lege, frumoasă, voinică, rumenă, împlinită, cu ochii negri și cu uitătura cutezătoare - o vrăjitoare tânără, neștiind de sfieluri, stăpână pe sine și pe împlinirea vrerilor ei! Revoluția a venit la Ciornâie Reciki în luna lui mai, și în luna mai pământul te îmbie! Arina a întâmpinat Răzmerița ca și vrăjitorul Egorka.

Moș Egorka vrăjitorul era dus la pescuit când a venit Andrei, și Andrei s-a dus după el. Apa curgea iute, era slobodă și tulbure, și fremăta ca și când ar fi răsuflat. Toată noaptea a stăruit un amurg verde spălăcit, cu o cavalcadă de nori albi. Stăteau lângă o bulboană. Egorka - chiorul, cu o căpiță de păr alb în cap și cu nădragi albi, ținea odgonul, apa se învârtejea șuierând, știucile zvăpăiate izbeau cu putere în plasă, și Andrei le prindea din zbor, reci și lipicioase, scânteind în tulbureala nopții ca și o aripă de porumbel.

— Ia cată, zise Egorka în șoaptă, de când e volocul ăsta ? Crezi că acușa l-au scornit oamenii ? Ai ?

— Nu știu.

— Eu zic așa, că și strămoșii noștri tot cu el au pescuit. Ai ? Când s-a zidit Sfânt Neculai, acum cinci sute de ani, de pe-atunci se slujea pescarul de voloc... înainte vreme aici era o mănăstire, durată de un haiduc, pe nume Redenia, și mănăstirea asta, așa le-am și spus-o, au tot luat-o de nu știu câte ori ba calmucii, ba tătarii, ba kirghizii. Ei bine, pentru că le-am spus asta, m-au dat afară de la bolșevici, m-au svârlit la opreală.

— Cum așa ?

— Rusia a trăit sub tătari, și ăla a fost jugul tătăresc. Rusia a trăit sub nemți, și ăla a fost jugul nemțesc. Dar Rusia își are ea înțelepciunea ei. Neamțul e mintos, numai că-i tare de glagorie, mintea lui - bună de făcut umblători. Le spun eu la ședință: nu e nici un fel de Internațională, e numai revoluția populară rusă, răzvrătirea, și-atâta tot! După felul lui Stepan Timofeevici Razin. „Și Karla Marxov ?“ întreabă unul. îi neamț, zic, și care va să zică, nătărău. „Și Lenin?" Lenin, zic, e neam de mujic, bolșevic, pe când voi - ce sunteți? comuniști. Trebuie, zic, să batem clopotele c-am scuturat jugul! Pământ țăranilor! Afară cu negustorii! Afară cu moșierii paraziți! Jos cu Constituanta, să se facă un soviet pentru tot pământul, ca să vină toți care vor și să hotărască sub cerul liber! Gata cu ceaiul, gata cu cafeaua, numai braga să rămâie! Ca să fie credință și dreptate. Capitala tării e Moscova. Poți să crezi în ce vrei, chiar și într-un butuc. Afară și cu comuniștii! Bolșevicii, zic, se pot lipsi de ei. Ei bine, pentru disitiplina asta, taman bine m-au zvârlit la opreală!

O știucă a plescăit în apa neagră și a fugit, speriată de vorba lui Egorka.

— Hai că prea fac și eu gălăgie, șoptește Egorka. Uite, bunăoară, e unul Șak... Șekspirov, nu ? Pe Hamlet l-ai citit, de bună seamă, dar Viforniță noastră -, cum o joacă fetele, nu știi. Or bunăoară cântecul „Sâmbăta, zi

urâcioasă”... îl știi ? Ai ?
— Nu, nu-1 știu...
— Aha, aha! Oi fi și tu comunist!
în vremea asta, pe dâmb, fetele s-au pornit să cânte:

De-a lebedelor ceată rămâne-n urmă lebăda albă, Mi se lipește de ceata gâștelor sure lebăda albă...

Pentru că prezentul răzbea autoritar și pentru că în stihia năvalnică a omenirii, el, Andrei, era ca o frunză desprinsă din timp, iată-1 ajuns să cugete la o altă libertate - la libertatea dinăuntru și nu dinafară: să renunțe la lucruri, la timp, să nu aibă nimic, să nu dorească, să nu regrete nimic, să fie așișderi unui cerșetor, numai să

 trăiască, cu cartofi, cu varză acră, adăpostit într-o izbă oarecare, liber sau legat - indiferent: pot stihiile să te învârtejească și să te azvârle cine știe unde, sufletul va rămâne întotdeauna proaspăt și liniștit, ca să vadă. Pe pământ hălăduiau vărsatul negru și tifosul, hrănite de foamete. Diminețile, la biserica Sfânt Nicolae erau aduși morții. Uneori, după amiază, pe la ceasurile patru, oamenii veneau să-și boteze pruncii, și atunci băteau clopotele, pe care, la vremea lor, le-au auzit și tătarii. Și în fiecare seară, în fața bisericii cântau fetele. Era în iunie.

în satul Ciornâe Reciki, țăranii, deși nu erau toți cimotii între ei, purtau același nume - Kononov. Din primăvară și până-n toamnă munceau pe rupte, din zori și până-n noapte, de la mic la mare, arși de soare și de sudoare. Munceau din toamnă până-n primăvară, pârliți de fum, ca izbele lor tăciunite de funingine, chinuiți de frig și de foame. O duceau greu, traiul lor era aspru, dar își iubeau aprig viața, cu fumul ei, cu frigul și arșița ei,

cu boleșnițele ei. Trăiau în pădure, cu țarina, cu cerul - trebuiau să trăiască în bună prietenie cu ele, dar în același timp erau siliți să și lupte crâncen împotrivă-le. Trebuiau să ia seama la nopți și la zorii zilei, la semnele de pe răboj, să cate necontenit la colțul cu bârnele putrezite, să asculte vântul de la miază-noapte, vuietul și hohotele pădurii. Omul cel mai bătrân din sat era moș Kononov, Ionov-Chiorul, și el nu-și mai amintea cum îl chema pe bunicu-său, dar ținea minte vremurile de odinioară, știa cum trăiau strămoșii și stră-strămoșii, și cum se cade să trăiască oamenii. Și izbele au întors spatele pădurii, și, rânduite pe malul râului, își iteau de pe sub pini fețele butucănoase și posomorâte, iar ferăstruicile întunecoase - ochii lor - priveau cu o căutătură de lup și lăcrimau. Bârnele cenușii le așterneau zbârcituri pe chip. Paiele roșcate - claie de păr - ajungeau până la pământ. Și izbele se uitat în jur cu aceeași căutătură de o mie de ani.

în conacul prinților Ordânin s-au instalat din primăvară anarhiștii. Toate astea văzute cu ochii lui Andrei Volkovici.

—91—

într-o noapte de aprilie, în conacul prinților (în încheierea povestirii de față vom arăta cum și-au părăsit prinții conacul) au venit pe neașteptate, nu se știe de unde, anarhiștii, s-au instalat în cursul nopții, aducând căruțe cu mitraliere, puști și muniții, iar dimineața, deasupra intrării flutura steagul lor:

„Să fluture steagul negru al celor liberi/“

A trecut aprilie, a trecut și luna mai, mălinii, liliacul și lăcrimioarele și-au scuturat floarea, în desișul ce împrejmuia conacul privighetorile și-au contenit

cântarea. Anarhiștii veniți peste noapte, așa pe neașteptate, chiar a doua zi dimineața au ieșit pe câmp la arat, în bluze albastre de lucru și cu șepci pe cap. Andrei a sosit la Ciornâie Reciki în ajun de Sfânt loan. Iar în noaptea de Sfânt Ioan a intrat în comuna anarhiștilor, alături de ceilalți. Cât a ținut săptămâna Rusaliilor, femeile din comună se duceau și cântau pe costișă la biserică la Sfânt Nicolae. Și așa a venit și noaptea de Sfânt loan. în noaptea aceea s-au aprins focuri. Era o noapte albă, o noapte a vrăjitoarelor, și focurile ardeau în ceață pe malul râului, și în jurul lor oamenii se prindeau în horă și săreau peste focuri. Aganka, tovarășa Aganka, care sărea și cânta cu multă râvnă, l-a luat de mână pe Andrei și a fugit cu el în beznă, înspre luncă, și când s-a oprit, i-a spus repede, ținându-1 de mână, măcar că nu-1 cunoștea:

— Mă doare inima! Eu sunt din Tambov, și mi-a rămas fetița acolo. Am fost slujnică și mi s-a făcut dor de o viață slobodă. Mă doare inima! Ce-o fi făcând fetița mea ? - și s-a aruncat iarăși spre foc, spre Pavlenko.

în noaptea aceea, Andrei a stat întâia oară de vorbă cu Anna. Treizeci de ani - cei treizeci de ani ai Annei, s-au dus pentru totdeauna, și avea Anna multă limpezime și gingășie: cum e toamna când cad frunzele de aur și cum e în nopțile de atlaz, cu stele căzătoare. Andrei s-a dus să stea de noapte la cai. în revărsatul zorilor (noaptea de Sfânt Ioan a fost o noapte albă de vrajă, învăluită în ceață) a întâlnit-o pe imaș pe Anna. Mergea singură în ceața albicioasă, într-o rochie albă. Andrei s-a apropiat de ea și i-a spus:

— Caii pasc liniștiți. E răcoare, nu-i necăjesc tăunii. Hai să te trec dincolo cu luntrea. Ce pâclă! Câteodată îmi vine așa să merg și să merg într-una, afundându-mă în pâcla asta!

Andrei a vorbit îndelung cu Anna în zorii aceia lăptoși. Anna era căsătorită, soțul ei era inginer la o uzină, și viața ei de-acolo, de la oraș, cu bărbatu-său, se sleise cu desăvârșire, devenise fără de noimă. Andrei știa că în zorii aceia de iunie, Anna a plâns. Omul trebuie să trăiască. Soțul ei nu avea să înțeleagă niciodată Rusia cu anii ei tulburi, cu răzmerițele ei stârnite de un Razin sau de un Pugaciov, cu Anul 1917, cu bisericile ei vechi, cu icoanele, bâlinele și riturile ei, cu luliania Lazarevskaia și Andrei Rubliov, cu pădurile și stepele, mlaștinile și râurile ei, cu duhurile pădurii și ale apelor. El nu avea să înțeleagă niciodată ce înseamnă să fii slobod de toate, să n-ai nimic, să renunți la toate, așa ca Andrei, să nu ai cămașă pe tine. Chiar dacă în Rusia n-ar mai merge treburile, ce, nu au o frumusețe a lor lucina[9], foametea, bolești ? Trebuie să te înveți să privești totul și pe tine însuți, dinafară, numai să privești și să nu aparții nimănui. Să mergi și să mergi, să-ți trăiești până la capăt bucuriile și suferințele.

Era vremea cositului, toiul muncilor. Nopțile parcă nici nu le simțeai; noaptea, ai fi zis că cerul a pierit de peste luncile râului, de peste viroage și păduri, de peste Uvek. Când a venit Andrei întâia oară la comună, l-au întâmpinat cu întrebarea:

— Cine e ?

Moș Egorka a răspuns cu parola:

— Haida!

De la poarta cu lei de piatră de sub dâmb, drumul trecea pe lângă împrejmuirea de zid, cu vaze pe stâlpi. Pe costișă se așterneau cărări pietruite spre grădina de zarzavat, spre luncă și spre râu. Dincolo de coroanele copacilor și de o pajiște verde, dincolo de grajduri, se

9 Așchie de lemn îmbibată cu rășină, care în trecut, în Rusia, slujea de opaiț.

înălța o casă sumbră, de o arhitectură clasică, mărginită de o parte și de alta de felurite acareturi. Pe peronul de la intrare se zărea dintre coloane o mitralieră Maxim cu botul turtit. în curte nu era nimeni. Au ocolit casa pe o cărare și, răzbind printr-un desiș de migdali și liliac, au ieșit pe terasă. în sufragerie, la mesele lungi ședeau anarhiștii: tocmai isprăveau cina. Moș Egorka a strâmbat din nas și a plecat. Au venit vacile de pe islaz și femeile s-au dus să le mulgă. Pavlenko a pornit-o cu caii la păscut peste noapte. Se făcuse târziu, dar cerul era încă verde, ceața se țâra prin luncă. Mulți s-au gândit să se culce, ca să se scoale a doua zi în zori. Andrei ședea cu tovarășul luzik în bibliotecă, unde flacăra unei lumânări isca pe pereți scântei aurii din cotoarele cărților rânduite în rafturi. Tovarășul luzik stătea la geam și privea cerul.

— Ce liniștită e aici phimăvaha! zicea luzik. Și ce calme sunt stelele aici, la voi, ai chede că-s thiste. Nu te-a pasionat niciodată asthonomia? Când te gândești la stele, începi să simți că ești un nimic. Pământul e o închisoahe de-o clipă: ei bine, ce suntem noi, oamenii ? Și ce înseamnă hevoluția noasthă și nedheptatea ?

Andrei n-a zăbovit cu răspunsul:

— Da, da! Eu tot așa gândesc! Omul trebuie să fie liber și să renunțe la totul! E de-a dreptul surprinzător cum se aseamănă gândurile noastre!

— Da, desiguh! luzik a rămas tăcut o vreme. Nicăiehi nu există stele ca acelea din Oceanul Indian. Chucea Sudului... Eu am colindat lumea întheagă și nicăiehi n-am găsit o țahă așa ca Husia... Noi am venit aici ca să thăim pe pământ, ca să făuhim viața... Ce bine e aici și ce de căhți sunt în dulapuhile acestea, căhți adunate vheme de două veacuhi!... Din punctul de vedehe al euhopenilor, noi, hușii, thăim în Evul mediu...

în încăpere intrară Pavlenko, Svirid, Natalia, Iriria și Aganka. Aganka veni cu o doniță de lapte și turte din

făină de ovăz.

— Cine poftește ?

în salon ardea însingurată o lumânare, mobilierul aurit, stil *Empire* se rânduia în cea mai perfectă ordine, de cealaltă parte a arcadei, sala mare era cu desăvârșire pustie. Geamurile salonului și

 ale cabinetului erau deschise. Devale, în luncă, păsăretul și gâzele țipau cu mare larmă, pe felurite glasuri, întocmai ca o orchestră care își acordează instrumentele înainte de uvertură. Irina încearcă alene câteva acorduri la pian și Aganka e gata să se avânte în dans, în vremea asta apare Semion Ivanovici, cu o barbă ca a lui Marx; aduce un teanc de ziare și începe să vorbească veninos despre ruina economică.

în seara aceea, Andrei s-a întors la biserica Sfânt Nicolae și, stând așa în fața bisericii, a trăit încă o dată din plin, cu durere și duioșie în același timp, toată bucuria - bucuria lui, făurită de vis și de revoluție; visa la adevărul mizeriei, la dreptate, la frumusețea bisericilor vechi de cinci secole.

Cât a stat la anarhiști, Andrei se scula în revărsatul zorilor, zori de vară nemărginit de limpezi, punea caii la saca și se ducea în goana cailor la râu, după apă; la pompă îl ajuta Aganka. După ce umpleau sacaua și adăpau caii, se scăldau, despărțiți de un tufiș. Andrei căra apă mai întâi la grădina de zarzavat și în parc, apoi la bucătărie. Soarele suia pe boltă roșu și trândav, rouă dulce îi umezea straiele, ceața își retrăgea ultimii vălătuci de pe țarini. De pe la douăsprezece până la ceasurile trei se odihneau, apoi bărbații desțeleneau toloaca și se întorceau abia seara, la vremea mesei, arși de soare, nădușiți, cu cămășile descheiate la gât. Andrei nu muncise nicicând mai înainte cu brațele; simțea o dulce durere în umeri, la șale și în picioare, dar capul îi era ușor, gândurile limpezi și calme. Serile erau și ele liniștite și limpezi, lui Andrei i se făcea somn, îl dureau umerii, și, toropit de somn, lumea i se părea străvezie,

cristalină și fragilă ca răsăriturile de soare din iunie. În fiecare seară, Andrei se plimba cu tovarășa Natașa; Natașa împletea cununi de flori pentru ea și pentru el și îi spunea râzând că el e la fel de domol ca și o albăstrea. Seara se aduceau ziarele, și ziarele scriau că patria socialistă e în primejdie, scriau despre actele de insurgență ale cazacilor, ucrainienilor și polonezilor, dar toate acestea păreau lipsite de însemnătate, căci ce oare ar fi putut să tulbure apa cu luciu de cristal a insomniei ? Gândurile erau limpezi și ușoare, răsfrânte prin setea de somn atât de fragilă. Așa a trecut iunie, cu iasomiile lui, flori de porțelan, cu răsăriturile lui de cleștar.

—95—

Ziua, Andrei lucra în parc cu Aganka și o admira. Era mereu pusă pe snoave și pe cântece, și el nu o vedea niciodată obosită, nici nu știa când doarme. Scundă, bine legată, desculță, cu fața numai zâmbet, ea îl trezea în zori, stropindu-1 cu apă, după ce apucase să mulgă vacile. înota ca o broască, se scălda fără pic de rușine, și pe urmă toată ziua îi mergea gura - în parc, pe tarlaua de cartofi, în grădina de zarzavat. Serile „se juca“, mai întâi cu Pavlenko, pe urmă cu Svirid - „hei, cui ce-i pasă la adica, cu cine petrecui nop- ticica!“ La vremea cositului, Andrei și Aganka greblau fânul în grădină; Andrei stătea din treabă să-și aprindă o țigară, Aganka își juca grebla și șoldurile, ca un mânzoc, și-i spunea șăgalnic:

— Lasă joaca, Andriușa, muncește!

— Aganka, tu de unde-ai venit ? Când dormi, când te odihnești ?

— De unde-am venit cu toții: de la mama!

— Hai, nu vorbi aiurea!

— Uite-așa și iaca-așa! Hai greblează, lasă joaca...

Aganka a murit în iulie. Pe pământ bântuiau vărsatul negru și tifosul... Moarte, debandadă, foamete, lucina:

să vezi toate acestea - să trăiești. în primele zile ale lui iulie, înainte să dea căldurile mari, cinci zile a plouat și au fost furtuni, și anarhiștii au stat în casă. Și niciodată Andrei n-a simțit atâta bucurie - bucuria de a trăi!

Astea-s văzute cu ochii lui Andrei, asta e poezia lui Andrei Volkovici.

Cм *ochii Nataliei*

Peste biserica Sfânt Nicolae, peste satul Ciornâe Reciki și peste luncile din preajmă se înălța un deal însingurat, înalt și însingurat, pustiu și cu creștetul pleșuv, împresurat numai ici-colo de tufe de călin, prin râpele de pe costișe. Privind de-aici, vedeai către geana

cerului dinspre miază-noapte pădurile zbârlindu-și ferăstraiele negre, în vreme ce înspre miază-zi se întindeau stepele. Dealul își păstrase numele peste veacuri - Uvek. Era în iulie.

Oamenii au băgat de seamă pe creștetul Uvekului niște ruine și gorgane, și, drept urmare, arheologul Baudek și pictorul Ordânin, însoțiți de o echipă de țărani, au venit aici ca să facă săpături. Lucrările intraseră în a treia săptămână și din pământ ieșeau la iveală veacuri. Pe Uvek s-au descoperit vestigiile unui oraș străvechi; pe terase se vedeau ruinele de piatră ale unor apeducte, temelii de clădiri, un sistem de canalizare. Acoperite de argilă și de cernoziom, toate acestea erau rămase nu de la fini, nu de la sciți, nu de la bulgari; cineva necunoscut poposise aici din stepele Asiei, ca să temeinicească orașul și apoi să dispară din istorie pentru totdeauna. Iar după ei, după necunoscuții

aceia, au venit aici sciții, și ei și-au lăsat gorganele. în gorgane, în cripte de piatră, în sarcofage de piatră, zăceau schelete de oameni, în veșminte ce se spulberau ca și cenușa la cea dintâi atingere, dimpreună cu ulcioare și tăvi pe care erau zugrăviți călăreți și vânători, pline cândva cu mâncare și cu băutură, iar la picioare stăteau osemintele calului, cu șaua mumefiată bătută în aur, pietre scumpe și fildeș. în criptele de piatră totul era mort, aici nu mai mirosea a nimic, și de fiecare dată când oamenii trebuiau să pogoare aici, gândurile deveneau distincte și calme, și în suflet se încuiba întristarea. Creștetul de piatră al Uvekului pleșuvise, pelinul se acoperise de o pulbere argintie și răspândea o mireasmă amară. Veacurile ne învață tot așa ca și stelele, și Baudek cunoștea bucuria amărăciunii. Veacurile învălmășiseră noțiunile arheologului Baudek. Un lucru vorbește întotdeauna nu atât despre viață, cât despre artă, or viața de toate zilele e ea însăși o artă. Ca orice artist, Baudek măsura viața cu măsura artei. Pornind din străfundurile veacurilor și de la revoluție, Baudek și Gleb Ordânin voiau să observe sectele ce trăiau prin cătunele din stepă. Deasupra Uvekului amirosea amar a pelin.

Aici, pe dealul Uvek, săpătorii se trezeau în zori și puneau apă la fiert în ceaun. Și se apucau de săpat. La prânz li se aducea masa

-97- de la comună. Apoi săpau iarăși până amurgea. Atunci aprindeau focurile și ședeau în jurul lor, tăifăsuind și cântând... Peste râu, în sat, oamenii arau, coseau, mâncau, beau și dormeau, la fel cum făceau sectanții din stepă, care și ei munceau, beau și dormeau. Afară de asta, toți gustau și voiau să guste liniștea și bucuria. Iulie își dogorea zilele; ca întotdeauna, zilele erau limpezi și apăsătoare; nopțile aduceau liniștea și tulbureala lor de până-n zori. în vreme ce unii săpau pământul, lutul învârtoșat amestecat cu cremene și cu

belemnit, alții îl cărau cu roabele și-l cerneau. Așa au dat de o ușă de piatră. Cripta era cufundată în întuneric și nu mirosea a nimic în jur. Pe-un soclu stătea un sarcofag. Oamenii au aprins lanternele. Au făcut schițe. Au scăpărat becul de magneziu și au fotografiat cripta. Stăruia o tăcere desăvârșită. Apoi au ridicat lespedea, grea de zece puduri, înverzită de vreme. Alții, pe malul unei râpe, pe o ridicătură de pământ, înlăturau rămășițele unei construcții rotunde, ale cărei pietre nu le mâncase încă vremea.

Sub povârnișurile Uvekului se întindeau luncile pustii, iar mai departe își înălțau zidul dințat pădurile din Cernorecie. Baudek a aflat că la Medân s-au așezat niște dezertori, o armată „verde“ de briganzi, oare și-au săpat bordeie, și-au întins corturi și și-au răspândit străjile în jur, cu mitraliere și cu pușți, gata, la strâmtoare, să se afunde în stepă, să se răzvrătească, să pornească asupra orașelor.

De altminteri, toate acestea erau văzute astfel cu ochii anarhistei Natalia.

Târziu seara, întorcându-se de pe câmp, Baudek și Natalia au urcat pe creștetul pleșuv al dealului, la săpături. I-a întâmpinat boarea amară a pelinului care năpădise dealul cu pulberea-i de argint; era un miros amar și sec. De pe creștetul pustiu se vedea până hăt-departe de jur-împrejur, la poalele dealului curgea râul, dincolo de râu se deslușeau în negură focurile cosașilor întârziați și ale oamenilor plecați cu caii la păscut peste noapte. Dinspre câmp

-98- adia o suflare uscată. Cei doi se opriră ca să-și ia rămas-bun, când zăriră cum, dintr-o viroagă, din partea dimpotrivă, dinspre biserica Sfânt Nicolae, alergau domol, cu pași largi, în direcția săpăturilor, înșiruite una după alta, niște femei goale, cărora li se deslușeau

petecele de negreață de sub pântec, cu părul despletit, ținând în mâini târnuri de negară. Femeile ajunseră fără să scoată o vorbă la săpături, ocoliră construcția rotundă de pe ridicătura de pământ și o apucară spre viroagă, stârnind pulberea pelinului.

Baudek zise:

— Undeva e Europa, Marx, socialismul științific, aici însă s-a păstrat o credință veche de o mie de ani. Fetele dau ocol pământului lor, ca să-l vrăjească cu trupul și cu curățenia lor. Suntem în săptămâna lui Sân-Petru-întoarce-Soare. Cine altcineva ar fi putut scorni un Petru-întoarce-Soare ?! Iată ceva 'mai superb decât săpăturile ! Acum e miezul nopții. Poate că ne vrăjesc și pe noi. Asta e taina fetelor.

Dinspre câmp răzbătu iarăși o suflare uscată. Pe cerul fără margini căzu o stea; se apropia ploaia de stele din iulie. Greierii țârâiau scurt și înăbușit. Mirosea amar a pelin.

Cei doi își luară rămas bun. La despărțire, Baudek ținu cu zăbavă mâna Nataliei într-a lui și șopti asurzit:

— Natalia, sublimo, când ai să fii soția mea ?

Natalia răspunse după un răstimp, abia auzit:

— Lasă, Fior.

Baudek o porni spre corturi. Natalia se întoarse la râpă pe o potecă îngustă, năpădită de călini, și coborî la conac, la comună. Noaptea nu era în stare să potolească setea zilei de arșiță, în noapte stăruia o mare sete și un mare zăduf, iarba, depărtările, luncile și văzduhul răspândeau un sclipăt șters de argint. Pe poteca cu cremene, pietricelele se rostogoleau sub pașii femeii.

La grajduri, Svirid, întins pe pământ, cânta încetișor cu ochii la cer:

Kama, tu, măicuță Kama, Lui Kolceak dă-ipeste bot! Kama, apă largă, Kama Arde-l și pe comunist!...

O văzu pe Natalia și zise:

— Acuma e noapte, tovarășă Natalia, dară nu-i chip să dormi, te trage la dragoste! Toți comuniștii sunt prin tufișuri. Ai fost la săpături? Cică se dezgroapă un oraș întreg. Așa sunt vremurile acuma: ăștia vor să le dezgroape pe toate! Da, da!

Și se porni iarăși să cânte:

Kama, tu, măicuță Kama...

— Au adus ziarele de la gară. Tare mai miroase aici a pelin! Ce locuri!

Natalia trecu în sala de lectură și aprinse o lumânare. în lumina sărăcăcioasă a flăcării, coloanele de marmură, îngălbenite de vreme, luceau uleios. Dulapurile cu cărți, jilțurile aurite, masa rotundă din mijlocul încăperii, încărcată de ziare, înfiripau o atmosferă din alte vremuri. Cu capul plecat, cu cosița grea revărsată, Natalia se adânci în citirea ziarelor. Și ziarele din gubernie, tipărite pe hârtie cafenie, și cele de la Moscova, tipărite pe hârtie albastră din rumeguș, musteau de amărăciune și de tulbureală. Nu era pâine. Nu era fier. Era foamete, moarte, minciună, spaimă și groază - era anul 1919.

Semion Ivanovici, un vechi revoluționar, cu barba ca a lui Marx, intră în încăpere. Se lăsă într-un jilț și aprinse nervos o țigară groasă.

— Natalia.

-Da.

— Am fost la oraș. E de neînchipuit ce se petrece. Nu se găsește nimic. La iarnă, toți au să moară de foame și de ger. Nu există nu știu ce sare fără de care nu se poate topi oțelul, și dacă nu e oțel nu se pot face ferăstraie și oamenii n-au cu ce să taie lemnele; la iarnă, casele au să înghețe din pricină că nu se găsește nu mai știu ce sare! E cumplit! O grozăvie, îți dai seama? Ce liniște surdă, sinistră! Privește, moartea a devenit ceva

mai firesc decât nașterea, decât viața. în jur - moarte, foamete, scorbut, tifos, vărsat negru, holeră... Pădurile și râpele gem de tâlhari. Auzi - e o liniște de moarte!

-100-

Moarte! Sunt sate în stepă unde oamenii au murit toți până la unul. Nimeni nu îngroapă morții, și în bezna nopții mișună câinii și dezertorii... Asta e poporul rus!

în odaia Nataliei, la mezanin, într-un colț stătea un crucifix, cu un mănunchi de ierburi veștejite înfipt la spate, la perete; asta rămăsese încă de la boieri. Oglinda de pe masa de toaletă - o masă burduhănoasă din lemn de mahon, cu o sumedenie^de bibelouri vechi pe ea, se coșcovise de tot. Sertarul mesei stătea tras în afară; din sertar mai venea și acum un. miros de ceară, miros specific caselor de moșieri, iar pe fundul lui se învălmășeau petece pestrițe de mătase; pe vremea Ordăninilor, odaia asta fusese una din odăile fetelor. Pe jos erau așternute covorașe și preșuri. De la fereastră se deschidea o vedere largă spre râu și spre luncile de pe maluri. Natalia își aminti că iarna, toată pustietatea din jur era albă de zăpadă. Zăbovi mult la fereastră, împletindu-și cosița, apoi își scoase sarafanul. Se gândea la arheologul Baudek, la Semion Ivanovici, la ea, la revoluție, la amarul revoluției, care era și propria ei amărăciune.

Lăstunii vestiră cei dintâi revărsatul zorilor: zburau țivlind prin bezna galbenă și uscată. Trecu în zbor și ultimul liliac. Când se lumină de ziuă, veni Irina. Se așeză pe pervazul geamului, fără să scoată o vorbă. O dată cu zorii răzbi un miros amar de pelin, și Natalia înțelese că mireasma pelinului, mireasma lui amară de basm, așa cum miroase apa vieții și apa morții, o poartă nu numai zilele secetoase ale lui iulie, ci toate zilele

noastre - anul 1919. Amăreala pelinului era amăreala zilelor noastre. Dar tot cu pelinul izgonesc femeile din casă dracii și toată spurcăciunea. își aminti atunci de poporul rus. în aprilie, când mergeau pe urmele albilor, într-o gară mică din stepă, unde erau numai cerul, stepa, cinci plopi, șinele și gara micuță, a văzut trei oameni - doi țărani și o fetiță. Tustrei purtau opinci în picioare, unul dintre țărani, un bătrân, avea pe el un cojoc, fetița era pe jumătate goală. După

-101- nasurile lor se vădea fără de greș că în vine le curgea și sânge de ciuvaș, și sânge de tătar. Tustrei aveau obrajii supți. în lumina bogată a asfințitului, fața bătrânului semăna cu o izbă, părul îi cădea pe frunte ca streașină unui acoperiș de paie, ochii lui miopi priveau spre asfințit așa cum au tot privit mii de ani. Și în ochii aceia stăruia o nemărginită nepăsare, ori poate înțelepciunea veacurilor, care nu poate fi pătrunsă. Natalia și-a spus atunci: iată poporul rus cel adevărat - oamenii aceștia cu obrajii supți, pământii, roși de noroi și de sudoare, cu fața jalnică așa ca o izbă, cu părul ca un coperiș de paie. Bătrânul se uita spre apus; celălalt ședea nemișcat, cu un picior îndoit în pământ și capul rezemat de genunchi. Fetița dormea ghemuită pe asfaltul peronului plin de scuipături și de coji de semințe. Tăceau tustrei. Era înfiorător să te uiți la oamenii aceștia, în numele cărora se făcea revoluția. Un popor fără istorie, căci unde este *istoria poporului rus 1* Un popor care și-a făurit cântecele sale și basmele sale... Mai târziu, țăranii aceia s-au abătut din întâmplare pe la comună, și cântau ca niște calici, temenindu-se și cerând de pomană, zicând că sunt din gubernia Volodimir, că i-a gonit foamea și umblă după milostenie, că și-au lăsat casele cu ușa și ferestrele bătute în scânduri, după ce au mâncat tot ce era de mâncat, până și caii. Natalia a băgat de seamă că erau plini de păduchi. Gara unde i-a întâlnit întâia oară se

numea Halta Gorgan.

în curte se auzi un zdrăngănit de găleți: femeile se duceau să mulgă vacile. Caii se întoarseră de la păscut. Semion Ivanovici, care dormise toată noaptea, se apucă să ungă o căruță, ajutat de Svirid, ca să plece în luncă, după fân. Puicanii făceau mare larmă între orătănii. Și veni o altă zi, pârjolind cu focul ei pământul, aducând aceeași sete dintotdeauna, pentru ca o dată cu căderea serii, Natalia să guste alt pelin, pelinul lui Baudek, amărăciunea bucuriei, pentru că ea nu cunoscuse încă niciodată bucuria asta a pelinului, bucurie adusă de zilele acestea când trebuia să trăiască: acum ori niciodată!

-102-

Soarele își urma drumul de foc, ziua se lăsa apăsătoare, cu arșița ei, cu freamătul liniștii, zarea tremura în văpaie ca sticla topită. în răgazul pentru odihnă de la prânz, Natalia se duse la săpături și a stat cu Baudek în bătaia soarelui, pe o roabă răsturnată, printre grămezile de pământ răvășit. Soarele frigea cu putere, așternându-și culorile de dogoare, ca niște petece pestrițe de mătase, pe roabe, pe pământul negru, pe pietre, pe corturi, în iarbă.

Natalia vorbea despre arșiță, despre revoluție, despre zilele acelea: ea a simțit și a primit revoluția cu tot sângele ei, voia s-o făurească și ea, dar zilele acelea au adus pelinul, miroseau a pelin; vorbea la fel ca Semion Ivanovici. Și pentru că Baudek și-a pus capul pe genunchii ei, pentru că gulerul de la cămașa lui brodată era descheiat, dezgolindu-i grumazul, și pentru că era arșiță, ea a simțit și un alt pelin, despre care n-a pomenit însă nimic. Și iarăși a vorbit așa ca Semion Ivanovici.

Baudek ședea lungit pe spate, cu ochii căprui pe jumătate închiși, ținând mâna Nataliei într-a lui, și când ea a amuțit în arșiță, a vorbit el:

— Rusia. Revoluția. Da. Miroase a pelin - ca apa vieții și apa morții ? Da! Totul se stinge ? nu există nici un drum ? Da... Adu-ți aminte de basmul rusesc despre apa vieții și apa morții. Ivanuška Prostul era ca și mort, nu-i mai rămăsese nimic, nici măcar n-avea voie să moară. Dar Ivanuška Prostul a învins, pentru că de partea lui era adevărul, și adevărul învinge minciuna, și toată minciuna piere. Toate basmele sunt împletite din amărăciune, spaimă și strâmbătate, și sunt dezlegate de adevăr. Privește în jur: Rusia trăiește acum un basm. Și basmele le făurește poporul. Revoluția o făurește poporul, și revoluția a început ca un basm. Oare foametea nu e ceva de basm, și moartea nu e ceva de basm ? Oare orașele nu mor și ele ca-n basme, întorcându-se în secolul al șaptesprezecelea, și oare nu e ceva de basm chipul cum renasc uzinele ? Privește în jur: totul e un basm. Miroase a pelin tocmai pentru că e un basm. Și noi doi trăim un basm, căci mâinile dumitale miros a pelin.

-103-

Baudek puse mâna Nataliei pe ochi, apoi o sărută tăcut în palmă. Natalia ședea aplecată, cu cosița revărsată, și simți iarăși cu putere că pentru ea revoluția e legată de o bucurie, de o bucurie năvalnică, acea bucurie care pășește alături de mâhnire, de amărăciunea pelinului. Uvekul, malul celălalt, Semion Ivanovici, cu barba ca a lui Marx, a unui Marx duh-al-apelor, rău precum Kașcei cel din poveste - toate acestea erau un basm. Roabele, corturile, pământul, Uvekul, râul și zarea din depărtare scânteiau și ardeau, luminate de peticele arșiței. în jur era o vâlvătaie, era pustiu și domnea tăcerea. Când soarele în drumul său

ajunsese cam către ceasurile trei, începură să iasă de sub roabe și de prin gropi săpătorii, îmbrăcați ca vai de lume, în cămăși zdrențuite și pantaloni din pânză de sac, peticiți cu bucăți de rogojină; oamenii căscau, își mijeau ochii, beau din niște căldăruțe, își răsuceau țigări.

Unul se așeză dinaintea lui Baudek, își aprinse țigara, se scărpină pe pieptul păros, dezgolit, și zise domol:

— Hai să-ncepem, Florâci!... Să punem calul la ham. Pe Mihailo cred că l-a doborât tifosul...

Spre seară s-au pornit să țârâie greierii. Natalia era la grădina de zarzavat, căra apă cu gălețile și uda răzoarele, fruntea i se brobonise de sudoare și o durere dulce îi pătrundea trupul voinic, încordat sub povara găleților. Stropi de apă îi săreau pe picioarele goale, și răcoarea lor o odihnea. Spre seară, un codroș a tot țipat în vișin. Prin văzduhul auriu zburau alene ultimele albine, îndreptându-se către prisacă. Natalia s-a dus la vișin și a mâncat vișine roșii, cu sucul ca sângele. Printre tufe creșteau clopoței albaștri și căldăruțe; din obișnuință, a rupt buchete - snopi întregi. Acasă, la ea la mezanin, în odaia fetelor, a scotocit printre cârpele vechi de mătase din sertarul mesei de toaletă, pătrunzându-se de mirosul de mătase, de ceară și de parfum vechi, sălciu. Și-a văzut odaia cu alți ochi: învăluită în amurgul verde, pe dușumea tremurau umbre ușoare, pereții albi o primeau ușor și simplu în intimitatea lor bătrânească, odihnitoare. Aplecată deasupra ligheanului, Natalia se răcorea cu apă rece.

Soarele asfințea într-un larg evantai de raze galbene.

-104-

Ziua înăbușitoare s-a mistuit în amurgul galben. La șapte a bătut clopotul pentru cină și vreme de o jumătate de ceas la cantină a fost larmă: oamenii se îmbulzeau dinaintea cazanului cu cașă, își turnau din căldăruțe lapte în farfurii, apoi au băut ceai, ducând paharele prin toate odăile. Pe terasa umbrită de migdali

și gutui se afla un oaspete, un sectant, fratele Donat din cătunul vecin, cu o barbă de apostol, îmbrăcat tot în alb, în picioare cu cizme grele, cu potcoave; venise să vorbească despre cai. Fratele Donat n-a vrut să bea ceai, dar a băut lapte. Cu el pe terasă ședea Semion Ivanovici. Cerul se stingea printre surpăturile de foc ale norilor. în tufișurile din fața terasei fluiera însingurat și amar un codroș: vi-ti, vi-ti...

Semion Ivanovici, îmbrăcat într-o bluză, bătrân și el, se așezase tinerește pe parmalâc, cu brațele încrucișate pe piept și cu capul rezemat de o coloană. Donat ședea la masă, țeapăn și calm, picior peste picior.

— Care va să zică, voi nu recunoașteți războiul? întrebă sec Semion Ivanovici și cu nu știu ce undă batjocoritoare în glas, așa ca întotdeauna.

— Noi n-avem nevoie de război.

— La voi în cătune, precum mi s-a spus, s-a găsit un ceremis înjunghiat, și se zice că voi tăinuiri furtul de cai.

— Nu știu despre ce întâmplări vorbești dumneata, răspunse calm Donat. Prin stepă umblă mulți lupi și omul trebuie să se păzească. Noi am venit în părțile acestea pe vremea Ecaterinei și trăim așa cum am trăit acum treizeci de ani, acum o sută de ani, ne descurcăm singuri, cu obiceiurile noastre. De aceea nu ne trebuie nici un fel de cârmuire și, prin urmare, nu ne trebuie nici ostași. Petersburgul e ca o pecingine. Cutez a crede că poporul poate să trăiască mai bine singur, fără nici un fel de ocrotire, află el vreme și șă se odihnească, și să cugete. în bună înțelegere, poporul poate să trăiască și o mie de ani.

— Și cum e cu furtul de cai ? îi curmă vorba Semion Ivanovici, nițeluș iritat.

— Nu știu despre ce întâmplări vorbești dumneata. Nimeni n-a văzut așa ceva. Cred însă că dacă ar prinde un hoț de cai, oamenii

 l-ar ucide. Și l-ar ucide, cred eu, cu cruzime. Tătarii, uneori, când prind un hoț de cai, îl aruncă legat

într-un stog de paie și-i dau foc de viu. La noi viața e crudă, domnule.

Ruinele de foc ale norilor se stingeau ca tăciunii, acoperindu-se cu cenușă. în curte behăiră oile și plesni biciul. Codroșul amuți. în salon se aprinse o lumânare. Fluturii năvăliră pe ușa deschisă. începură să țârâie greierii. Se stârni un vânt ușor, aducând nu zăduf, ci odihnă. Se întuneca repede și geana cerului scăpără în depărtare.

— Vine furtună, zise Donat, apoi rămase o vreme tăcut, nemișcat, și schimbă vorba: Mă uit la gospodăria voastră, domnule. Nu e bună de nimic. Rău. Foarte rău. Fără pricepere. Tineretul e destrăbălat. Treaba se face fără pricepere, fără dragoste. Și asta nu duce la nimic.

— Facem și noi ce știm, răspunse sec Semion Ivanovici. Nu se poate face totul dintr-odată.

— Pământul ar trebui dat la țărani, așa cum a lăsat Dumnezeu.

Pe terasă apăru Irina, cu o lumânare în mână, îmbrăcată într-o rochie albă. Puse lumânarea lângă Donat. Donat se uită atent la Irina, dar ea nu plecă ochii; lumina căzu dintr-o parte și pupilele îi scânteiară cu un luciu roșu de lac.

— Semion Ivanovici, tovarășii țin o mică ședință în bibliotecă, spuse Irina. Tovarășul luzik lipsește. Rămân eu cu oaspetele.

Semion Ivanovici se ridică. Donat îi spuse din urmă:

— Vorbeai de furtul de cai. E adevărat, uneori sunt prinși hoți de cai. Noi trăim așa cum am trăit o sută de ani. Voi însă ați venit de la Petersburg, atunci când orașul s-a umplut de pecingine. La ananghie. Pentru noi, Petersburgul s-a sfârșit de mult. Am trăit fără el și-o să trăim și de-acum încolo, domnule.

— Mă iertați o clipă, zise Semion Ivanovici, și ieși.

Irina îi luă locul lângă coloană. Cei doi ședeau tăcuți. Din nou veni o boare de vânt odihnitoare. Dinspre

miază-zi se apropia o matahală de nor, cu mânioase fulgere și bubuituri. Se făcuse beznă și în liniștea ce se așternuse, văzduhul era înăbușitor. în jurul lumânării roiau fluturii. în salon, Andrei începu să cânte la pian.

Deodată, undeva departe, cineva scoase două scurte șuierături haiducești - pesemne șuiera din degete. Și Donat, și Irina ciuliră urechile. Donat scruta întunericul și lăsă capul în piept, atent la orice zgomot. Irina se ridică, zăbovi puțin pe treptele terasei și coborî în noapte. Curând se întoarse, intră în casă și reveni cu o manta de ploaie, și, desculță, coborî iarăși de pe terasă. Ploaia se desferecă în stropi mari, însoțită de câteva rafale de vânt; frunzele fremătară tomnatec, flacăra lumânării pâlpâi, coloanele de piatră și dușumeaua parcă se clătinară, și lumânarea se stinse.

Semion Ivanovici trecu printr-un șir de odăi cufundate în întuneric și ajunse în bibliotecă. Aici ardeau două lumânări; pe canapele, pe pervazurile geamurilor și pe jos, anarhiștii ședeau care cum îi plăcea și fumau, îmbrăcați toți - și bărbații, și femeile - în bluze albastre. La masa rotundă, arătându-se la largul lui, ședea tovarășul Konstantin. Semion Ivanovici se așeză la masă și luă creionul în mână.

— Ce s-a întâmplat, tovarăși ? întrebă el.

Din colțul unde era Anna, răspunse Kiril:

— Vrem să lămurim o chestiune de principiu. Tovarășul Konstantin, plecând în sat, a luat din sertar, de la tovarășul Nikolai, moletierele lui noi, fără să-1 fi prevenit, și nu i le-a mai înapoiat, ascunzând faptul. Sigur, moletierele în cauză nu-s proprietatea tovarășului Nikolai, dar se aflau în folosința lui. Cum trebuie calificată această faptă ?

— Eu consider asta un furt, spuse Nikolai.

— Tovarăși, un pic de răbdare, nu se poate așa! interveni iritat Semion Ivanovici, și începu să bată darabana în masă cu degetele lui subțiri. Mai întâi, să stabilim fapta, principiul...

Semion Ivanovici a vorbit foarte mult, apoi au luat cuvântul Kiril, Konstantin, Nikolai și, până la urmă, lucrurile s-au încurcat rău de tot. S-a constatat că existau încă de pe acum și alte precedente, că Nikolai și Konstantin erau certați, că el avea neapărat nevoie de moletiere, pe când lui Nikolai îi prisoseau. Afară bubuia

-107- și fulgera, vântul și ploaia izbeau în geamuri. în jurul lumânărilor se roteau fluturi însingurați, murind unul câte unul. Cotoarele cărților și sticla dulapurilor rânduite în lungul pereților sclipeau șters. încăperea se umpluse de fum de mahorcă. La sfârșit a vorbit din nou Semion Ivanovici, spunând că acolo unde există o fraternitate adevărată, nu se poate pune în discuție un furt, dar că, pe de altă parte, asta nu e o soluție principială, și a încheiat astfel:

— închid ședința, tovarăși. Vreau să vă aduc la cunoștință altceva. Tovarășul Andrei se însoară cu tovarășa Irina. Eu cred că așa se și cade. Are cineva ceva de spus ?

Nimeni nu spuse nimic. Toți se ridicară zgomotos și se împrăștiată care încotro.

Sculat cu noaptea-n cap, Andrei a cărat apă toată dimineața, apoi a rânit toată ziua la cai, istovit de arșiță, leoarcă de sudoare, cu ochii încercănați. După prânz, până a sunat clopotul, nu s-a dus să se culce; a stat în salon și a cântat la pian, și în muzica lui se deslușea și bâzâitul tăunilor, și liniștea pustie a stepei toride - pustiul și arșița. După ce a sunat clopotul, din nou a cărat bălegar și a cântat din nou la pian. După ședință, când Semion Ivanovici a trecut prin salon, Andrei s-a apropiat de el și, punându-i mâna pe umăr, i-a spus:

— Semion Ivanovici! Eu așa cred... Irina... Eu și cu ea... Semion Ivanovici și-a eliberat umărul, îndepărtând cu degetele lui reci mâna lui Andrei, și i-a răspuns sâcâit și obosit:

— Mi-ai mai spus-o, tovarășe Andrei! Am auzit! E ceva anormal. Și dumneata, și Irina sunteți oameni cu judecată. Romantismul ăsta sentimental e absolut inutil. Fratele a plecat ?

Pe terasă, vântul șuiera printre coloane. Fulgerele scăpărau în fiecare clipă, dar tunetele se auzeau acum departe; furtuna se domolea. Stăpânea o beznă adâncă și jilavă. Un fulger îl lumină pe Donat. Ședea la fel cum îl lăsase Semion Ivanovici, țeapăn, picior peste picior, cu o mână pe masă.

— lartă-mă, am cam zăbovit, zise Semion Ivanovici.

— Eu îți spun rămâi cu bine. E timpul să plec! și Donat se ridică.

— încotro, pe furtuna asta ? Rămâi aici peste noapte!

— Nu e întâia oară. Mâine trebuie să mă scol în zori. Avem de arat! O iau peste câmp.

Curând, Donat părăsea conacul. Ploaia contenise, fulgerele svâcneau neputincioase undeva departe. Noapte scurtă de vară. După ce se depărtă puțin, Donat, îmbrăcat tot în alb, pe un cal murg, duse mâna streașină la ochi, scrutând scăpărările fosforescente. Mai apoi vârî două degete în gură și scoase un șuierat scurt. Trase cu urechea. Nu-i răspunse nimeni. Atunci, Donat se abătu de pe drum și o porni în goana calului peste câmpul gol.

Târziu în noapte, când furtuna se potolise, Baudek și Natalia sosiră la săpături. Dinaintea corturilor ardea un foc; oamenii puseseră apă de ceai și își uscau straiele.

Focul ardea sdravăn, trosnind și azvârlind scântei, și poate că din pricina lui noaptea părea mai înăbușitoare, mai neagră, mai compactă. în fața focului, lungiți, ori așezați pe pământ, oamenii își uscau cămășile.

— în noaptea asta rouă e dulce și tămăduitoare, iarba are mare putere de leac. în noaptea asta, fraților, înflorește feriga. Aici, în pădure, măi fraților, trebuie să fii cu băgare de seamă, pentru că în noaptea asta copacii se schimbă dintr-un loc în altul... Aud ?

O vreme nu scoase nimeni o vorbă.

Cineva se ridică să se uite la ceaun, și umbra lui strâmbă lunecă pe deal și se prăvăli în râpă. Altul luă un tăciune și, vânturându-1 dintr-o palmă în alta, își aprinse țigara. Ca la un minut stărui o tăcere desăvârșită, și în tăcerea asta se auzi deslușit hărnicia greierilor. De partea cealaltă a focului, în stepă, scăpără un fulger, lumina lui moartă se iscă și pieri ca o vedenie, și fulgerul scăpărase nu într-acolo încotro se călătorise furtuna, ci dinspre miază-zi, ceea ce însemna că venea altă furtună. Se stârni o furișală de vân- tuleț, aducând o boare de umezeală: era deci limpede că se apropia altă furtună.

Natalia și Baudek se opriră ceva mai încolo de foc, așezându-se pe niște roabe.

— Eu, fraților, am venit la voi pentru că nu e o treabă că v-ați apucat să scormoniți locurile astea. Uvekul e un loc de taină și miroase întotdeauna a pelin. Pe vremea lui Stepan Timofeevici Razin se afla aici, pe ridicătura asta de pământ, un turn, și în turnul cela era închisă o prințesă persană, și prințesa asta persană, de o frumusețe neînchipuită, se prefăcea în coțofană, zbura prin stepă și stârnea norodul, rea ca un lup, semăna zâzanie... Asta a fost de mult. Aflând hatmanul Stepan Timofeevici de una ca asta, au venit la turn și s-au uitat

pe ferăstruică: prințesa ședea culcată și dormea; nu s-a priceput el că stătea culcat numai hoitul ei, fără suflet, căci în vremea asta sufletul prințesei zbura pe pământ, prefăcut în coțofană. Hatmanul a chemat un popă și l-a pus să stropească ferestrele cu apa sfântă a vieții... Și de-atuncea zboară pe deasupra Uvekului sufletul cela blestemat, și plânge pentru că nu se mai poate împreuna cu trupul, și se tot lovește de zidurile de piatră. Turnul de care vă spui, s-a dărâmat. Stepan Timofeevici a fost înlănțuit pe muntele Căpcazului, dară sufletul prințesei se tot zbuciumă și plânge... Locul ăsta e un loc ferit și de taină. în răstimpuri, la vremea asta, în noaptea care trece pragul verii, vin aici fetele s-o caute pe frumoasa persană, și aleargă în pielea goală, dară asta e treabă deșartă... Așa că taman cum crește aici pelinul, taman așa trebuie lăsat să crească.

Cineva prinse glas:

— Bine, taică, numai că acuma, Stepan Timofeevici, hatmanul Razin, s-a scoborât de pe muntele cela, și prin urmare acuma e slobod a săpa. Unde mai pui că acum e rivoluție, s-a răsculat norodul.

— S-a scoborât el, fiule, s-a scoborât, dară n-a ajuns încă prin locurile noastre. Mai așteaptă, fiule, mai așteaptă! Au să se împlinească ele toate! Cât despre rivoluție, adevăr ai grăit: rivoluția e a noastră, e răscoala noastră! Atâta doar că încă n-a venit vremea. Norodul și-o arăta el rătul; cum și-l arată, gata răzvrătirea! Noi tăcem și dacă tăcem, știm noi de ce tăcem! Uite focul: focul e roșu, și sângele e roșu; unde e foc, acolo e și sânge. Numai că noi tăcem, tăcem!

— Mda-a...

Unul dintre săpători se ridică și se îndreptă către un cort. Dând cu ochii de Baudek, mormăi sec:

— Asculți și dumneata, Florâci ? Nu se cade s-asculți ce vorbim noi, țăranii! Spunem și noi câte și mai câte...

Se făcu tăcere. Unii se mișcară alene, ca să șadă mai

bine și își aprinseră țigările,

— Vremea pe care o trăim e binecuvântată. Rămâneți sănătoși, fraților. Să-mi fie cu iertare de-am spus mai știu eu ce. Bun-rămas, boierule! De jos se ridică un bătrân cu barba albă, în pantaloni albi, desculț, și o apucă domol spre viroagă. Era vrăjitorul Egorka-Chiorul.

Fulgerele scăpărau din ce în ce mai aproape, mai des, mai deslușit. Noaptea se întuneca și se îndesa tot mai mult. Stele păliră iarăși. De departe, din nemărginire, bubui tunetul altei furtuni.

Natalia ședea pe o roabă răsturnată, sprijinindu-se cu mâinile de căușul ei, cu capul în piept, abia luminată de foc. Simțea cu fiecare părticică a trupului ei o bucurie uriașă, un chin desfătător, o dulce durere; își dădea seama că amărăciunea pelinului e o neasemuită dulceață, o bucurie fără de pereche, nemărginită. Și fiecare atingere a lui Baudek, încă sfioasă, o ardea ca și apa vieții.

în noaptea aceea nu era chip să dormi.

Furtuna a venit turnând cu găleata, însoțită de tunete și trăsnete. Furtuna i-a surprins pe Natalia și pe Baudek de cealaltă parte a ridicăturii de pământ, dincolo de ruinele turnului prințesei persane. Natalia sorbea lacom amărăciunea vrăjitorească a pelinului, lăsată pe dealul Uvekului de către prințesa persană.

La vreo cincisprezece verste de la conac, aproape de cătune, Donat auzi din urmă, pe câmp, o frântură de cântec:

Luminează, lună vie, Ne-ncălzește,
soare roșu !

Opri calul în loc. Cea de a doua furtună se mistuise și ea, fulgerele scăpărau neputincioase în depărtare. Stepa stătea cufundată în beznă și amuțise. Curând se deslușì

un tropot de copite. Cătunele

-111- stăteau alături unele de altele, pitulate într-o viroagă, încât dacă te apropiai până la o verstă nu le vedeai nici ziua, pe lumină; stepa se întindea pustie în jur. Donat vârî degetele în gură și scoase un șuier; un alt șuierat îi răspunse. Un om călare pe un buiestraș sur kirghiz, îmbrăcat și el tot în alb, se desprinse din noapte.

— Mark ?

— Matale ești, tată ?

— Am fost la conac, băiatule, zise Donat. Ți-am auzit șuieratul. Tu erai ?

— Eu, tată.

— O chemai pe Arina ?

— Pe ea, tată.

— O iei de nevastă ?

— O iau.

— Bagă de seamă, tu o să trăiești cu ea. Au cai buni la conac. Unde-ai fost ?

— în stepă, după hrană; pentru femei e departe... Mda, avem muieri voinice noi, dar slobode. Mă rog, nu e nici un păcat să trăiești slobod! Dar lasă, când i-oi fi bărbat, o strunesc eu... Așa e, au cai buni la conac!

Ajunseră la un povârniș și începură să coboare, unul în urma celuilalt, afundându-se în tufele de călin și de stejăriș; după ploaie, aerul în viroagă era jilav și greu, mirosea puternic a cuscrișor, copitele cailor lunecau și de pe crengi cădeau picături reci. Pe fundul viroagei trecură un pârâu, apoi struniră caii în sus pe costișă. Casa lui Donat răsări dintr-odată în beznă: casa și acareturile stăteau cuprinse sub același acoperiș. Peste tot - pustiu: oamenii și dobitoacele erau plecați în stepă, la muncile câmpului. Mark duse caii în grajd și le dădu ovăz. Donat își scoase în cerdac cizmele potcovite și se

spălă, icnind, în ligheanul de lut.

— Mâine în zori ies la câmp, la arat, trebuie să mă odihnesc și eu! Dă-le ovăz mai mult, zise Donat.

— Am venit să te văd, frățioare Donat, vorbi un al treilea, ară- tându-se din casă. Intrai să te aștept și-am ațipit cât a ținut furtuna.

Donat se sărută de trei ori cu oaspetele. Tustrei intrară în casă, înăuntru, era cald, mirosea a mușețel, a pelin și a alte ierburi de leac. Unul dintre ei făcu lumina mai mare și întunericul se trase sub laviță. Casa era mare, cu câteva încăperi, cu odaie de oaspeți, curată și bine rânduită. Pe pereți, în partea ce slujea de locuință, atârnau șei și hamuri. Icoane nu se vedeau. Cei trei se așezară la masă. Donat scoase de după cuptor o oală cu cașă și niște carne de berbec.

— Am dat o raită prin stepă, zise oaspetele. M-am dus până departe. Nu e liniște. Tătarii din Krivoi-Uglan vorbesc că umblă prin stepă unii de partea țarului și-adună oameni pentru război. Pe unde-am fost, așa ne-am înțeles: cum or vedea ceva, ne dau de veste. Am fost și pe la frații cei mai de departe. Au ars toate hârtiile de pe vremea țarului și n-a mai rămas nimic. Cică sunt plugari.

— Nu ne dăm noi flăcăii la război, rosti Donat. Mai bine plecăm în stepă! înspre miază-zi, la vreo șaptezeci de verste de-aici, sunt niște râpe, și în râpele alea sunt peșteri. Le știi, nu ?

— Le știu.

— Ei, acolo o să mergem! La conac, cică pe drumul nostru de fier războiul s-a sfârșit, așa cum scrie-n ziare. Stepa e slobodă. Și nici capăt n-are.

Mark ieși în cerdac. Norii se destrămau. De după ei

lumina luna, rotundă și verzuie. Mark se întinse cu desfătare, căscă și se duse să se culce în fân.

în zori, Donat și Mark goneau prin stepă, după ce lăsaseră acasă, pe masă, pâine, cvas și cașă pentru cine ar fi poposit la ei (nu încu- iau casa niciodată), încărcați cu hrană pentru frații, surorile și nevestele care trudeau în stepă, unde trăiau sub căruțe, sub cer și sub arșița soarelui, pe pământul gol, în tot răstimpul muncilor de câmp. La răsărit, geana cerului se împurpurase liniștită, și adia un miros amar de pelin...

-113-

Cu ochii Irinei

(Mica poezie a Irinei: văzută cu ochii ei)

„Nu stepa, cu arșița și pustietatea ei, îmi vorbește mie de stepă, de văzduhul ei înăbușitor, de viața absurdă a moșierilor, de dezmățul iobăgiei, de ogari, de ibovnice și de lacrimi, nici conacul acesta vechi unde ne-am așezat noi, ci bucătăria de la demisol e cea care îmi vorbește mie de toată tulbureala, deșănțarea și absurditatea asta, despre viața de stepă și despre stepă. Bucătăria e poditâ cu cărămidă, are o plită și un cuptor imense, tavanul e boltit și pereții sunt spoiți cu lut, iar în pereți stau înfipte, nu știu de ce, niște uriașe inele ruginite. în bucătărie sunt muște, e semiîntuneric, tare cald și stăruie un iz de dospeală. Salonul cu geamurile îndantelate de iederă găzduiește o întunecime verzuie și răcoare, și în umbra asta verzuie și răcoroasă sclipesc portretele și fotoliile de mătase, aurite. Eu am intrat în casă pe la bucătărie.

Câte zile superbe și pline de bucurie mă așteaptă ?

Știu, în jur se întind păduri și stepă. Știu, Semion Ivanovici, Andrei (logodnicul meu!), Kiril - toți cred, cred

cinstit și dezinteresat. Știu, sectanții noștri, care umblă veșnic îmbrăcați în alb și își zic creștini, nu numai că cred, dar și trăiesc în cătunele lor în această credință. Semion Ivanovici a ostenit, vorbește despre bine cu răutate în glas, pe un ton uscat, așa cum uscate sunt și degetele lui. Știu, oamenii trăiesc ca să lupte și ca să dobândească o bucată de pâine, ca să lupte pentru femeie.

Dimineața stau tolănită în iarbă pe dâmbul din spatele conacului, sub un frasin bătrân, mă uit la gâște și culeg flori albastre, din cele bune la mușcătura de șarpe. La amiază mă scald în iaz sub soarele fierbinte. Acasă mă întorc prin grădinile de zarzavat și rup maci: maci albi cu mici pete viorii, și maci roșii cu stamine negre.

-114- în dreptul stupăriei mă așteaptă de obicei Andrei; nici nu bag de seamă cum se apropie de mine. îmi spune:

— Dă-mi și mie din macii dumitale, tovarășă Irina, te rog!

De obicei îi răspund:

— Oare bărbații se roagă ?! Bărbații iau! Iau după plac, așa ca tâlharii și anarhiștii! Dumneata ești anarhist, tovarășe Andrei. în viață există totuși regi - cei cu mușchii tari ca piatra, cu voința dură ca oțelul, cu mintea slobodă ca diavolul, și frumoși ca Apollo sau ca dracul. Trebuie să știi să sugrumi un om și să bați o femeie. Oare dumneata mai crezi în nu știu ce umanism și în nu știu ce justiție ? La naiba cu toate astea! Să piară toți ce nu știu să lupte! Vor rămâne •numai cei puternici și liberi!...

— Asta a spus-o Darwin, șoptește Andrei abia auzit.

— Nici pomeneală! Asta am spus-o eu!

Andrei mă privește cu admirație, sfios, dar privirea lui nu mă tulbură; el nu știe să privească, așa cum știe Mark, el nu va înțelege niciodată că eu sunt frumoasă și liberă, și că mi-e strâmt de atâta libertate. în asemenea

clipe îmi amintesc de bucătărie, cu zăpușeala ei, cu înfiorătoarele ei inele de fier, cu podeaua din cărămidă și cu tavanul boltit. Haiducii au știut să-și cucerească dreptul la viață, și trăiau, lucru pentru care îi binecuvântez! La dracu anemia! Ei știau să cânte bucuria fără a se gândi la lacrimile altora, ei o țineau luni întregi într-o beție, știau să se îmbete și de vin, și de femei, și de ogari. Și ce dacă erau haiduci ?

Ca să intri în casă din grădina de zarzavat, trebuie să treci prin bucătărie. La bucătărie, în zăpușeala de acolo, muștele bâzâie cu înverșunare și pe masă se preumblă pui de găină. Pe când în salonul cu geamurile îndantelate de iederă și lumină verzuie e la fel de răcoare și liniște ca pe fundul unui iaz vechi și umbros.

Știu, că în fiecare zi se face seară. Seara, la mine în odaie, mă răcoresc cu apă și-mi împletesc cosița. Pe geam pătrunde lumina lunii, am un pat alb, îngust, pereții sunt tot albi, dar în lumina lunii totul pare verzui. Trupul meu are viața lui; când mă întind, mi se pare că se lungește la nesfârșit, subțiindu-se de tot, și degetele-mi

-115- sunt ca niște șerpi. Sau, dimpotrivă: trupul mi se turtește și capul mi se înfundă între umeri. Uneori însă, mi se pare colosal de mare, totul ia proporții uluitoare, mă simt o uriașă și nu pot mișca nici mâna, lungă de un kilometru. Sau îmi pare că-s doar un ghemotoc, ușor ca fulgul. Nu mă gândesc la nimic, în mine se încuibează nostalgia, ca și când tot trupul mi-ar amuți, ca și când cineva m-ar mângâia cu o pensulă moale, și toate îmi par învelite în piele moale de antilopă: și patul, și așternutul, și pereții - toate sunt învelite în piele moale de antilopă.

Atunci mă gândesc. Știu, zilele acestea aduc, ca nicicând altădată, un singur lucru: lupta pentru viață, o luptă pe viață și pe moarte, tocmai de aceea e atât de multă moarte. La naiba cu basmele despre nu știu ce

umanism! Când mă gândesc la asta, nu simt pic de fior: să rămână numai cei puternici! Și întotdeauna, pe splendidul ei piedestal va sta femeia, așa cum întotdeauna va exista cavalerismul. La naiba cu umanismul ei și cu etica! Eu vreau să sorb din tot ce mi-au dat și libertatea, și inteligența, și instinctul; și instinctul, căci zilele de azi nu sunt ele oare o luptă a instinctului ?!

Mă uit în oglindă: din oglindă mă privește o femeie cu ochii negri ca răzmerița, cu buzele însetate, și nările mele îmi par gata să freamăte ca o pânză de corabie. Pe geam pătrunde lumina lunii, și trupul mi-e verzui. Din oglindă mă privește o femeie goală, înaltă, zveltă și puternică".

„Bătrâna mi-a dat câteva cămăși din pânză aspră de tort, un sarafan, o fustă de lână, o jachetă de postav albastru, o basma, o pereche de ciubotele cu găteli și potcoave, o pereche de botine, și mi-a strecurat în palmă o oglinjoară. în casă s-au adunat frații de prin cătune. Mark m-a adus dinaintea lor ținându-mă de mână. Bărbații ședeau în dreapta, femeile în stânga. M-am sărutat mai întâi cu toate femeile, pe urmă cu bărbații. Și-am devenit soția lui Mark.

— Vino încoace, Arinuṣka taică, a zis bătrânul Donat și, luându-mă de mână, m-a așezat lângă el, m-a mângâiat pe creștet și mi-a spus că

-116- toți cei de față îmi sunt frați și surori, că asta e noua mea familie, unul pentru toți și toți pentru unul, că la ei zavistia nu se scoate din casă, că tot oaspetele se cuvine a fi primit cu deplină cinstire, să-i dai de mâncat și de băut, să-i dai totul, să împărți tot ce ai, căci totul e al nostru al tuturor. Toți bărbații erau zdraveni și voinici ca Mark, iar femeile - frumoase, bine făcute și curățele, îmbrăcate toate în alb.

Mark! Țin minte noaptea când a venit cu doi cai și am părăsit comuna, gonind prin stepă, pentru ca după aceea să rămân singură în casa cufundată în întuneric, în izba femeilor, să-mi umplu pieptul cu mireasma mușețelului și să mă gândesc cum că era viața mea cea de pe urmă și că nici voință nu mai aveam. Mark a plecat în stepă. Dimineața m-am dus și eu după el. Acum cunosc bine viața noastră țărănească din vremea muncilor de vară. Palmele mi s-au umplut de bătături, fața mi s-a arămit de soare ca la toate țărăncile, iar seara, după munca de peste zi, când mă scald într-un râuleț fără nume din stepă, cu apa rece, cânt ca țărăncile, laolaltă cu suratele mele, uimitor de zdravene, de calme și de frumoase:

Luminează, lună vie,
Ne-ncălzește, soare roșu!

Pe bolta cerplui scânteiază constelațiile toamnei, iar ziua un vin albăstrui se revarsă pe întinderea stepei. în cătun se fac pregătiri de iarnă, grâul auriu e strâns în hambare, cirezile au venit din stepă și bărbații cară fânul.

Mark vorbește puțin cu mine, vine pe neașteptate noaptea, mă sărută fără să scoată o vorbă, și brațele lui sunt ca de fier. Mark n-are timp să stea de vorbă cu mine, el e stăpânul meu, dar mi-e și frate, apărător, tovarăș. Bătrâna îmi dă în fiecare dimineață de lucru și mă mângâie pe creștet, luându-mă și învățându-mă ce și cum. N-am când să gândesc. Ce dulce miroase sudoarea, chiar dacă e sărată! M-am deprins să-mi leg broboada așa cum și-o leagă toate femeile."

„Mark a venit noaptea.

— Scoală, să mergem, mi-a zis.

în ogradă ne așteptau caii; era și Donat, cu încă unul. Am ieșit în stepă. Eu călăream un buiestraș. Noaptea era adâncă și întunecoasă, burnița. în frunte se afla Donat.

— Unde mergem ? l-am întrebat pe Mark.

— Ai răbdare și-o să afli.

Curând ne-am apropiat de conac, am ocolit viroaga și ne-am oprit în dosul grajdurilor. Toți au descălecat și mi-au spus și mie să cobor. Cel de al treilea ținea caii de căpăstru. Ne-am apropiat de râpă. Donat a apucat la dreapta și îndată am ajuns lângă casă.

— Unde mergem, Mark ? am întrebat.

— Mai încet! a zis Mark. Mergem după cai. Sunt aici. Dacă vezi oameni, fluieri și te-ntorci la caii noștri. Dacă auzi zgomot, te-n- torci la caii noștri și fugi pe câmp. Vin și eu.

Mark a plecat. Eu am rămas de pândă. Puteam eu oare să nu-i dau ascultare lui Mark? Eu n-am patrie, afară de cătunele astea răspândite în stepă, eu n-am pe nimeni în afară de Mark. Undeva în casă dormeau Semion Ivanovici și Andrei. Și ce dacă ?! Casa stătea sumbră și tăcută în beznă. Burnița. Mă cam lua cu fiori, dar inima îmi bătea cu putere în piept - de dragoste, de dragoste și de devotament ! Sunt o roabă!

Mark s-a întors nevăzut, pe neașteptate, așa ca întotdeauna. M-a luat de mână și m-a tras spre râpă. Pe malul râpei stăteau caii noștri, al meu și al lui, doi buiestrași kirghizi, ageri și răi ca vântul. Mark m-a ajutat să încalec, a sărit și el pe cal, apoi a fluierat o dată și m-a smucit la el în șa, m-a lipit de pieptul lui, s-a aplecat asupra mea, a scos un chiuit și a pornit să gonească prin stepă, pe întinderile stepei tomnatice.

Răsăritul își punea platoșe purpurii și soarele își azvârlise săbiile atunci când am ajuns la cătunele depărtate; la masă ședeau liniștiți Donat și cel de al treilea - Egorka-Chiorul, vrăjitorul; vrăjitoarea

Arina punea masa, cu zâmbetul ei calm și înfruntător de vrăjitoare. Câte zile frumoase și pline de bucurie mă așteaptă ?“

Arheologul Baudek a scos la iveală o foaie transcrisă de Donat, și Gleb Ordânin a copiat totul cu grijă.

Iată ce scria acolo:

„Crucea e un lucru vrednic de dispreț și nu de cinstire, întrucât ea a slujit, precum butucul și spânzurătoarea, ca unealtă de batjocorire și de ucidere a lui Hristos. Nu poate fi cinstită unealta care ți-a răpus prietenul. Așa ar însemna să-i cinstim și pe iudei, cei care au făurit crucea.

în cartea *Sceptrul* se tălmăcește în numele lui Iisus treimea și cele două ființe! S-a statornicit jurământul care nu se cunoștea nici măcar la ereticii din vechime! Numele lui Dumnezeu se scrie pe latinește într-un triunghiu! Oamenii aceștia mănâncă dobitoace sugrumate și fiare mâncătoare de carne! își taie părul și umblă în straie nemțești! Se roagă laolaltă cu ereticii, se spală împreună cu ei în băi și se căsătoresc cu ereticii! Au spițerii și spitale, pipăie cu mâinile și chiar cercetează partea zămislitoare a femeii! Au întreceri de cai! Beau și mănâncă cu muzică și cu dănțuri! Femeile umblă cu capetele neacoperite și nu-și acoperă goliciunile din partea de sus a trupului! Bărbații și nevestele

socotesc rușinos să se spele împreună la baie și să doarmă în același așternut! Fecioria monahicească nu se potrivește cu Sf. scriptură: apost. Pavel a spus că unii se vor lăsa de credință dacă li se va pune opreliște la căsătorie și dragoste!

E la voia fiecăruia când și cum să postească! Noi îl adorăm pe Unul Dumnezeu Savaot și pe Fiul Lui Mântuitorul! Nu numai mucenicii, dar nici Fecioara Maria nu se cuvine a te închina lor, întrucât asta înseamnă să te închini la chip

-119- cioplit, aidoma închinăciunii la icoane! Viața închinată lui Hristos de smeriții cei săraci cu duhul nu e virtute, căci sminteala nu e lucru frumos! Și tot așa cum, văzând focul, nu bănuim într-însul însușirile apei, și nici în apă însușirile focului, tot așa nu putem socoti că pâinea și vinul ar avea însușirile trupului și ale sângelui! Tot așa căsătoria nu e o taină, ci e dragoste; de față cu bărbații și cu femeile, părinții blagoslovesc mirele și mireasa, după pilda căsătoriei Tobiei.

O singură carte există - cartea cărților - Biblia, și se cuvine să trăim după povățuirile Bibliei. Cinstește pe tatăl și pe mama ta, iubește pe aproapele tău, nu vorbi cu vorbe scâr- bavnice, muncește, gândește-te la Domnul-Dumnezeu și la Chipul Lui, pe care-1 porți în tine!

O singură rânduială cinstim noi - rânduiala sfintei Sărutări. Și o singură cârmuire există - conștiința noastră spirituală și obiceiurile noastre frățești."

Capitolul IV.
Pentru unii mumă, pentru alții ciumă

Provincie, mă rog. Mumele orașului

Cerul torid, albastru și adânc fără de sfârșit revărsa valuri de zăduf. Ziua de iulie înflorea. Cât ținu ziua, străzile, bisericile, casele, caldarâmul păreau că se topesc, fremătând ușor în văzduhul încins, albastru-auriu. Orașul își dormea somnul aevea. Acesta era orașul Ordânin, oraș de piatră. Zilele înfloreau și se vestejeau una după alta, înlănțuindu-se în săptămâni. Iulie era în floare, și nopțile lui se înveșmântau în catifea. Iulie schimbase pe argint stelele de platină ale lui iunie, și luna suia pe boltă plină, rotundă și jilavă, învăluind lumea și orașul Ordânin în catifele și atlazuri jilave. Noaptea se târau pe pământ neguri jilave, cărunte. Zilele semănau cu o nevastă de soldat în sarafan, la treizeci de ani, cu una din nevestele care trăiau în pădurile de dincolo de Ordânin, înspre geana de la miază-noapte a cerului: dulce e să săruți noaptea, în șură, o nevastă dintr-astea! Peste zi, arșița te dobora.

Seara, la cinematograful „Veneția" cânta fanfara. Luna suia pe boltă, pământul se înfășură în catifele și oamenii se duceau să o vadă jucând pe artista Vera Holodnaia. în seara aceea, Serghei Sergheevici scria un „Raport" arătând că „în luna care s-a încheiat nu s-au efectuat nici un fel de operațiuni" și „nu s-au făcut depuneri". în pavilion ședeau mai mulți comuniști în scurte de piele și își tratau domnișoarele cu ceai și bomboane (domnișoarele au fost și vor fi întotdeauna apolitice). Dar curând fanfara a intonat Internaționala, comuniștii s-au ridicat și, deoarece se plictiseau să stea în picioare, au coborât în parc, în mijlocul cetățenilor de rând, și cu toții se plimbau pe aleile circulare.

Rândurile de față sunt scrise cu o peniță filistină.

Serghei Sergheevici s-a întâlnit cu tovarășul Laitis; tovarășul Laitis venea din față. Serghei Sergheevici a încetinit pasul și a salutat cu un zâmbet larg, scoțându-și pălăria de pai. Tovarășul Laitis nu a observat salutul. Tovarășul Laitis s-a întâlnit cu Olenka Kunț; Olenka Kunț venea din față. Tovarășul Laitis a zâmbit prietenos și a dus mâna la cozoroc. Olenka Kunț i-a spus sec:

— Bună seara! și s-a întors spre prietena ei șoptindu-i ceva și râzând cine știe de ce. Fanfara îi dădea înainte cu Internaționala, în copaci ardeau lampioane, perechile se perindau una după alta. Serghei Sergheevici s-a întâlnit din nou cu tovarășul Laitis și din nou și-a săltat pălăria de pai de pe cap. Tovarășul Laitis i-a răspuns:

— Bună seara!

— Bună seara! E o vreme!...

Dar s-au despărțit.

Tovarășul Laitis s-a întâlnit din nou cu Olenka Kunț, și Olenka Kunț i-a aruncat o privire mânioasă. Apoi,

Olenka Kunț s-a desprins de cârdul fetelor, s-a apropiat de tovarășul Laitis și i-a întins o filă de blocnotes. Olenka Kunț îi scria tovarășului Laitis:

„Sunt foarte supărată pe dumneata. La miezul nopții, în grădină la noi. Vino! O. Ku. (câteva bețișoare și o codiță)".

Lampioanele s-au stins. Sub șopron, pe ecran a apărut un cocoș[1]. Fanfara a mai răcnit o dată, pentru ultima oară, după care s-a pornit să murmure pianina. Tovarășul Laitis nu s-a așezat, tovarășul Laitis s-a oprit cu un aer distrat în spatele rândurilor de scaune. Tovarășul Laitis s-a uitat distrat la Serghei Sergheevici. Serghei Sergheevici și-a săltat pălăria de pe cap și i-a întins mâna.

S-au salutat: »'Nă seara!"

O vreme au rămas tăcuți.

— Provincie, mă rog. Singura distracție - cinematograful...

Și iarăși tăcere.

— E o vreme... Ce căldură insuportabilă! Numai seara mai poți să te odihnești.

Și iarăși tăcere. Pe ecran, cineva bea șampanie.

— Cât despre lume...

-Ai?

— Lumea, știți... Suspiciune, spaimă, mă rog - burghezi... Eu fac serviciu la finanțe. Ei bine, nu se efectuează nici un fel de operațiuni.

Și iarăși tăcere. Pe ecran, Vera Holodnaia murea de amor și de pasiune. Pianina aci zdrăngănea furioasă, aci suspina în acorduri languroase.

— Provincie, mă rog, prostii. Ce idei stupide se nasc! Dacă doriți, aș putea să vă relatez o întâmplare. Idei

stupide!...

-Ai!

— Numai că, știți... e ceva care vă privește indirect... Idei stupide!... Pianina murmura... Olga Semionovna Kunț...

— Cum ? Olka Zemionofna Kuns ?

— Dar nu aici! Să mergem puțin. Serghei Sergheevici îl lăsă să treacă înainte pe tovarășul Laitis. Serghei Sergheevici pășea fără grabă, cu mâinile la spate, sprijinindu-se sdravăn pe fiecare picior. De după gard se ridicase luna și pianina amuțise. Prin ungherele parcului plutea o negură alburie. Cei doi se opriră în loc.

1. Emblema lui *Pathe-journal,* vechi jurnal cinematografic de actualități.

— Știți... mă văd pus în dificultate, ceea ce vreau să vă spun... Doar așa, ca un episod al moravurilor provinciale... Provincie, mă rog...

— Ai ? Olka Zemionofna Kuns ?...

— Știți, la noi în casă stă un cizmar, pe nume Zilotov, fără partid, dar fost deputat al soldaților. Un nebun, un mason...

-Și?

— Omul ăsta, știți, are o idee ciudată... Olga Semionovna, trebuie, ca să zic așa, să vi se dăruiască dumneavoastră, să vă aparțină ca femeie.

— Adică ?

— Dumneavoastră trebuie s-o posedați, și asta neapărat la miezul nopții, în biserica mănăstirii, în altar. Ce idei absurde!

Pianina zdrăngăni și o porni în galop. Tovarășul Laitis își aprinse o țigară cu mișcări mai repezi decât s-ar fi

cuvenit.

— Olka Zemionofna, știe ?

— Nu cred, poate că da. Zilotov mi-a spus că Olga Semionovna e fecioară, dar veacul nostru, moravurile burgheze... Serghei Sergheevici își desfăcu brațele într-un gest grăitor.

Pianina gemu prelung.

— Biserica mănăstirii zici ?

— Da. Știți, din locuința dumneavoastră pornește o galerie.

— Și Olka Zemionofna, vrea ?

— Olga Semionovna ? Olga Semionovna e o domnișoară tânără! Serghei Sergheevici își desfăcu iarăși brațele. Provincie, mă rog, moravuri filistine.

— Mă ierți, tovarășe. Un moment. La revedere, tovarășe! - și tovarășul Laitis strânse zorit mâna lui Serghei Sergheevici. Serghei Sergheevici nici nu a apucat să facă o mișcare, că tovarășul Laitis a și pornit spre ieșire, zorit.

Pianina din fața ecranului a amuțit brusc. S-au aprins lam- pioanele și a izbucnit fanfara. Mulțimea s-a revărsat pe alei, dornică de destindere după pasiunile trăite pe ecran. Fanfara intona

-124- năvalnic Varșavianka[1]. Apoi, lampioanele s-au stins și Vera Holodnaia a arătat din nou ce minunat știe ea să iubească și să moară... Pe deasupra orașului luneca luna, iar prin oraș se târau neguri, împletind și încurcând drumurile și distanțele. Se apropia ceasul cu opreliștile stării de război. Și când ceasul acesta a venit - ceasul cu opreliștile stării de război - „Veneția" era pustie.

...Și China - Imperiul Cerului - nu se uita oare de pe sub porți ? în povestirea de față voi da mai jos un capitol despre bolșevici, un poem despre ei.

— Don! Don! Don! a bătut ornicul cele trei sferturi de ceas, și bătăile lui s-au prăvălit în iaz. Prin oraș se târau neguri, pe deasupra orașului luneca luna, plină, rotundă și jilavă ca patima, și negurile erau verzi, și prin perdeaua lor se deslușeau slab în tării stelele din argint vechi, pârjolite de arșiță.

Ornicul a bătut cele trei sferturi de ceas, și tovarășul Laitis a ieșit pe poarta mănăstirii. Tovarășul Laitis a luat-o pe malul râpei. Jos, în râpă, ardeau focuri, se auzea un cântec amar și tot acolo tânjeau broaștele. Portița din umbra copacilor era pe jumătate deschisă. Tovarășul Laitis a zăbovit o clipă și pe urmă a intrat. Copacii stăteau muți, și negura se țâra în tăcere. Cărarea dispăruse, pământul de sub picioare era acum jilav. Tovarășul Laitis a deslușit iazul și luntrea putredă, plină cu apă, legată de mal. Nu era nimeni în preajmă. Tovarășul Laitis a cercetat atent împrejurimile - copacii, negura, tăcerea, discul tulbure al lunii din pâcla cerului. Ornicul a bătut de douăsprezece ori. Tovarășul Laitis a pornit zorit înapoi, spre cărare, spre casă. Parcul îi era străin. Casa și dependințele părăduite, palide în lumina lunii, stăteau mute. Simți o mireasmă de zmeură. Și atunci, undeva departe, Olenka Kunț strigă încet, ca o răbufnire:

— Tovarășe la-an!

1. Cântec revoluționar.

Tovarășul Laitis încremeni în zmeuriș, apoi ieși iarăși la iaz, dar de astă dată din partea cealaltă. Luna se oglindea în apa fantomatică și palidă. Și iarăși tăcere, negură, copaci...

— Olka Zemionofna!

Tăcere.

— la-an!

Un pâlc de vișini, câțiva meri, o alee de tei. Tăcere și negură. Și undeva alături:

— la-an!

Tovarășul Laitis o luă la fugă, se poticni de un gărduleț și nici nu băgă de seamă că s-a lovit la genunchi. Dincolo de gărduleț, într-un chioșc, cineva sforăia cumplit. Ornicul bătu cele trei sferturi de ceas. Și iarăși, undeva departe:

— la-an!

— Olka Zemionofna!

Și iarăși tăcere... Nu se auzea decât trosnetul crengilor sub pașii tovarășului Laitis. Tăcere, și negură, și copaci. Acum nu-1 mai striga nimeni pe tovarășul Laitis. Luna pălise, agățată de vârfurile copacilor. Tovarășul Laitis zăbovi îndelung, fumând o țigară după alta, cu fălcile strâns încleștate. Olenka Kunț era acum în așternut, lângă prietena ei (Olenka avea în fiecare săptămână o altă prietenă pentru confidențe). Ornicul a mai bătut de câteva ori sferturile de ceas. La răsărit se ivi o dungă purpurie. Negurile se trăgeau spre tavanul cerului. în zorii zilei, frunzele fremătară, și orăcăitul broaș- telor se auzi acum mai deslușit.

în poarta mănăstirii stătea o sentinelă; omul părea cenușiu și jilav în ceața ce se învolbura.

— Dacă vine o domnișoară, o conduci la mine.

— Am înțeles.

Și catedrala:

— Don! Don! Don!...

în mănăstire, în chilia maicii starețe, odăița în care dormea el, tovarășul Laitis s-a dezbrăcat. Tovarășul Laitis și-a pus ceasul în papucul de la căpătâiul patului, papuc brodat în argint; papucii de

-126- noapte, ca și prețul de lângă pat, ca și ciorapii, i-a împletit mama tovarășului Laitis, acolo, în gubernia lui,

în Liflanda. Tovarășul Laitis și-a pus papucii împletiți de maică-sa, a luat vioara și, oprin- du-se lângă geam, a cântat îndelung, ceva foarte trist. Afară, dincolo de galeriile și de zidul mănăstirii, se învăpăia răsăritul. Tovarășul Laitis a luat cheile și a trecut prin galeria de iarnă în biserica de iarnă. în biserică stăruia tăcerea și mirosea slab a tămâie și a aer stătut, în vreme ce sub cupolă se iviseră scânteile de aur ale celor dintâi raze.

începea o zi din acelea care seamănă cu o nevastă de soldat, în sarafan, la treizeci de ani.

Mănăstirea Vovideniei

în poarta mănăstirii stătea o sentinelă. Spre răsărit, geana cerului se împurpurase, negurile se ridicau în înalturi, luna pălise. Vreme de câteva minute, lumea și orașul Ordânin - bisericile, casele, caldarâmul - au fost verzi, ca apa din iaz (răstimp în care mănăstirea semăna cu un decor de teatru). Apoi, lumea și orașul Ordânin s-au îngălbenit ca frunzele sub vântul toamnei. Soarele s-a ivit din noapte ca o cunună de aur. La ceasul acela, în chiliile mănăstirii, în odăițele acelea înăbușitoare, cu tavanele boltite, cu tetrapoadele goale și cu flori de balsamine pe la colțurile icoanelor, în paturile moi ale călugărițelor dormeau soldații.

în poarta mănăstirii stătea o sentinelă. Soarele se ridicase ca o cunună de aur. Atunci au început să se apropie soldații unul câte unul de sentinelă, și pe lângă sentinelă treceau una câte una femei obosite, cu ochii cârpiți de somn, căci trecuse ceasul cu opreliștile stării de război.

Ah, Olenka Kunț! La puritatea și la castitatea ei visau doi poeți - Semion Matveev Zilotov și tovarășul Laitis, fiecare cu patimă dureroasă și fiecare în felul său. De ce oare nu știau poeții Semion Matveev Zilotov și tovarășul Laitis ceea ce știau toți în oraș și ceea ce nu prea ascundea nici însăși Olenka Kunț, cum în orașul Ordânin s-a aflat adjutantul Cerep-Cerepas ? înainte să plece pe front, la Kolceak, undeva prin apropiere de orașul Kazan, Cerep-Cerepas a plimbat-o pe Olenka Kunț cu troica, apoi a adus-o pe Olenka Kunț în camera lui de hotel și i-a dat să bea lichior vechi, și Olenka Kunț i s-a dăruit, la fel de simplu cum se dăruiau toate prietenele ei. Asta s-a repetat nu o dată și nu numai cu adjutantul Cerep-Cerepas; adjutantul Cerep-Cerepas a fost ucis de soldații răzvrătiți, undeva în apropiere de orașul Kazan.

Și totuși... La serviciu, Olenka Kunț ședea într-o chilioară curată și luminoasă ca însăși Olenka Kunț. în ferăstruicile deschise, pe pervaz, se răsfățau la soare mușcate și balsamine, iar afară, în parc, ciripeau vrăbiile. Olenka Kunț bătea la mașina de scris. Din sfert în sfert de ceas, la Olenka Kunț venea tovarășul Laitis. Olenka Kunț avea o privire victorioasă.

Tovarășul Laitis i-a spus Olenkăi Kunț:

— Diseara est acază ?

— Da. Dar de ce mă-ntrebi ?

— Te rog să vii la mine vizit. Azi e ziua mea de naștere.

— Pe cine mai inviți ? Felicitările mele!

— Voiam să te invit pe dumneata...

— Atunci o iau și pe prietena mea, prințesa Katia Ordânina.

— D-dar...

— Și dumneata cheamă-1 pe tovarășul Karrick.

— D-dar...

Olenka Kunț zâmbi victorioasă, cu un aer complice.

— Fii pe pace! Ei doi sunt în amor, așa că n-au să ne stinghereasc㠄! Numai să faci rost de bomboane și de vin.

Tovarășul Karrick răspunse în receptorul telefonului:

— Katia și Olga ? Am să vin! Las' că le aduc eu!

-128-

Receptorul telefonului trăda o pornire pătimașă în glas. Tovarășul Laitis dădea din sfert în sfert de ceas pe la Olenka Kunț, ca să-i amintească mereu de cele convenite.

Ziua se mistuia în arșiță, razele de foc ale soarelui topeau văzduhul, în parcul mănăstirii ciripeau vrăbiile. în chilia maicii stareț㠄, în odăița în care dormea tovarășul Laitis, tovarășul Laitis avea un cufăr. în cufărul acesta ținea el tot ce-i era mai scump - lucruri ce-i aminteau de locurile de baștină și de maică-sa. Tovarășul Laitis scoase din cufăr o perniță de mătase, brodată de mâinile maică-si cu lână în felurite culori. Tovarășul Laitis scoase din cufăr și o plapumă de atlaz, cusută de mâinile maică-si. Tovarășul Laitis duse apoi perniț㠄 și plapuma în biserica de iarnă.

Și asta-i tot...

Mai trebuie spus ceva ?

Mai trebuie spus că totul a fost la fel de simplu cum ai bea un pahar de ceai ? Tovarășul Laitis visa la vioara lui, și n-a fost nici o vioară. Tovarășul Karrick a adus niște lichior din cel vechi. Olenka Kunț și prietena ei Katia Ordânina au venit brat la brat, cu baticurile trase peste ochi. Mai trebuie spus ceva ? Străvechea mănăstire stătea mută. în chilia cu tavanul boltit, de la geamul căreia se vedeau galeriile, amândouă bisericile și zidurile mănăstirii, tovarășul Karrick avea grijă să le

trateze pe domnișoare cu lichior, și foarte curând Katerina Ordânina a trecut din fotoliu pe genunchii tovarășului Karrick.

La aceeași oră, într-un ungher depărtat al mănăstirii, un alt Ordânin, arhiepiscopul Silvestr, scria la capitolul despre orașul său. în chilia întunecoasă, cu ziduri de piatră, pe masa devenită neîncăpătoare, ardeau câteva candele lângă un codru de pâine, și micul popă stătea aplecat deasupra mesei, cenușiu, cu tigva ca o raclă, năpădit de mușchi ca și chilia. Ferăstruica cu balsamine era sus de tot, și în chilie pătrundea doar noaptea, luna lui iulie nu pătrundea,

-129— iar la ușă dormea încovrigat poslușnicul, un călugăr negru și mititel de stat. în liniștea din chilie, micul popă lățos scria:

„...Pădure, pădurici, mlaștini, țarini, un cer liniștit, drumuri de țară... Pe-alocuri, drumurile se împreunează, alcătuind șleahul și pe șleah a trecut Răzmerița. Pe aproape de șleah a trecut drumul de fier. Drumul de fier a trecut către orașe, și în orașe trăiau ceilalți, cei care osteniseră să bată drumurile de țară, cei care durau șleahuri în linie dreaptă și le ferecau în granit și în fier. Iar Răzmerița norodului de pe drumurile de țară a adus în orașe moartea. în oraș, tânjind după ce-a fost, înspăimântați de Răzmerița norodului, toți slujeau și scriau hârtii. în oraș, toți până la unul slujeau ca să se slujească pe ei înșiși, și toți până la unul scriau hârtii, ca să se încurce în ele - în hârtii, hârtiuțe, hârtioare, hărți, afișe. în oraș a dispărut pâinea, în oraș s-a stins lumina, în oraș a secat apa, în oraș nu era căldură, în oraș au pierit până și câinii și pisicile (dar s-au înmulțit șoarecii, ca să mănânce hrana dosită), au pierit până și urzicile de

la marginea orașului, smulse de copii pentru ciorbă. Prin cârciumi, unde nu mai erau linguri, se îmbulzeau bătrâni cu meloane și bătrâne cu pălării pe cap, adunând cu degetele lor osoase resturile din farfurii. La încrucișările străzilor, dinaintea bisericilor, dinaintea lăcașurilor sfinte, niște nemernici vindeau la prețuri fabuloase pâine mucegăită și cartofi putreziți - dinaintea bisericilor unde erau aduși cu sutele morții pe care nu mai pridideau să-i îngroape, căci înmormântarea însăși era robită birocrației. Prin oraș hălă- duiau foametea, sifilisul și moartea. Pe bulevarde goneau ca ieșite din minți automobilele, în chinurile mortii. Oamenii se sălbăticeau visând la pâine și la cartofi, oamenii sufereau de foame, ședeau fără lumină și degerau; oamenii dărâmau gardurile și construcțiile de lemn ca să încălzească piatra muribundă și cancelariile. Viața roșie, bogată în sânge, s-a călătorit din oraș, de parcă nici n-ar fi fost vreodată, și în loc a venit viața albă de hârtie - moartea. Orașul murea fără să

-130- se fi născut. Și era sinistru, primăvara, când pe străzi mocneau focurile fumegânde, ca tămâia la îngropăciuni, mistuind stârvurile, înlănțuind orașul într-o duhoare îngrozitoare - pe străzile jefuite, devastate, scuipate, cu geamurile sparte, cu ușile caselor bătute în scânduri, cu frontoanele zdrelite. Iar oamenii care mai înainte umblau cu cocotele pe la restaurante, care iubeau soțiile fără copii, care nu aveau bătături în palme și la patruzeci de ani paralizau de picioare, care visau la Monaco și erau însuflețiți de idealurile lui Paul de Kock, oamenii aceștia cu educație nemțească voiau să jefuiască și mai mult orașul mort, ca să ducă prada la țară și să o schimbe pe pâinea dobândită cu bătăturile din palme, să nu moară azi, amânând moartea cu o lună, ca din nou să-și scrie hârtiile, ca să iubească acum

cu deplin drept femeile fără copii și să aștepte cu ardoare trecutul putred, neîndrăznind să înțeleagă că lor nu le-a rămas decât un singur lucru - să moară în putreziciune, și că trecutul dorit cu atâta ardoare e el însuși moartea, drumul spre moarte...

în vremea asta, afară din oraș, la marginile orașului, se iscau zori noi, reci, scăldați în purpură..."

Așa scria micul popă cenușiu în chilia lui de piatră, năpădită de mușchi, sub ferăstruica cu balsamine, aplecându-și racla tigvei peste masa ticsită de hârtii și cu un codru de pâine într-un colț.

Tovarășul Laitis a început să cânte la vioară, dar l-a întrerupt tovarășul Karrick, zicându-i că nu are nici un rost să scârțâie!

Olenka Kunț a spus:

— Haide să facem o plimbare.

Iar când s-au ciocnit în ușă, când în mintea tovarășului Laitis totul s-a dus la mama dracului, atunci n-au mai avut cuvinte.

în poarta mănăstirii stătea o sentinelă.

Lumina lunii se așternea în dungi palide. Pe deasupra lumii, pe deasupra mănăstirii se rostogolea luna rotundă și plină, învelind lumea în catifele și atlazuri. Au fremătat vânturile zorilor și

-131- broaștele și-au contenit orăcăitul. Apoi totul a înverzit și soarele s-a ivit cu o cunună de aur pe creștet.

Atunci au început să se apropie soldații unul câte unul de sentinelă, și pe lângă sentinelă treceau una câte una femei obosite, cu ochii cârpiți de somn, căci trecuse ceasul cu opreliștile stării de război. Și au trecut pe lângă sentinelă Olenka Kunț și prietena ei, prințesa Katia Ordânina, braț la braț, cu baticurile lăsate peste ochi, ronțăind bomboane.

Și totuși...

Kremlinul și piața catedralei sunt durate din piatră. în pustiul zilei, clopotele de la mănăstire bat cu un dangăt de cristal, curmând somnul din dogoare.

— Don! Don! Don! bat clopotele, și ferestrele caselor sunt larg deschise. în grădina lui Semion Matveev Zilotov dau în pârg roșiile.

La serviciu la Serghei Sergheevici, la casa de economii, dând cărțile (Serghei Sergheevici și ajutorul său jucau preferans cu o mână moartă), ajutorul lui zice:

— Știi, Olga Semionovna asta a ta, ehe! Noaptea asta și-a petrecut-o la comuniști, la mănăstire, s-a pocăit cu Laitis. Așa vorbesc fetele din lamskaia, care-au văzut.

Și asta-i tot. Și totuși...

întors acasă de la slujbă, Serghei Sergheevici a coborât la demisol, la Semion Matveev Zilotov. Mergea călcând greoi, spri- jinindu-se când pe un picior, când pe celălalt, și Serghei Sergheevici a izbucnit în hohote de râs încă din capul scării:

— Ho-ho! Olga Semionovna! Astă-noapte s-a pocăit cu Laitis, la mănăstire! Ho-ho! Treaba asta eu am pus-o la cale!

Semion Matveev ședea culcat pe cuptor. Semion Matveev s-a dat jos de pe cuptor. Pe fața schimonosită a lui Semion Matveev Zilo- tov a apărut o expresie de fâstâceală și de covârșitoare neputință. Semion Matveev

s-a lăsat pe vine, îndoindu-și picioarele slăbă- noage și a șoptit:

— Jură! Pentagrama ? Pe diavolul meu ?

— Jur! Pentagrama! Pe diavolul meu!

— în altar ?

— în altar!

— Mda... Acum, du-te, Sergheici! Lasă-mă... Pe chipul lui Semion Matveev a apărut o expresie nenorocită și neajutorată și, așa cum stătea pe vine, Semion Matveev s-a târât, ca un câine deșelat, pe cuptor. Acuma, du-te, Sergheici... Lasă-mă singur. Semion Matveev vorbea șoptit și cu mâhnire în glas. Lasă-mă singur!...

Și asta-i tot. Și totuși...

întorcându-se de la slujbă cu prietena ei, Olenka Kunț a străbătut fuguța curtea de la portiță până la intrarea din dos, bocănind din tocuri pe scândurile așternute peste iarbă. Amândouă cântau:

In grădina-nmiresmată unde noi ne-am întâlnit Un boschet de crizanteme...

Seara, Olenka Kunț s-a dus la cinematograful „Veneția", unde „juca" Vera Holodnaia. Seara, deasupra lumii, a orașului Ordânin și a mănăstirii s-a ridicat luna. Seara, Semion Matveev s-a dus la arhiepiscopul Silvestr și i-a dus roșii. Semion Matveev îndoia în fel și chip pentagonul: Berlinul, Viena, Londra, Parisul și Roma se aplecau dinaintea Moscovei și ieșea ceva ca o pătlăgică roșie. Arhiepiscopul Silvestr, în sutană neagră, stătea grav și cu o uitătură sumbră, și în cele din urmă a exclamat:

— Eroare! Eroare! Erezie! Adu-ți aminte de cântecele

populare, robuste și puternice! Adu-ți aminte de Diavolul apelor și de Mu- ma-pădurii! Necuratul s-a pus pe treabă, cu voinicie și osârdie. S-a zis cu Ivanușka-Prostănacul și cu smintiții cucernici. Au venit scurtele de piele. Cu topoare. Cu ciomege. Mujicul nu mai doarme ! Erezie! Pentru roșii, îți mulțumesc!

Iar atunci când Olenka Kunț se întorcea de la cinematograful „Veneția", limbi roșii de foc au cuprins mănăstirea. Vâlvătăile roșii s-au înălțat, lățindu-se peste galerii și chilii. După un răstimp îndelungat de tăcere au început să bată clopotele, și dangătul lor se învolbura ca pălălaia. Sunând din zurgălăi și hurducăindu-se pe caldarâm, au venit pompierii, cu sacalele goale și, după ce că stătuseră de pomană multă vreme, acum au smuls cu cângile lor inscripția roșie, cu stea roșie:

„Secția Gărzii populare a Sovdepului din Ordânin“, care se afla față-n față cu firma:

„Azci *se vând roși".*

Viforniță de scântei se înălțau în tăriile cerului. Din galerii și din ferestre săreau soldați și femei (era ceasul cu opreliștile stării de război). Una dintre galerii se prăbuși - cea care ducea din chilia maicii starețe la biserica de iarnă. Era ceasul cu opreliștile stării de război, dar pentru că un incendiu e întotdeauna superb, întotdeauna neobișnuit, întotdeauna înfricoșător, nimeni nu cerea permisele de circulație, și în jurul zidurilor mănăstirii se adunase o mare mulțime de oameni.

Mănăstirea Vovideniei se vedea arzând cale de șaptezeci de verste în jur. Scânteile se învârtejeau, sburătăcindu-se în cerul negru și se mistuiau în bezna de nepătruns. O galerie s-a prăbușit, apoi alta. Flăcările au cuprins toată clădirea principală. Asta era cea din urmă. Mănăstirea murea și se vedea arzând cale de

șaptezeci de verste în jur.

Și deodată, pe acoperiș, din deschizătura lucarnei apăru Semion Matveev Zilotov, Cu mersul lui deșelat, ca de câine bătrân, Semion Matveev Zilotov s-a apropiat de streașină, s-a oprit un pic în bătaia pălălăii, a scos un răcnet sălbatic și ascunzându-și fața în palme, s-a aruncat în fum și în vifornița de scântei, făcându-se nevăzut în mijlocul flăcărilor. Tot atunci, de după muchea zidului de piatră au răsărit doi monahi piperniciți; unul dintre ei, tânăr, negricios, s-a aplecat peste zid și a sărit cu bine în mulțime; celălalt, cenușiu, și-a scos capul la iveală în două rânduri și a dispărut iarăși dinapoia zidului.

Semion Matveev Ziloțov. încă din tinerețea lui potolită, Dumnezeu a sădit în Semion Matveev Zilotov o pătimașă și duioasă iubire pentru cărți. El și-a petrecut zilele în orașul Ordânin. Dar orașul Ordânin a trăit ultima oară cu șaptezeci de ani în urmă, și în orașul Ordânin era o singură prăvălie de cărți (vindem și cumpărăm) - prăvălia lui Varâghin, din piață, unde se vindeau și se cumpărau aceleași și aceleași cărți, legate în piele și mirosind a ploșnițe. Iată titlurile acestor cărți:

> „Pentagrama sau Semnul masonic, traducere din limba franceză". „Optimismul, adică cea mai bună lumină, traducere din limba franceză". „Viața cumpătată sau concepția morală asupra demnității vieții, traducere din limba franceză, din publicațiile de Lpgică și Metafizică ale profesorului Andrei Brianțev". „Magia neagră a lui Papus". „Lojile masonice sau Marii Zidari, traducere din limba franceză".

Papus a înfrumusețat zilele moarte ale orașului mort. înțelepciunea din cărțile traduse din franțuzește a înfrumusețat tinerețea lui Semion Matveev Zilotov, petrecută la demisolul casei Vol- kovicilor, iar dogoarea arșițelor din iulie i-a uscat creierul pătimaș. Oh, cărțile!

-135-

Războiul a izbucnit într-o zi fierbinte de iulie, când s-au aprins pădurile, și Semion Matveev a plecat pe front ca simplu soldat. Războiul s-a mistuit în Revoluție, și Semion Zilotov, fiind foarte învățat, a fost trimis din partea eserilor în Sovietul de deputați al soldaților, la secția de cultură și educație. Revoluția ardea în șuvoaie de foc, și Semion Matveev Zilotov călătorea cu alți conferențiari, cu motocicletele comandamentului, ca să le vorbească soldaților - în vreun conac boieresc - despre drept, despre fraternitate, despre stat, despre republică, despre Comuna Franceză și despre Grișka Rasputin.

După conferințe, primea de la soldați asemenea bilețele:

„Ce-o să fie cu Grișa în împărăția cerurilor ?“ „Tovarășe conferențar, ce-o să se întâmple cu nevastă-mea, dacă eu votez aici pe front pentru eseri și ea votează pentru Purișkevici ?“ „Te rog să mă lămurești dacă se poate să faci parte din două partide deodată, a tov. eseri și a tov. bolșevici?" „Tovarășe conferențional, te rog să mă lămurești dacă în programul bolșevicilor se vor asigura semănăturile pe ogoare, ori se prevede espropierea capitalului ?“ „Domnule tovarăș, spune-ne dacă femeile vor fi scutite de ziua de lucru de opt ore, la vremea sorocului, la lună, și rugăm să ne esplici pe scurt biografia lui Victor Hugo. Tov. Erzov".

Semion Matveev Zilotov era nevoit să vie deseori în ajutorul conferențiarilor, undeva într-o șură a conacului, urcându-se pe masă și strigând:

— Tovarăși, eu, ca reprezentant al vostru, vă rog să nu puneți întrebări idioate!

Astea se petreceau în scumpa noastră Polesie, cu lacuri, dâmburi, coline, pini și cu cerul ei palid. Vara își trăia ultimele zile în calmul lui august, cu seri lungi și liniștite. Ziua, soldații scriau *idioțenii,* iar seara, retrași undeva după parapetul tranșeei, ori la grajdurile conacului, puneau gamelele la foc și vorbeau despre

-136- treburile lor, sau spuneau snoave. Soldații vorbeau în cuvinte simple țărănești despre pățaniile lui Ivanușka-prostănacul, unde simplitatea și adevărul biruie strâmbătatea, despre țarinile noastre tihnite, despre tristețea țarinilor, despre păduri, despre Rusia izbelor, și vorbele lor erau limpezi și curate ca serile lui august, imaginile lor erau limpezi și luminoase ca stelele lui august, și visele lor erau superbe.

Două suflete - răsăritul și apusul, înțelepciunea poporului, specificul nostru superb dintotdeauna, prostia și înțelepciunea, adevărul miraculos, încâlcit în amărăciune și strâmbătate, ținut veacuri de-a rândul sub bolovani de piatră și scos la iveală de același adevăr. Semion Matveev Zilotov a văzut asta de aproape. Dar - o, cărțile! - Semion Matveev Zilotov a văzut altceva aici. însoțind oratorii prin tranșele, Semion Matveev Zilotov își bea ceaiul într-o dimineață dinapoia unui parapet, când a căzut chiar acolo un obuz german. Semion Matveev a fost îngropat cu tot cu farfurioară, dar alt obuz l-a dezgropat (farfurioara a rămas întreagă), și Semion Matveev și-a venit în fire, s-a reîntors în lumea reală abia după o lună, în Ordâninul natal. înfățișarea lui Semion Matveev s-a schimbat: fața i s-a strâmbat, era hâită într-o parte, o mustață părea

mai lungă decât cealaltă, ochiul drept i se scursese, trupul i se vlăguise, și Semion Matveev Zilotov umbla acum ca un ogar slăbănog, canonit de bătrânețe. Creierul vlăguit al lui Semion Matveev Zilotov, ros o lună întreagă de moarte, ros de cărțile din prăvălia lui Varâghin (legate în piele și cu miros de ploșnițe), nebăgând de seamă înțelepciunea Rusiei izbelor, a deslușit o mare taină: două suflete, o mare taină, magia neagră, pentagrama, pentagrama din cartea „Pentagrama sau Semnul masonic, traducere din limba franceză" ! (La data aceea, Varâghin ședea la închisoare, ca ostatec). în acele zile apăruse pe chipiele soldaților roșii steaua roșie în cinci colțuri. Rusia, Revoluția. Cărțile arătau cum li se poruncea oamenilor să gândească cu o sută de ani în urmă. Și iată acum Rusia zbuciumată, tulbure, târându-se și sărind în sus, săracă lipită pământului! Rusia trebuie încrucișată cu Apusul, trebuie amestecat

-137- sângele, trebuie să vină un om - peste douăzeci de ani! Pe chipiele soldaților roșii s-a aprins ca un țipăt mistic pentagrama („traducere din limba franceză") - și ea va aduce mântuirea. Magia neagră - diavolul! Diavolul, nu Dumnezeu! Dumnezeu trebuie călcat în picioare! în biserică, în altar, Rusia se va încrucișa cu Apusul. Rusia, Revoluția. Să salvăm Rusia! - vise ale tinereții și ale unui creier vlăguit de vise!

Tovarășul Laitis a semnat mandatele de arestare ale Olenkăi Kunț și Serghei Sergheevici.

Cetățeanul Serghei Sergheevici. Oare era Serghei Sergheevici numai un provocator și un mic-burghez ? în seara dinaintea arestării, Serghei Sergheevici a întins un șervețel și a mâncat roșii din grădina lui Zilotov, cu oțet și cu piper. Pe urmă, Serghei Sergheevici s-a dezbrăcat, s-a culcat și înainte să adoarmă, a cugetat,

singur cu sine însuși. Serghei Sergheevici *suferea,* sincer și profund, și, ca orice suferință și ca tot ce e sincer, durerea lui era *superbă.* Serghei Sergheevici *ura* laș aceste zile, îl ura pe tovarășul Laitis, îi ura pe toți, ura totul, și se *temea,* se temea până la groază, până la durere fizică, până la îndobitocire...

Jos, pe scară, s-a auzit un bocănit de cizme soldățești. Când au intrat soldați! în odaia lui Serghei Sergheevici, acesta ședea tras într-un capăt al patului, cu ochii larg deschiși, cu o privire bolnăvicioasă, cu falca de jos căzută. întrebă șoptit:

— Pentru ce ? Pentru ce ?

— Păi se aude el ceva, dar amănunte nu se cunosc! i-a zis unul din soldați. îmbracă-te! Ai să afli acolo!

De altminteri, comitetul de partid a ordonat arestarea lui Laitis.

Căminul bolșevicilor s-a instalat în casa din Piața veche a părinților Ordânin, care au fost evacuați.

— Don! Don! Don. - clopotele aruncă pietre în iazul orașului.

Pentru unii mumă, pentru alții ciumă!

Capitolul V. Câteva morți (întâiul triptic)

Moartea comunei

Tot în acea vreme a murit și comuna din Porecie: a murit dintr-o dată, în câteva zile, în august. Ploua, nopțile erau întunecoase și apăsătoare. într-o asemenea noapte au picat la comună niște oameni înarmați, cu căciuli și sumane, aduși de un necunoscut negricios, tovarășul Harry. Cu o săptămână în urmă plecase din comună Șura Steț enko, și acum se înapoiase cu Harry. Spre seară s-a stârnit furtună: răpăia ploaia și sufla vântul. Andrei plecase de dimineață pe o tarla depărtată și la vremea amurgului, când s-a întors, i-a găsit în bibliotecă pe luzik, Semion Ivanovici și Harry: făcuseră focul în șemineu și ardeau niște hârtii. Semion Ivanovici ieși zorit. luzik stătea cu o mână în șold, cu picioarele lui subțiri depărtate. Harry, cu căciula pe cap, ședea pe vine dinaintea focului.

— Nu vă cunoașteți ? Tovahășul Andhei, tovahășul Hahy.

Harry întinse tăcut mâna lui uriașă și-i spuse ceva în englezește lui luzik. Acesta ridică disprețuitor din umeri și rămase tăcut.

— Tovahășul Andhei nu vohbește engleza, zise luzik după o clipă.

— lartă-mă, tovarășe Andrei, dar sunt foarte obosit. Buzele lui Harry, nedeprinse cu zâmbetul se întinseră într-un rictus ironic, dar ochii lui ca de smoală rămaseră grei și reci, plini de încordare.

— Hahy, a venit din Uchaina, unde se așteaptă să izbucnească o hăscoală. Eu și cu Hahy am făcut multă vheme foame în Canada. Mai târziu, în Uchaina, i-am salvat viața. Când haidamacii au luat Ekatehinoslavul, Hahy a thas cu tunul asupha ohașului, deși habah n-avea să ochească! Hahy, se pahe să ehai beat, nu ? L-au înhățat și voiau să-1 împuște. Dar seaha am venit eu cu detașamentul meu și i-am salvat viața. Eu țin foahte mult la viață, tovahășe Hahy, tot așa cum ții și tu. Eu nu vheau nimic de la alții, dah nu îngădui să se atingă cineva de mine.

— Tovarășe luzef, când o să fim bătrâni, o să ne aducem aminte de toate astea. Tu ești tare bun de gură!

— Eu țin foahte mult la viață, Hahy, pentru că am voința liberă!

— Ești tare bun de gură, tovarășe luzef!

— Fie și așa! - și luzik dădu disprețuitor din umeri.

Harry se ridică și se întinse să-și dezmorțească oasele. Focul murea în șemineu. luzik stătea nemișcat, cu mâinile proptite în șoldurile înalte, cu ochii la foc. Oskerko, Nikolai, Kiril, Natalia, Anna, Pavlenko intrară pe ușă. în salon, Stasik începu să cânte la pian un

gopak, dar amuți îndată. Natalia se apropie de luzik din spate, îi puse mâinile pe umeri, își lipi capul de el și zise:

— Scumpe tovarășe luzik, nu fi trist! Ce ploaie! Ne-am adunat ca să fim împreună în seara asta.

în răstimp, apăru Stasik, în halat, încins cu un cordon cu ciucuri. Stasik strigă:

— luzika, lasă-te de astea! Ori faci pe prostul ?!

luzik se întoarse și zise cu o voce puternică, calm și disprețuitor:

— Tovahăși, Șuha Stețenko nu e un tovahăș și nu e un he- voluționah. El e puh și simplu un bandit. Hahy e musafihul nosthu. Hai să ne veselim!

în vechea casă a prinților, membrii comunei s-au veselit strașnic, cu toată exuberanța tinereții. Afară stăpânea o beznă de nepătruns, ploaia izbea în geamuri, vântul șuiera. în salon s-au aprins quin- quetele[1] care luminaseră pentru ultima oară pe vremea prinților, de bună seamă, s-a dansat, s-a cântat, mesenii au jucat jocuri de societate, s-au prins în horă. Pavlenko și Natalia au adus în mare taină un jambon, sticle de coniac și de rachiu, un coș cu mere. Harry și oamenii cu care venise el nu erau de față, și faptul că în casă se aflau niște străini, că pe deasupra pământului se târau norii reci ai toamnei, făcea să domnească în salon o atmosferă de mare intimitate și veselie. Au pregătit un grog, oferindu-le pe rând la toți paharul tradițional, ce trebuia băut până la fund, s-au retras prin unghere și s-au adunat iarăși laolaltă, au glumit, au discutat. S-au despărțit abia la miezul-nopții. Andrei a ieșit pe terasă, a ascultat vântul și a scrutat bezna, cu gândul la toamna ce se înstăpânea pe pământ. Toamna noastră tristă și cenușie, împotmolită în luncile înnegurate și în albiile

îngălbenite ale râurilor. Salonul se golise, luzik îi spunea lui Oskerko:

— Thebuie puse găhzi peste tot. în casă faceți de gahdă tu, Pavlenko, Svihid și Nikolai. Cu puști și cu ghenade. luzik se întoarse spre Andrei și zâmbi. Tovahășe Andhei, noi doi vom dohmi aici, în salonașul din colț. Te conduc.

în salonaș, la oglindă, ardea palid o lumânare. Prin ferestrele mari, rotunjite în partea de sus și aflate de-o parte și de alta, răzbea vântul; cercevelele erau prost fixate, nici vorbă, căci vântul se plimba în voie prin încăpere, șuierând lugubru. luzik zăbovi mult cu spălatul, după care îi spuse lui Andrei:

1. Lămpi cu dublu curent de aer.

— Fii bun, tovahășe Andhei, și culcă-te. Eu mai am theabă o jumătate de ohă. Și, zicând acestea, luă lumânarea și ieși. Lăsă lumânarea alături, în bibliotecă, și pașii i se pierdură în depărtare. Flacăra lumânării arunca o dâră slabă de lumină de după draperie.

O vreme destul de îndelungată a fost liniște. Andrei se culcase pe o canapea. Deodată s-a stârnit o discuție în bibliotecă, deși Andrei nu auzise zgomot de pași.

— luzik, tu trebuie să spui totul, zise Kiril.

— Mai încet! interveni cineva, a cărui voce Andrei nu o recunoscu.

— Bine, am să spun. luzik vorbi în șoaptă, mult, calm. Andrei mai desluși câte ceva din șoapta lui.

— Hahy și Stețenko s-au aphopiat de mine și Hahy mi-a spus: „ești ahestat”. Dah eu am vâhât mâna în buzunah și am hăspuns: „Tovahășe Hahy, eu țin la viață la fel de mult cum ții și tu, și ohcine va hidica mâna asupra mea, va muhi înaintea mea“. Și am plecat

numaidecât, iah ei au hămas în loc, penthu că sunt niște bandiți și niște lași...

— Hahy cehe milioanele pe cahe le-am luat noi la exphophiehea băncii din Ekatehinoslav... Hahy a uitat de Canada...

— ...N-am să-i dau nimic. Eu m-am născut din hevoluție și din moahte, din sânge.

Șușoteala asta a ținut mult, apăsătoare, apoi luzik a spus cu glas tare, cu vocea lui dintotdeauna:

— Pavlenko, trimite-mi-1 pe Hahy. Spune-le lui Kihil și lui Svi- hid să se ascundă în camera asta, înahmați.

Pașii lui Pavlenko se pierdură în casă, și se făcu liniște. Apoi veniră doi inși, zăngănindu-și armele. Svirid se postă după draperie, lângă Andrei. Apoi se auziră de departe pașii grei ai lui Harry.

— Tovarășe luzef, m-ai chemat ?

— Da. Voiam să-ți spun că n-o să capeți nimic de la mine. Și te hog să păhășești numaidecât comuna. luzek se întoarse și, călcând apăsat, trecu în salonaș.

— Tovarășe luzef!

luzek nu răspunse. O clipă se auzi numai vântul stingher. Cizmele potcovite ale lui Harry bocăniră făcând cale întoarsă. Andrei se prefăcu că doarme. luzek se dezbrăcă fără zgomot și se culcă, și îndată începu să sforăie.

în zori, pe Andrei îl treziră niște focuri de armă. Pac-pac! trosni în camera vecină, și de departe răspunse o salvă. Din curte răsunară alte împușcături, pe peron pârâi o mitralieră și amuți numaidecât. Andrei sări în sus, dar luzek îl opri. luzek ședea lungit în pat, cu o mână atârnând în jos, și în mână strângea mânerul unui browning.

— Tovahășe Andhei, nu te alahma! E o confuzie.

Dimineața, nu se mai afla nimeni în comună. Casa, curtea, parcul erau pustii. Anna îi spuse lui Andrei că în ghereta de la poarta cu lei zac morți Pavlenko, Svirid, Harry, Steț enko și Natalia.

în cursul zilei veni în comună un pluton de soldați *de la Soviet.*

Andrei și-a petrecut ultima noapte în preajma bisericii Sfânt Nicolaie de la Șipotele Albe. Egorka s-a dus de cu seară să cerceteze năvoadele și s-a întors cu niște știuci. Ședeau la lumina unei lucine. Noaptea a venit neagră, adâncă, ploioasă. Andrei s-a dus la izvor, după apă. în clopotnița bisericii, clopotele vuiau sinistru, clătinate de vânt. în întuneric, biserica părea și mai adânc înfiptă în pământ, și mai veche. Pinii fremătau. Și din bezna pinilor s-a desprins un călăreț, cu căciulă mițoasă pe cap, în suman, înarmat cu o pușcă.

— Cine e ?

— Haida!

— Tovarășul luzik ?

— Dumneata ești, tovahășe Andhei? luzik își struni calul. Pe dumneata te caut. O vreme rămase tăcut. Thebuie să pleci de-aici. Mâine dimineață ai să fii ahestat și poate împușcat. Mâine noi plecăm de-aici, în Uchaina. Vino cu noi.

Andrei nu primi. își luară rămas bun.

— Vine toamna. Nu mai sunt stele. închisoarea lumii - ții minte ? Să-ți dea Dumnezeu numai bine! Să thăiești!

luzik tăcu, apoi întoarse brusc calul și se depărtă în goană.

în zori, Andrei era în gară, la Halta Gorganului, unde

își făcea loc într-un vagon de marfă, încălzit cu o sobiță de tablă, printre desăgari. în tulbureala cenușie a zorilor plângea stingher un copilaș; o voce ostenită, dar veselă, striga monoton și exasperant:

— Dă-i bătaie, Gavrila[10]! Dă-i bătaie!...

Trenul a zăbovit mult, apoi s-a urnit încet din loc, dezolant și murdar ca un porc.

Așa a murit comuna anarhiștilor din Porecie.

Și iată cum a murit Porecie a moșierilor: asta s-a petrecut în primele zile ale revoluției, când s-au aprins cele dintâi focuri ale revoluției, și-atunci au ars multe focuri, și zilele au cântat multe cântece de viforniță, ducând cu ele vieți omenești. Iată cum a fost.

Prima moarte

Dar a murit oare în revoluție ceea ce era mort ?! Asta s-a petrecut în primele zile ale revoluției. Iată cum a fost.

Partea întâi. Genealogia Ordâninilor, fără Popkovi

Răzbind prin parcul pustiit de toamnă, soarele a privit îndelung pe geamurile salonului. In pacea despuiată a toamnei, pe deasupra țarinilor cârâiau cârduri de ciori, nuntindu-se. Aici în casă părea că s-a scurs toată viața, și acum trebuiau să plece, pentru totdeauna: președintele în persoană, Ivan Koloturov-

10 Gavrila - poreclă populară dată locomotivei.

Kononov, a venit cu ultima înștiințare, și în bucătărie s-au instalat ei, străinii.

Dimineața s-a ivit cu zori albăstrii, aducând o zi de aur, senină, cu cer albastru până-n tării, o zi din acelea în care strămoșii porneau odinioară la vânătoare cu ogarii. Țarinile stăteau pustii, cu săgeți moarte, ruginite, înfipte în ele, și poate că lupii își și arătau colții. Ieri seară, la intrarea principală a fost atârnată o inscripție roșie:

„ Comitetul sărăcimii din Ciornâe Reciki“

Și toată noaptea a fost mare zarvă cu instalarea în sala mare. Salonul își păstrează încă vechea înfățișare, în sala de lectură mai lucesc cărțile cu cotoarele aurite de după sticla dulapurilor. O, cărți! Oare otrava și dulceața voastră vor secătui vreodată ?

Prințul Boris Ordânin, fratele mezin al bătrânului, s-a sculat o dată cu zorii albaștri ai zilei și a plecat pe câmp. A hoinărit toată ziua, a gustat pentru ultima oară din beția toamnei, a urmărit cu privirea „nunta" ciorilor: în copilărie, când vedea carnavalul de toamnă al păsăretului, bătea din palme și striga cât îl ținea gura: „Câș, să fie nunta mea! Câș, să fie nunta mea!“ Nunta asta n-a avut loc niciodată și zilele îi erau acum numărate. A trăit ca să iubească, a avut multe iubiri, a cunoscut durerea și o mai cunoaște și azi, ca și pustietatea, ca și pustiirea. A gustat din otrava de la Povarskaia din Moscova, din otrava cărților și a femeilor, a încercat tristețea toamnelor din Porecle, căci întotdeauna venea să stea aici toamna, își amintea de toate acestea pășind pe câmpul gol, de-a dreptul

-145- peste țarini. în viroage, plopii ardeau în purpură, în spate, la poalele Uvekului se deslușea casa albă printre pâlcurile de copaci liliachii din parcul

desfrunzit. Zarea se pierdea departe-departe, nespus de albastră, cu limpezimi de cleștar. La tâmple părul i se rărise și albise. Ce-a fost nu se mai putea întoarce!

Pe câmp întâlni un țăran, un țăran get-beget, talpa-țării, în cojoc, cu o căruță cu saci - un zid de mutenie. Țăranul își scoase căciula, opri gloaba, lăsându-1 pe boier să treacă.

— Bună ziua, înălțimea-ta! Plesni din limbă, trase de hățuri, o porni din loc, apoi se opri iar și strigă: Boierule, stai că vreau să-ți spui ceva!

Boris se întoarse. Fața țăranului era năpădită de păr, toată numai zbârcituri - un moșneag.

— Acuma, ce-o să faci, boierule ?

— Greu de spus!

— Când pleci ? Ne iau pâinea comitetele astea de sărăcie. Chi- brite ioc, pânzeturi ioc. Ne luminăm cu lucina! Nu-i voie să vinzi grânele, dară, m-auzi, pe-ale mele le duc într-ascuns la gară! Au venit ciopor din Moscova! Treizeci și cinci ceri - treizeci și cinci iei, treizeci și cinci! Da ce să iei cu banii ăștia ? Oricum, e tare vesel, tare vesel... Răsucește-ți o țigară, boierule.

Boris nu fuma niciodată mahorcă; acum și-a răsucit o țigară. Acolo, în mijlocul stepei, nu avea să-1 vadă nimeni; țăranului pe semne că îi era milă de el, și într-adevăr, Boris tânjea și el după o vorbă de mângâiere. A dat mâna cu țăranul, s-a întors pe călcâie și a pornit-o spre casă. în parc, apa iazului era albastră și lucea ca oglinda; apa iazului era veșnic rece și străvezie ca sticla: încă nu venise vremea să o ferece gheața. Soarele asfințea.

Intră în bibliotecă, se așeză la masa de lucru și deschise sertarele cu scrisori - aici era cuprinsă toată viața lui și nu putea lua cu el nimic din toate astea. Goli sertarele pe masă, trecu în salon și se apropie de șemineu. Pe măsuța pentru albume adăsta o cană cu lapte și un coltuc de pâine. Aprinse focul și puse

scrisorile pe foc. Stătea lângă șemineu, bea lapte și mânca pâine: i se făcuse foame.

-146-

Umbrele albastre ale înserării începuseră să se strecoare în încăpere, afară se înstăpânea o ceață liliachie. Focul din șemineu era palid, laptele se acrise, pâinea se învârtoșase.

în liniștea de pe sală se auzi un bocănit de cizme. Intră Ivan Koloturov, președintele, cu o manta soldățească pe el și cu pistol la cingătoare Ivan Koloturov-Kononov - când erau mici, se jucau împreună, apoi a devenit un gospodar chibzuit și muncitor. I-a întins tăcut o hârtie și s-a oprit în mijlocul camerei.

Hârtia, scrisă la mașină, avea următorul cuprins:

„Către moșierul Ordânin. Comitetul Sărăcimii din Cior- nâe Reciki vă ordonă să părăsiți domeniul sovietic Porecie și districtul. Președinte, Ivan Koloturov."

— Mă rog, diseară plec.

Cal nu-ți dăm, să știi.

— Am să merg pe jos.

Cum vrei! Nu iei nimic! Koloturov se întoarse, rămase puțin pe gânduri, cu spatele la Boris, apoi ieși.

Chiar în acea clipă, pendula bătu de trei sferturi; pendula lucrată de Kuvaldin, meșter din secolul al optsprezecelea, pendula care a stat în Palatul Kremlinului din Moscova și pe urmă a călătorit cu prinții Vadkovski prin Caucaz; de câte ori și-a făcut ea auzit tic-tac-ul ca să împlinească două veacuri ? Boris se așează la geam, privind la parcul desfrunzit. Rămase așa nemișcat vreun ceas, cu coatele rezemate de pervazul de marmură, frământat de gânduri și de amintiri. Koloturov îi curmă firul gândurilor: intră fără o vorbă,

însoțit de doi flăcăi; trecură în bibliotecă și se opintiră să ia biroul pe sus. Ceva trosni.

Boris se ridică zorit. își puse pardesiul englezesc larg, pălăria de fetru, ieși pe ușa care da pe terasă, străbătu curtea administrației, călcând pe frunzele foșnitoare, trecu pe lângă grajduri și pe lângă distileria de spirt, coborî în viroagă, sui malul dimpotrivă, înspre biserica Sfânt Nicolae, obosi și își zise că trebuie sa o ia domol, căci

 avea de mers treizeci de verste și mergea prima oară pe jos prin părțile acestea. Se gândi ce simple sunt de fapt toate și că tocmai simplitatea lor te înspăimântă.

Soarele asfințise, împurpurând cerul spre apus. Trecu în zbor un cârd de ciori, și în stepă se înstăpâni liniștea toamnei. întunericul se îndesea, cobora cu repeziciune. în tăriile cerului se aprindeau stelele. Boris călca voinicește pe un drum pustiu. Era întâia oară în viață că mergea atât de ușor, fără nimic, fără să știe încotro se duce și pentru ce. Undeva foarte departe, în cătunele sectanților, lătrau câinii. Curând se întunecă de-a binelea, noaptea era în putere - o noapte tăcută de toamnă, pișcată de ger.

Străbătu vioi vreo douăsprezece verste, fără să bage de seamă; se opri în loc pentru o clipă - să-și lege șiretul la o gheată - și deodată simți o oboseală cumplită; picioarele îi erau frânte - călcase aproape patruzeci de verste în ziua aceea. în fața lui se afla satul Mahmâtka; în tinerețe, pe vremea studenției, venea aici într-ascuns la o nevastă de soldat; acum nu are să se ducă la ea, nu, niciodată, pentru nimic în lume nu are să se ducă la o roabă! Satul era lipit de pământ, năpădit de stoguri uriașe de paie, mirosind a pâine și a bălegar. îl întâmpinară câinii, lătrând; ieșiseră în marginea satului, ca niște ghemotoace negre și se repeziră la picioarele lui - o haită întreagă.

Străbătu mahalaua mordvină și, ajuns în partea rusească a satului, ciocăni la geamul celei dintâi izbe; în casă ardea fumegând o lucină. Trebui să aștepte până să i se răspundă.

— Cine e ?

— Primiți-mă, oameni buni, peste noapte.

— Cine ești ?

— Un drumeț.

— îndată.

Ieși un țăran în niște nădragi vișinii, desculț, cu o lucina aprinsă în mână, cu care îl lumină, cercetându-1.

— Prințul ? înălțimea ta! Uite unde-am ajuns! Hai, intră!

îi așternută pe jos un maldăr uriaș de paie. într-un colț țârâia un greier. Mirosea a funingine și a baligă.

— Culcă-te, înălțimea ta. Dormi cu Dumnezeu!

Țăranul se sui pe cuptor, oftă din rărunchi, muierea șușoti ceva, omul îi răspunse mormăind, apoi zise cu glas tare:

— înălțimea ta, acum dormi, dară mâine să pleci de cu noapte, ca să nu te vadă nimeni. Că vremurile-s tulburi și dumneatale ești boier. Acuma trebuie s-o sfârșim cu boierii!

Greierul țârâia. într-un colț guițau niște purcei. Boris se culcă îmbrăcat, își puse pălăria sub cap și numaidecât prinse un gândac pe gât. Pierdut în stepa înecată în grâne și în stoguri de paie, cu izbele roase de păduchi, ploșnițe, pureci, căpușe și gândaci, izbe puturoase și pline de funingine, în care trăiesc laolaltă oamenii, viteii și porcii, prințul Ordânin (acum un cadavru!) ședea culcat pe paie, se tot scărpina de pureci și se gândea că, așa istovit cum era, trăia o adevărată fericire în zăpușeala duhnitoare de aici. Un purcel veni lângă el, îl mirosi și plecă. Pe geam privea o

stea luminoasă, aninată de marginea zării. Necuprinsă e lumea asta! în sat se auzeau cântece.

Nici nu băgă de seamă cum a adormit. în zori îl trezi femeia și-1 petrecu să plece prin curțile dosnice. Zorile erau albastre, reci, peste iarbă se așternuse o brumă liliachie. Porni repede, legănându-și toiagul, cu gulerul de la pardesiu ridicat. Cerul era nespus de adânc și de albastru. La gară, la Halta Gorganului, prințul se strecură laolaltă cu desăgarii și cu sacii de făină într-un vagon de marfă și, lipit de peretele alb tot de făină, purcese la drum...

Partea a doua

Ivan Koloturov, președintele, și-a tot scormonit vreme de douăzeci de ani cele două suflete. Se scula întotdeauna cu noaptea-n cap și muncea - săpa, boronea, treiera, cioplea, dregea cu mâinile lui mari, țepene și butucănoase. Sculat așa din zori, își potolea

-149- foamea cu cartofi și cu pâine, apoi ieșea din casă și își afla treabă ba cu un copac, ba cu un bolovan, ba cu o bucată de fier, ba cu pământul, ba cu vitele. Era muncitor, cinstit, chibzuit. încă în anul 1905 (întorcându-se o dată de la gară, a luat în căruță un om îmbrăcat într-o haină de meseriaș) i s-a spus că dinaintea lui Dumnezeu toți sunt deopotrivă, că pământul e al lor, al țăranilor, că moșierii au furat pământul, că va veni vremea când ei, țăranii, vor trebui să se arate oameni de ispravă. Ivan Koloturov n-a prea înțeles ce și cum, dar atunci când a venit revoluția, când a ajuns revoluția în stepă, el s-a ridicat cel dintâi ca să facă ceva. Și s-a văzut pus în încurcătură. El voia să facă totul cinstit, dar știa să muncească numai cu

brațele - să sape, să are, să dreagă. A fost ales în comitetul de plasă; obișnuit să se scoale cu noaptea-n cap și să se apuce îndată de treabă, acum era nevoit să stea degeaba până la ceasurile zece, iar la ceasurile zece se ducea la comitet, unde semna cu multă caznă tot felul de hârtii - dar asta nu era o treabă: hârtiile soseau și plecau fără voința lui, el nu pricepea nimic din ele, el numai iscălea. El voia să facă treabă. în primăvară a stat acasă să-și are ogorul. în toamnă a fost ales președinte al comitetului sărăcimii; atunci s-a instalat în clădirea administrației princiare, a îmbrăcat mantaua soldățească a lui frate-său și și-a pus un revolver la cingătoare.

Seara a venit acasă. Femeia l-a întâmpinat mânioasă: dădea din mâini, pregătind fiertura. Pe cuptor stăteau copiii; odaia era luminată de flacăra unei lucine.

— Te pomenești că nici n-oi mai fi vrând să stai cu noi la masă, după bucatele alea boierești! Te-ai boierit și tu!

Nu i-a răspuns. Ședea pe lavița de sub icoane, ca un oaspete.

— Bagă de seamă cu cine te-ai înhăitat! Numai dușmani...

— Taci, proasto! Tacă-ți gura dacă nu te duce capul!

— Ți-e rușine cu mine, te-ascunzi de mine!

— Vino să stăm împreună!

— Nu merg!

— Ești o proastă!

— Te-ai și învățat să latri! Hai, mănâncă! Ori te-oi fi dezvățat de fiertura noastră, după carnea de porc boierească ?

Adevărat, era sătul: femeia ghicise - mâncase carne de porc.

— Toantă ai fost, toantă ai rămas! zise el, suflând pornit pe nas.

Venise acasă să mai stea de vorbă despre treburile

gospodăriei și pleca cu nimic. Femeia îl înțepase acolo unde-1 durea; acum toți oamenii cumsecade îl ocoleau, căci în comitet se adunaseră numai din cei care nu aveau ce să piardă. O luă prin sat și apoi prin parc. La grajduri era lumină; intră. Flăcăii satului se adunaseră aici, în păr, jucau cărți și fumau. După un răstimp izbucni mânios:

— Asta nu-i o treabă, măi băieți. Să nu ia foc!

— Ei și ? Ete cine are grijă de avutul altora!

— Nu e al altora, e al nostru!

S-a întors și a ieșit. Din urmă, cineva a strigat:

— Nene Ivane, cheia de la pimniță e la dumneata ? Cică e spirt acolo! Dacă nu ne-o dai, spargem ușa!

în casă era întuneric și liniște. în salon mai locuia încă prințul, încăperile mari, cu care nu era obișnuit, vârau spaima în el. Intră în cancelarie (fosta sufragerie) și aprinse lampa. Avea mereu grijă să păstreze curățenia; pe podea rămăseseră urme de glod de la ciubote - nu putea să priceapă în ruptul capului cum se face că după cizmele boierești nu rămân urme. Se lăsă în genunchi, strânse fărâmele de glod în palmă și le aruncă pe geam, apoi aduse o perie și șterse pe jos. N-avea ce face. Se duse în bucătărie, se culcă îmbrăcat pe o bancă și multă vreme nu putu să închidă ochii.

Dimineața se trezi când toți încă dormeau și dădu o raită prin conac. La grajduri, flăcăii mai jucau cărți și acum.

— Nu dormi ?

— Am dormit destul.

Trezi îngrijitoarele de la vite. Grăjdarul Semion ieși afară, se scărpină și trase o înjurătură, supărat că și-a stricat somnul:

— Nu te băga unde nu-ți fierbe oala! Las că știu eu când să le trezesc!

Zorile erau albastre, limpezi, geroase. în salon se făcu lumină; îl văzu pe prinț ieșind pe terasă și dispărând în stepă.

La ceasurile zece se instală în cancelarie, având de făcut o treabă dintre cele mai chinuitoare și mai inutile după părerea lui - întocmea un inventar al cantităților de grâu și de secară aflate la fiecare țăran; inutilă, pentru că știa pe de rost ce și cât are fiecare, așa cum știau toți din sat, și chinuitoare pentru că era tare mult de scris. Se telefonă de la oraș, dându-i-se dispoziții să-l evacueze pe prinț. Un ceas întreg a scris la mașină ordinul de evacuare.

Seara, prințul a plecat. Noii stăpâni s-au apucat să mute lucrurile din loc, cu care prilej au rupt placajul biroului. Au vrut să mute pendula în cancelarie, dar cineva a băgat de seamă că are numai o limbă; nu știa nimeni că vechile pendule ale lui Kuvaldin au o singură limbă, care indica timpul din cinci în cinci minute, pentru că, pe cât se pare, odinioară oamenii nu prea prețuiau fiecare minut. Cineva a băgat de seamă că pendula se scoate din cutie și atunci Ivan Koloturov a poruncit:

— Scoateți ceasul din cutie! Spune-i tâmplarului să-i facă niște rafturi. Așa o s-avem un dulap în cancelarie... Și nu vă mai târșiți așa picioarele!

Seara a venit o femeie. în sat se petrecuse o întâmplare neobișnuită: noaptea trecută fusese siluită o fată; nu se știa făptașul - dacă era unul din sat, sau unul din Moscova, din cei veniți după făină. Victima a dat vina pe oamenii din comitet. Stătea afară, sub ferestre, și azvârlea ocări după ocări. Ivan Koloturov a alungat-o și i-a dat și o palmă. Femeia a plecat văicărindu-se.

Se întunecase de-a binelea. în casă domnea liniștea, în ogradă îngrijitoarele de vite cântau în gura mare.

Ivan Koloturov trecu în bibliotecă, stătu o vreme pe canapea, convingându-se cât era de bună și de moale, dădu peste o lanternă electrică uitată, se jucă cu ea, lumină pereții, văzu pe podea, în salon, mecanismul pendulei și gândindu-se ce să facă cu el îl duse și-l aruncă în closet. Prin intrarea din dos dădu buzna în casă o ceată de flăcăi și unul dintre ei se apucă să lovească în clapele pianului; Ivan Koloturov vru să-i

 gonească, zicându-și că au să zăpăcească totul, dar nu îndrăzni. Deodată i se făcu tare milă de el și de nevastă-sa; ar fi vrut să se ducă acasă și să se suie pe cuptor.

Clopotul a sunat pentru cină. Ivan Koloturov s-a strecurat pe furiș în pivnița de spirt, și-a turnat o cană, a băut-o, a apucat să încuie pivnița, dar acasă n-a mai ajuns; a căzut în parc, s-a zbuciumat multă vreme la pământ, încercând să se ridice, tot voia să spună ceva, să dea lămuriri, dar până la urmă a adormit. Noaptea de toamnă, neagră și aspră, se așternea peste țarinile pustii și reci.

Și Porecie a moșierilor, și Porecie a anarhiștilor, și Porecie a lui Ivan Koloturov au murit pentru că *Porecie* era *moartă.* Pentru că și cei dintâi, și cei de după ei, cel de-al treilea (oare nu avea Ivan Koloturov tot felul de drepturi ?! - avea, firește, căci toate acestea ale lui erau), și cei dintâi, și cei de după ei, și cel de-al treilea nu aveau ceea ce era mai important: voință *de a acționa, de a crea,* căci creația *întotdeauna* distruge.

Și...

Partea a treia a tripticului
(cea mai sumbră)

Amurgul rece învăluie pământul - amurgul acela de toamnă, când cerul e încărcat de zăpadă și de iarnă, iar în zori, a doua zi, norii trebuie să se destrame în fulgi și ninsoare. Pământul e negru și tăcut. Stepă. Cernoziom. Cu cât te afunzi mai mult în stepă, cu atât sunt stogurile mai înalte, cu atât sunt mai scunde izbele, cu atât sunt mai rare satele. Din stepă, din crăpătura neagră dintre cer și stepă, peste pustiul devastat bate vântul iernii. în stepă fâșâie abia auzit miriștea rămasă după ierburi, secară și grâu. Curând va sui pe boltă luna ca de sticlă. Dacă norii se vor îndesi, va ninge. Pâine...

La o barieră adastă de multă vreme o pereche de boi. Boii stau supuși, cu grumazurile aplecate și privesc resemnați stepa, ca niște ființe ale stepei ce sunt. Trenul trece târâș pe dinaintea lor și-și vede de drum. Satul n-are biserică, ci numai o geamie sărăcăcioasă. Trenul se târăște încet; vagoanele de marfă, maronii, sunt pline de oameni, la fel cum sunt oamenii plini de păduchi. Trenul e mut; oamenii stau ciorchine pe acoperișurile vagoanelor, pe scări, pe tampoane. în dreptul gării micuțe de la Halta Gorganului, unde trenurile nu opresc niciodată și nici măcar nu se schimbă macazul, trenul șuieră cu un vacarm de voci omenești; de la un acoperiș la altul, până la locomotivă, oamenii urlă ceva ce te cam vâră în spe- rieți în amurgul acesta rece. Mecanicul oprește. Impiegatul de serviciu, un bărbat tânăr, cu șapcă roșie, plictisit de moarte, întâmpină trenul pe peron. Oamenii se năpustesc către băltoacele de apă. Trenul vuiește ca un stup, apoi șuieră o dată, se smucește cu un scrâșnet de fierărie, și pe traverse rămâne o femeie cu ochii holbați de durere. Femeia fuge după tren și strigă deznădăjduită:

— Mitea, dragule, ai grijă de copilașii mei!

Apoi, legănându-și bocceaua în mână, fuge undeva de partea cealaltă a terasamentului, urlând și scheunând ca o cățea. în față se întinde stepa pustie și nesfârșită; femeia se întoarce și o ia la fugă spre gară, spre impiegatul de serviciu, care plictisit de moarte, tot mai stă pe peron. Femeia se uită la el ca o fiară hăituită; buzele îi tremură și în ochi i se citește suferința.

— Ce poftești ? întrebă impiegatul.

Femeia tace, apoi scoate un țipăt și iarăși o ia la fugă, într-o parte, urlând și vânturându-și în mână bocceaua. Paznicul, un tătar bătrân, zice posomorât:

— Femeia asta venit naște. Femeia asta naște copil. Ei, femeie, hai încoace! Rusoaicele - ca mâțele. Și bătrânul o duce în izba gării, în cămăruța lui, unde pe patul de scânduri stau aruncate un mindir putrezit și un cojoc. Femeia se trântește în pat ca o pisică și șoptește scrâșnit:

— Pleacă de-aici, nerușinatule, pleacă! Cheamă o femeie...

Dar în gară nu e nici o femeie.

Impiegatul măsoară peronul de la un capăt la altul, scrutează stepa cufundată în întuneric și își zice furios: Asia!

Stepa e pustie și mută. Pe cer lunecă o lună mititică, sticloasă. Vântul suflă cu un fâșâit aspru și rece. Impiegatul se plimbă îndelung pe peron, apoi intră în birou. în încăperea învecinată se tân- guie femeia. Impiegatul telefonează la stația următoare și vorbește așa cum vorbesc toți impiegații de cale ferată din Rusia:

— Ahmâtovaaa! Primește pe cincizeci și opt. S-a anunțat vreun tren?

Nu s-a anunțat nici un tren. Așezat pe canapeaua din birou, o canapea mică și tare, impiegatul frunzărește

„Deșteptarea", pe care a frunzărit-o de o mie de ori, și se întinde nițel, să se odihnească. Bătrânul paznic aduce o lampă. Impiegatul doarme dus.

După ce iese din tură, impiegatul o pornește acasă, în sat. Halta Gorganului, unde trenurile nu opresc niciodată și nici măcar nu se schimbă macazul, dispare îndată în beznă. Jur-împrejur e pustietate și stepă. Impiegatul trece pe lângă gorganul care se înalță mut și fără viață - cine și când, ce nomazi l-au ridicat aici și oare ce ascunde ? în preajmă fâșâie ciulinii vestejiți. Cernoziomul drumurilor e bătătorit ca asfaltul și duduie sub picioare.

Satul stă cufundat în tăcere; se aude numai lătratul câinilor. Impiegatul trece prin mahalaua tătărască, coboară în viroaga unde s-au aciuat mordvinii și suie o costișă. în casă, gazda, o nevastă de soldat, îi pune pe masă o strachină de cașă, slănină, lapte. Impiegatul mănâncă zorit, apoi se îmbracă mai curățel și se duce în vizită la învățătoarea din sat.

Acasă la învățătoare, impiegatul schimbă una după alta aschiile de lemn din furca ce slujește de opaiț și spune cu deznădejde:

— Asia. Asta nu e o țară, e Asia. Tătari, mordvini. Mizerie. Nu e o țară, e Asia.

Și impiegatul se gândește la propria lui mizerie.

învățătoarea, o femeie care a început să îmbătrânească, stă lângă sobă. Apoi pune samovarul și pregătește o cafea din secară...

Târziu în noapte, impiegatul se culcă la el acasă, la gazdă. Patul scârțâie, ghitara din cui zbârnâie. Țârâie un greier; în colț, după sobă, guiță un purcel. Gazda strânge blidele de pe masă și iese afară. După peretele subțire de lut se aude cum femeia se ușurează și cum alungă câinele lacom să înfulece. Impiegatul ascultă și

se gândește la lucruri extraordinare: la bogăție, la temei frumoase și elegante, la o rochie la modă, la vinuri, la veselie, la lux - de care va avea și el parte cândva... Femeia se roagă îndelung la icoane, în șoaptă. Apoi lumina se stinge și femeia, călcând desculță pe podeaua de lut, vine scărpinându-se și se vâră în așternutul impiegatului.

în stepă e noapte. Pe mirișt stăruie un fâșâit aspru. în preajma gorganului freamătă ciulinii. Microscopica stație Halta Gorganului a dispărut în stepă.

în vremea asta, trenul mixt Nr. 58 se târăște prin stepa neagră.

Oameni, picioare, mâini, capete, burți și spinări de oameni, gunoiște de om - oameni plini de păduchi, așa cum vagoanele astea sunt pline de oameni. Oameni care s-au adunat aici și și-au dobândit dreptul de a călători ostenindu-și pumnii, fiindcă acolo, în guberniile înfometate, în fiecare gară se năpusteau asupra vagoanelor puhoi de hămesiți și se vârau peste cei dinăuntru - peste capete, grumazuri, spinări, picioare; erau loviți, loveau și ei, smul- gându-i și azvârlindu-i afară pe cei aflați la drum, și bătaia ținea până se urnea trenul, ducându-i pe cei rămași, iar noii veniți se pregăteau pentru o altă încăierare în gara următoare. Oamenii călătoresc cu săptămânile. Toți oamenii aceștia nu mai deosebesc de mult ziua de noapte, murdăria de curățenie, s-au învățat să doarmă de-a-n picioarelea, ghemuiți pe vine, atârnați. De-a lungul și de-a latul vagonului sunt câteva rânduri de lavițe în chip de paturi, și pe lavițe, sub ele, pe jos, în toate ungherele, oamenii, care șezând, care în picioare, care culcați, au amuțit, ca să prindă glas în gări. Aerul din vagon duhnește de stricăciunea burților și de mahorcă. Noaptea în vagon e întuneric, ușile și obloanele stau închise.

în vagon e

-156- frig, suflă vântul prin crăpături. Unul sforăie, altul se scarpină, vagonul scârțâie ca un rădvan prăpădit. Nu-i chip să te miști, picioarele unuia stau pe pieptul altuia, altul a adormit deasupra celor doi, și picioarele lui stau pe grumazul celui dintâi. Și totuși oamenii se mișcă... Unul, se pare cu plămânii mâncați de oftică, se lipește instinctiv de ușă, iar lângă el, trăgând ușa în lături, oamenii - bărbați și femei - își fac nevoile, spânzurând deasupra traverselor, ori lă- sându-se pe vine; omul a învățat în toate amănuntele cum se face treaba asta și fiecare o face cum știe.

Cel cu obrajii arzând, bolnav în ultimul grad de oftică, trăiește niște senzații bizare și încâlcite. Ideile sale despre stoicism și onestitate, cămăruța lui, broșurile și cărțile lui, foametea - toate s-au dus dracului. După multe nopți de nesomn, gândurile, ca la unul chinuit de friguri, i s-au ales, și omul a simțit cum „eu“-l său se dublează, se triplează, cum mâna dreaptă trăiește și gândește singură, independentă, și discută în contradictoriu cu „eu“-l său dedublat. Zilele, nopțile, vagoanele de clasa a treia, gările, scările și acoperișurile vagoanelor - toate s-au învălmășit, și omul nu are decât o singură dorință: să se prăbușească și să se cufunde într-un somn nespus de dulce, chiar dacă e călcat în picioare, scuipat, năpădit de păduchi. Stoicismul, broșurile despre socialism și oftică, cărțile despre Dumnezeu - toate acestea au dispărut; omul se gândește acum la o frăție nouă, extraordinară: să se prăbușească secerat de somn, să se lipească de cineva, oricine o fi - un sifilitic ? un bolnav de tifos ? - să-l încălzească și să se încălzească și el de la trupul lui... Șuieră locomotivele, răsună clopotele de semnalizare din gări... Creierul parcă a fost tăvălit prin puf, și cum puful ține întotdeauna cald, gândurile au dogoare, sunt

extraordinare, stăruitoare și pătimașe, la hotarul neființei... în creier se clatină într-una bara de la ușă, și ușa scârțâie, și femeile, alte și alte femei, se lasă pe vine deasupra traverselor ce alunecă pe sub ele. Sexul!

Ieri, într-o gară mică, a venit la vagon o femeie. La ușa vagonului stătea un soldat.

— Drăguță, lasă-mă să intru, pentru numele lui Dumnezeu! Nu-i chip să găsesc un loc nicăieri, drăguță, l-a rugat femeia.

— N-ai unde, mătușă! Nici nu mai încerca. Nu-i loc! i-a răspuns soldatul.

— Pentru numele lui Dumnezeu...

— Ce dai ?

— Oi da și eu ceva...

— Te drăgostești ?

— Las c-om cădea noi la o învoială...;

— Aha! Ei, hai, vârâ-te sub lavița aia. Vezi că e mantaua mea acolo. Semion, ia o muiere-n primire!

Soldatul s-a strecurat sub laviță, călătorii s-au îndesat în jur, și omul a simțit inima strângându-i-se de o durere nespus de dulce, sălbatică: îi venea să țipe, să dea cu pumnii, să se năpustească asupra celei dintâi femei, să fie peste măsură de puternic și crud și, aici, de față cu lumea, să siluiască, să siluiască, să siluiască! Ideile, noblețea, pudoarea, stoicismul - la naiba cu ele! Fiară!

în creier se clatină într-una bara de la ușă... Femei, femei, femei... „Eu“-1 se dedublează dureros de limpede și inima se cioro- văiește plictisitor cu pieptul... Vagonul se târăște pe șine scârțâind și legănându-se.

Omul adoarme de-a-n picioarelea și se prăbușește secerat de somn sub picioarele cuiva. Cineva cade peste el. Omul doarme dus, cufundat într-un somn dulce și adânc. Vagonul doarme dus... O gară, fluierături, smucituri... Omul se trezește pentru o clipă. Capul

omului - „eu“-ul lui s-a despicat în două, în trei, în zece! - capul lui se odihnește pe pântecul dezgolit al unei femei, și miroase puternic a trimetilamin, și gândurile se învălmășesc ca niște precu- pețe în straie pestrițe; gândurile se duc naibii - fiara! instinctul! - și omul sărută, sărută, sărută pântecul gol al femeii, feroce, pătimaș - cine e ea ? de unde vine ? Femeia se trezește greu, se scarpină, și zice cu o voce hodorogită de somn:

— Hai, isprăvește, nerușinatule... Ete la el! Și... și răsuflarea i se întețește...

-158-

Stepă. Pustietate. întinderi fără sfârșit. Beznă. Frig.

în gara unde trenul se întâlnește cu zorile, oamenii fug la fântânile secate și la bălțoace după apă și aprind focuri ca să pună cartofi la fiert. în vagonul golit de oameni - un mort; ieri, bătrânul ăsta se zbătea în ghearele tifosului, acum e mort. în tulbureala cenușie a zorilor, din stepă, din crăpăturile negre ale zărilor suflă vântul, rece și tăios. Norii lăsați jos de tot vestesc zăpadă. Traverse, vagoane, oameni... Focurile ard cu flăcări roșii și miroase a fum. Dinaintea focurilor unde s-au pus la fiert cartofi - câtă vreme fierb cartofii - oamenii își scot de pe ei cămășile, bluzele, pantalonii, fustele, scutură păduchii în foc și strivesc lindinile. Oamenii călătoresc cu săptămânile - în stepă! după grâne! Dar grâne nu-s și sare nu e. Oamenii înfulecă lacomi cartofi. Trenul s-a oprit și o să stea o zi, două zile... în zori, oamenii se risipesc cu sutele prin satele din împrejurimi, și aici, în sate (cu cât se află mai departe în stepă, cu atât izbele sunt mai scunde și cu atât stogurile sunt mai trupețe), răspândiți pâlcuri-pâlcuri, cerșesc. Femeile se opresc pe sub geamuri, se temenesc și cântă:

— Faceți-vă milă și pomană, pentru numele lui Dumnezeu!

Trenul va sta o zi, două zile... Delegații vagoanelor se

duc la impiegatul de serviciu, și de la el la Ceka. Pe aici au trecut albii: clădirea gării - un vagon de marfă scos de pe roți, și alte vagoane rânduite unul după altul, cu pereții sparți în loc de uși. în birou - un vagon întunecos - o sobiță de tuci scoate fum, miroase a ceară roșie, și glasurile oamenilor se învălmășesc cu vâjâitul firelor de telegraf.

Unul șoptește ceva impiegatului de serviciu.

— Nu pot! zice impiegatul cu o voce mulțumită de bas. Garnitura e completă. O sută cincizeci de osii, șaptezeci și cinci de vagoane. Nu pot!

Omul se freacă cu mâneca de mâneca impiegatului și-i vâră un teanc de bani în mână.

— T-tovarăși, n-nu pot! Eu iau bani numai atunci când pot să ajut, dar în cazul de față - șaptezeci și cinci de vagoane, o sută cincizeci de osii... N-nu pot!

Când te freci cu mâneca de mâneca altuia, se cheamă că vrei „să ungi"...

Totuși, impiegatul mai putea el câte ceva. Spre seară sosește alt tren, alte sute de oameni aprind focuri și se despăduchesc; și în cursul nopții trenul lor a plecat primul. Oamenii dau fuga la impiegat, dar impiegatul - nicăieri; acuma e altul de serviciu (a fost, caută paznicul să potolească spiritele, dar acuma nu-i... săptămâna trecută a mâncat de șapte ori bătaie...). Oamenii dau fuga la Ceka, dar o dată cu căderea nopții a sosit un pluton din detașamentele de rechiziționare a surplusului de produse alimentare și se face percheziție în vagoane. Un ostaș se urcă în vagonul care a amuțit.

— Hei, care ești acilea ?

Un moșneag de pe o laviță își scoate șapca din cap și o dă din mână în mână.

— Dați, fraților, fiecare câte două ruble juma'...

în zorii zilei următoare trenul pleacă. Pe peron apare

impiegatul de serviciu și trenul îl salută dintr-o mie de gâtlejuri:

— Ticălo-osule! Șperța-arule!

Trenul înaintează ca melcul, încât poți să te dai jos și să mergi pe lângă el. Stepă. Pustietate. Frig. Foamete. Ziua, deasupra stepei se înalță un soare adormit. în liniștea toamnei, cârduri dezolante de ciori zboară peste țarinile prădate. în satele rare, suie din izbe fuioare subțiri de fum, și izbele astea sunt dezolante cumplit!

Peste noapte ninge și de dimineață pământul întâmpină iarna, dar o dată cu zăpada vine și căldura, și iarăși e toamnă. Plouă, pământul plânge, bătut de vântul rece și înfășurat în cerul jilav. Ici, colo au rămas cenușii petice de zăpadă. Și promoroaca și-a așternut și ea beteala cenușie.

în satul Starâi Kurdium, risipit prin văgăunile de pe malul unui pârâu de stepă, așa ca și cum malul ar fi pătat de muște, nimeni nu știe că uite, colo, în zare, e Asia.

-160-

în satul Starâi Kurdium, în partea rusească a satului, ca și în partea tătărască și în cea mordvină, în pătulele din fața izbelor și în stogurile din harmane, în dosul caselor, sunt puse la păstrare grânele - grâu, secară, mei, orz. Grânele au fost strânse de pe ogoare și acum oamenii se odihnesc.

în zorii acestei zile, în partea rusească a satului Starâi Kurdium s-a făcut focul în băi. Băile - niște bordeie - se înșiruie de-a lungul pârâului. Fete desculțe cară apă, stăpânul casei moaie cenușa pentru leșie și adună cârpele, și cu toții se duc să facă o baie de aburi - bătrâni, bărbați, cumnați, copii, mame, neveste, nurori,

fete - toți laolaltă. Baia n-are coș; în acidul carbonic, în aburi, în răsfrângerile roșietice se îmbulzesc trupurile albe ale oamenilor, toți se spală cu aceeași leșie, stăpânul casei îi freacă pe toți pe spate, apoi fug toți să se clătească la râu, în promoroaca cenușie a zorilor. Prin văgăunile de pe malul pârâului e zăpadă.

în mahalaua tătărască, pe malul celălalt, acolo unde străjuiește geamia, în ceasul acesta, după postul de vineri, tătarii, îngenun- cheați pe covorașele lor, se roagă cu fața spre răsărit soarelui nevăzut, apoi, spălându-se pe mâini și pe picioare, în ciorapi și cu tichiile pe cap, intră în izba rotundă, gătită cu covoare și cu perne, se așază pe jos în mijlocul izbei și mănâncă, plescăind din limbă, carne de berbec, iar grăsimea li se prelinge pe mâini. Ochii berbecului îi mănâncă cel mai bătrân. Femeile, care, după cât se pare, nu se cuvine să mănânce și să se roage, stau în spatele bărbaților, cu ulcioarele de apă.

La ceasul acesta, în satul Starâi Kurdium sosește un grup din cei veniți după grâne.

în marginea satului, sub cumpăna lungă a fântânii, s-au strâns buluc mordvinii - femei cu căciulițe ca niște coame, cu picioarele ca niște butuci, și bărbați mărunței, cu fuioare de barbă, cu pălării ca un lighean de lut și cu cămășile atârnând până mai jos de genunchi, încinși peste piept și cu piepteni la cingătoare; populația asta sălbatică e și mai scumpă la vorbă decât sfincșii din antichitate. Unul dintre ei fuge înaintea noilor veniți, scălămbăindu-se și tot

-161- lăsându-se pe vine, își scoate pălăria cu un zâmbet șters și șoptește, strângând din ochi:

— Dai bani de arzint!... bani... Eu dau secară, dau grâu... Bani de arzint! - și se întoarce într-un suflet la ai săi.

O femeie cu căciulița ei ca niște coarne și cu

picioarele ei ca niște butuci, îi urmează pilda.

— Dai bani de arzint! Eu dau secară, dau grâu! zice femeia, zâmbind, și se întoarce iute la ai ei, mijindu-și ochii ca semințele de floarea-soarelui, șterși ca un bumb soldățesc ros de vremuri (Kitai - gorodul ?!).

într-o văgăună, din baia cea mai apropiată svâcnește afară o fată în pielea goală, cu părul despletit, aleargă ca scoasă din minți la pârâu, apoi se repede în casă și se întoarce iarăși în baie. De peste pârâu vin călări, în goana mare, tătarii, bălăbănindu-și picioarele, însoțiți de copii și de lătrăturile câinilor. Tătarii se strâng roată în jurul noilor veniți, își bălăbănesc picioarele, își strunesc caii și se întind să dea mâna cu ei. Unul strigă cu un surâs viclean:

— Cumpără la mine! Eu sovet, comitet, comisar! Cumpără la mine! Una suta ruble! Foame, schimbăm marfă! - și zâmbește viclean. Vii la mine! Frigem berbec! Eu sovet! Vreau - vând, nu vreau, nu vând! Nu duci la vecini!

Pe pământ stau așternute cenușii petece de zăpadă, promoroaca și-a așternut și ea beteala cenușie și marginile stepei nemărginite nu se văd. în satul Starâi Kurdium nu știe nimeni că uite, colo în zare e Asia. O femeie dintre cele venite cu înfometații se gândește: „Dacă dau pe secară o bucată de molestin, se cheamă că dau zece ruble, dacă dau bani - dau o sută... Tot așa și cu stamba, și cu percalul cu picățele pentru bătrâne... Finetul"...

Pe drum trec doi cu niște boccele subsuoară. La fântână stă o femeie. Unul dintre cei doi se apropie cu un aer misterios și-i spune femeii tot atât de misterios:

— Nevastă, dai făină pe marfă ?

— Ce marfă ?

— Manufactură, deh... Moleschin, percal... Marfă de tot soiul.

— Stai puțin... Am să-ți arăt o casă, acolo să intri!

îi arată casa. Pornesc într-acolo. Se izbesc cu frunțile de prag și pășesc înăuntru. Jumătate din izbă e cuptorul, pe cuptor șade o babă tare bătrână și șase copilași cu chipul ca secara, într-un colț stă porcul, în colțul de sub icoane, împodobit cu poza unui general și cu poza familiei imperiale, stă stăpânul casei.

Noii veniți își fac cruce. Se ploconesc. Strâng pe rând mâna stăpânului și a tuturor celor din casă. Și cer de mâncare, și mănâncă în tăcere, lacomi, zoriți - slănină, carne de porc, carne de berbec, ca- șă, zeamă, pâine, iarăși slănină și apoi iarăși carne de berbec. Stăpânul casei șade tăcut sub icoane și se uită la oaspeți fără să scoată o vorbă. Ochii lui răsar din barbă.

Stăpânul casei spune nurori-si:

— Dunia, fă focul ia baie!

Oaspeții se duc să se îmbăieze și în vreme ce fac baia de aburi, Dunia le mai aduce apă.

După ce se întorc, stăpânul casei spune Duniei:

— Dunia, pune samovarul!

Și apoi, către oaspeți:

— Ei, care-i marfa ? Ia să vedem! Oaspeții își desfac marfa. Gazda o cântărește cu un ochi de gospodar și rămâne tăcut. Femeile - și ale casei, și altele, care au umplut izba - s-au lipit de mărfuri ca de miere. Unul dintre oaspeți potrivește o cârpă roșie pe trupul nevestei, îi dă un ghiont stăpânului casei și zice jucăuș:

— Ia uite, omule! A întinerit cu douăzeci de ani, arată mai tânără ca noră-ta! Hei, nevastă, fuga pe cuptor, să nu te găsească bărbatu-tău!

— Haide, haide, șezi binișor! murmură femeia cu fața toată numai zâmbet.

Oaspetele, tot scălâmbăindu-se, își înfășoară în jurul piciorului o bucată de șeviot pentru pantaloni și le arată la toți genunchiul, lăudându-se. Femeile aleg ce le

trebuie și ce nu le trebuie. Celălalt oaspete stă de vorbă cu stăpânul casei - despre recoltă, despre război, despre foamete, îi spune că la Moscova fiecare are moleschin,

-163- madipolon, mașini de cusut și stambă câtă vrei, și că pe străzile Moscovei oamenii cad jos răpuși de foame.

Se toarnă ceaiul. Beau toți, ținând farfurioara cu degetele răschirate, suflă în ceai și nu scot o vorbă. Dacă nu înșeli, nu vinzi. După ce au băut vreo șase pahare, stăpânul casei întreabă grav, cu mâinile în șolduri:

— Și care-i prețul ?

Femeile se trag la ușă, cu un aer naiv și nepăsător pe față, ți- nându-și răsuflarea, chipurile speriate; acum va hotărî *stăpânul.*

— Dumneata ești cu marfa, noi suntem cu banii, se grăbește să răspundă oaspetele. Noi vrem să luăm făină.

— Știu că vreți făină! La noi, făina se vinde acuma cu șaizeci și două de ruble pudul.

Fata oaspetelui se schimonosește de durere și de revoltă. Se tânguie ca o muiere:

— A-a! Voi știți să vă prețuiți marfa, dar pe-a noastră nu ? A-a... Cine a umflat prețurile ?... tot noi ? Noi crăpăm de foame pe stradă și voi luați pielea de pe noi! A-a! Cine a umflat prețul?... cine a umflat prețul ?... tot noi ?!

— Femeie, mai toarnă ceai, spune stăpânul casei răstit.

Iarăși beau ceai din farfurioare, iarăși se tocmesc. Și din nou beau ceai, și din nou se tocmesc. Femeile stau la ușă și tac smerite. Baba de pe cuptor întreabă pentru a zecea oară: cine-a venit? în tindă s-au și lipit de fete flăcăii, care colindă tot satul. Guiță purcelul. Sub cuptor

cârâie cocoșeii.

într-un târziu, stăpânul casei și oaspeții bat palma. Toată marfa, vândută cu hurta - trei arșini pudul. Stăpânul e mulțumit, pentru că i-a păcălit pe oaspeți. Oaspeții sunt mulțumiți, pentru că l-au păcălit pe stăpânul casei. Gospodarul le mai dă o dată de mâncare - ciorbă cu carne de porc, clătite cu smântână și unt, cașă cu grăsime de berbec, și-i duce la crâșmă să cinstească un basamac. Ca pe vremea varegilor!

în fața cârciumii, un smoc de fân se leagănă însingurat într-un capăt de prăjină, sub suflarea vântului cenușiu. în sat latră câinii. în

-164- mahalaua tătărască, unde oaspeții au fost spălați pe picioare și cinstiți cu bucate pe podea, o mare gloată îi însoțește de la o casă la alta. Mordvinii s-au strâns grămadă, fără copii, și stau încremeniți, în jurul satului se întinde stepa, fără sfârșit și fără de hotar. Din stepă bate un vânt rece; plouă și pământul plânge. în cârciumă, țăranii beau basamac, sporovăiesc în gura mare și, amețiți de băutură, se duc la comisar, un tătar, să-i dea ceva palavragiului ăstuia, ca să-i lase să ducă secara vândută la haltă; au să o ducă noaptea, pitită sub un rând de pari.

în satul Starâi Kurdium au venit de câteva ori roșii și de câteva ori albii; uliți întregi zac prădate și pârjolite de foc. în satul Starâi Kurdium trăiesc oameni potopiți de grâne, cu porci și cu viței pe care îi hrănesc cu pâine; trăiesc la lumina lucinei pe care o aprind cu amnarul; trăiesc pe jumătate goi... în stepă tălăzuiește răzmerița și contrarevoluția, luminate noaptea de pălălăi depărtate, în bătaia clopotelor... în satul Starâi Kurdium nu sunt bărbați tineri; unii s-au dus cu revoluția, alții au plecat cu albii.

Amurgește. în amurgul cenușiu, o nevastă de soldat de treizeci de ani (dulce e să săruți noaptea o nevastă

dintr-astea!) oprește un om îmbujorat de oftică și-i șoptește:

— Vino la mine, flăcăule. Sunt singură. Am să-ți dau pâine. Am făcut focul la baie.

în baie, în răsfrângerile roșietice, omul vede pe pântecul femeii și pe la subțiori spuzeala marmoreeană a sifilisului.

în amurg se aude un țipăt prelung: în turnul geamiei s-a suit muezinul, țăran și el. în amurg, tătarii se roagă, așternându-și covorașele, cu privirile ațintite spre răsărit, înspre Asia nevăzută. Pe cer zboară dezolant un ultim șirag de ciori.

Prin stepa pustie, trenul mixt Nr. 58 face cale întoarsă, încărcat de oameni și de grâne.

-165-

Halta Gorganului, unde mai înainte nici măcar nu se schimba macazul, e pe cale să facă o carieră feerică: visele tânărului impiegat se împlinesc. în Halta Gorganului a fost adus un detașament de baraj pentru a împiedica transporturile de grâne și s-a instituit o vamă interioară. Acum trenurile stau aici zile întregi. Zi și noapte ard focurile, și în jurul gării e o mare mulțime de oameni. în fântâni și în băltoace n-a mai rămas nici o picătură de apă. Oamenii se duc după apă cale de două verste, la un râuleț. Nu poți să faci doi pași fără să calci în murdărie de om. Vagoanele sanitare sunt ticsite de bolnavi. Dinspre trenul de aprovizionare, păzit cu strășnicie de mitraliere, răzbesc cântece vesele, însoțite de glasurile a vreo zece armonici. în jur - gemete, urlete, plânsete, tânguieli și blesteme. Impiegatul de serviciu vorbește scurt cu delegatul vagoanelor, îi spune în două cuvinte ce are de spus. Impiegatul știe

bine ce înseamnă să te freci cu mâneca de mâneca altuia, el poate să expedieze trenul în zece minute și poate să-1 țină o zi și o noapte, impiegatul de serviciu poate să primească și să expedieze un tren noaptea, când oamenii din detașamentul de baraj „nu-s la post din lipsă de lumină", și impiegatul de serviciu are femei, vin, bani, haine noi, tutun de prima calitate, bomboane „Einem și Siou“. Impiegatul de serviciu vorbește ca un general, în două cuvinte, acum nu mai are timp să se plimbe plictisit pe peron.

Prăduit de stepa neagră, trenul mixt Nr. 58 lunecă pe șine ticsit de oameni, făină și noroi... în noaptea pustie cad fulgi jilavi de zăpadă, vântul se învârtejește, vagoanele scâncesc din toate încheieturile. Noapte. Beznă. Frig. Departe, în bezna neagră, apar vâlvătăile roșii ale focurilor din Halta Gorganului, înfiorătoare ca un miraj fantastic. în vagoane, unde oamenii stau claie peste grămadă, nu doarme nimeni, în vagoane stăruie o tăcere desăvârșită. Trenul oprește încet, surd, roțile scrâșnesc. Ard focurile, și în jurul lor, în zăpadă, oamenii se îndeasă unii într-alții, printre saci.

Clădirea gării stă cufundată în tăcere. în beznă se strâng grămadă, cu câte o hârtie de douăzeci de ruble în mână, delegații vagoanelor trenului mixt nr. 58. Ninge și bate vântul. Doi dintre ei pleacă și după un timp se reîntorc. Pentru o clipă, în fața gării apare impiegatul de serviciu: vorbește ca un general.

Liniște.

Șoapte.

Delegații aleargă zoriți la vagoane.

în vagon e întuneric beznă. Delegatul trage ușa după el. în vagon nu scoate nimeni o vorbă.

— Ei ? întreabă cineva răgușit. Delegatul gâfâie și pare voios.

— Femeilor și fetelor, e rândul vostru acum! turuie delegatul în șoaptă. A cerut să trimitem acolo, la ostași, fetele și femeile mai arătoase; eu, zice, nu pot să fac nimic...

în vagon nu scoate nimeni o vorbă; se aude numai gâfâiala delegatului.

— Ei, fetelor, femeilor ?

Tăcere.

— Să meargă femeile! Nu-i chip altfel! zice o voce sumbră. Gândiți-vă că ducem cu noi grâne!

Iarăși tăcere.

— Dacă-i pe-așa, hai, Maniușa... - și glasul sună ca o coardă plesnită.

Din vagoane, cu băgare de seamă, femeile coboară în beznă și în zăpadă, și, în urma lor, ușile se închid îndată. Femeile se strâng grămadă, pe mutește. Așteaptă. Undeva pe aproape vuiesc sârmele de telegraf. Vine cineva, se uită atent la ele și zice în șoaptă:

— Sunteți toate?... Haidem!... N-ai ce face... Ducem grâne. Scoateți-ne din bucluc, femeilor și fetelor... Care sunteți fete mari, nu vă duceți... las' că-i de-ajuns și așa...

Apoi femeile așteaptă îndelung lângă ultimul vagon al trenului de aprovizionare, până vine în fugă un flăcăuaș în bluză, neîncins.

— Hei, frumoaselor, vi s-a făcut de dragoste ?! zice el înveselit. Hai, că ne crapă buza după muieri. Da' văd că sunteți o liotă

 întreagă. Păi chiar de-atâtea n-avem nevoie! Ete la ele, pofticioasele ! Alegeți-vă vreo cinșpe, din alea mai chipoase. Și băgați de seamă să fie sănătoase...

Noapte. Ninge, ninge mereu. Vâjâie sârmele de

telegraf. Șuieră vântul. Trosnesc focurile. Noapte.

în birou, în preajma impiegatului, s-au îmbulzit delegații și, cu glasuri prefăcute, dulcege și slugarnice, îl îmbie care mai de care, scălâmbăindu-se, ba cu pepenași galbeni, ba cu spirtișor, ba cu conecel, ba cu țigările, ba cu tutunaș, ba cu stămbuliță, ba cu niște cupoane de postăvior, ba cu ceișor... Impiegatul, ca să-și omoare vremea, spune cu un aer de general anecdote obscene, și delegații râd dulceag, lăsând rușinați ochii în pământ.

în zori, trenul mixt Nr. 58 scoate un șuierat, se smucește din toate încheieturile și părăsește Halta Gorganului.

Pâine!...

Dincolo de haltă, în stepă, se înalță gorganul de la care și-a luat numele halta. Cândva, lângă acest gorgan a fost omorât un om și cineva a scris pe lespedea mormântului, cu slove stângace:

Până ieri am fost și eu ca tine, Mâine o să fii și tu ca mine.

Stepa nemărginită, gorganul, totul e troienit de zăpadă, și din inscripția de pe lespedea mormântului se mai deslușesc numai trei cuvinte:

Până ieri am fost și eu...

în seara de toamnă, la poalele dealului din orașul Ordânin se vor aprinde focurile: își vor fierbe o zeamă înfometații, cei care se târăsc cu miile în stepă după pâine, și la poalele dealului vor răsuna cântece triste. în noaptea aceea pietrele terasamentului s-au prăvălit laolaltă cu Andrei Volkovici în râpă (și vântul i-a șoptit în cădere:

-168- gviiuu), și din pricina căderii totul i s-a sfărâmat în scânteile ochilor, și atunci n-a mai rămas decât inima. Sus, santinela a strigat ceva și pe urmă au fost focurile înfometaților, traversele, o frântură din cântecul înfometaților.

Ei bine, se pune o întrebare, *o mică întrebare* dostoievskiană: impiegatul acela din Halta Gorganului nu era cumva Andrei Vol- kovici sau Gleb Ordânin ? Și altfel: Gleb Ordânin și Andrei Volko- vici n-au fost cumva omul acela îmbujorat de oftică? N-au fost oare ei un fel de Ivanușka-prostănacul de-al nostru, rus, ori un Ivan-țarevici ?

Sumbră e partea asta a treia a tripticului!

în cartea lui Semion Matveev Zilotov: „Viața cumpătată sau concepția morală asupra demnității vieții" întâlnim aceste cuvinte:

> „Există oare ceva mai îngrozitor decât să vezi necredința sporind tocmai în clipa când forțele naturii se istovesc, astfel încât să privești cu dispreț spaimele ce au împresurat patul muribunzilor și să dai mândru Universului o pildă de cutezanță și necinste ?...“

Capitolul VI, penultimul. Bolșevicii (tripticul al doilea)

Și cei de pe urmă vor fi cei dintâi.

Scurtele de piele

în casa Ordâninilor, la comitetul executiv (aici nu mai erau mușcate în ferestre) se întruneau la etaj oameni în scurte de piele - bolșevicii. Oamenii aceștia în scurte de piele, toți înalți, voinici și frumoși, cu cârlionții zbucnind de sub șapca dată pe ceafă, cu fălcile strânse și cute în colțurile buzelor, aveau mișcările măsurate. Aleși din ruseasca gintă moale și butucănoasă, nu se lăsau moliciunii în scurtele lor de piele. Așa știm noi, așa vrem, așa am hotărât și basta! Poetul Piotr Orești a spus un adevăr: „Golănimea slobodă-o lăsați, căci de nu - voi fi-veți spânzurați!..." Arhip Arhipov ședea ziua la comitetul executiv și scria tot felul de hârtii, pe urmă hoinărea prin oraș și pe la uzină - la conferințe,

întruniri,

-170- mitinguri. Scria hârtiile împreunându-și sprâncenele (și barba-i era un pic ciufulită), și ținea tocul în mână ca pe o bâtă. La întruniri rostea pocit cuvintele de proveniență străină: constantăm, ernergic, letefogramă, fucționa, bujet, după cum și unele cuvinte rusești le rostea cu un accent țărănesc. în scurtă de piele și cu barba ca a lui Pugaciov. Caraghios ? Și mai caraghios e că Arhip Arhipov se scula cu noaptea-n cap și tocea în ascuns Algebra lui Kiseliov, Geografia economică a lui Kistiakovski, Istoria Rusiei din secolul al XIX-lea (ediția Granat), „Capitalul" lui Marx, „Știința financiară" a lui Ozerov, „Contabilitatea" lui Weizman, un manual pentru studierea limbii germane fără profesor, și mai tocea și micul dicționar de cuvinte străine intrate în limba rusă, întocmit de Havkin.

Scurtele de piele.

Bolșevicii. Bolșevicii ? Da. Așa. Iată cine sunt bolșevicii!

Albii au plecat în martie. Și chiar în cele dintâi zile ale lui martie a venit de la Moscova o comisie ca să vadă ce a rămas din uzine. Din comisie făceau parte reprezentanți și de la OTK, și de la HMU, și de la Serviciul metalelor, și de la Gomza, și de la Țepti, și de la Țepkape, și de la Serviciul industrial, și de la RKI, și de la VTK etc., etc. - tot numai specialiști. La ședința care s-a ținut la regiune s-a stabilit că doi ori doi fac patru, că situația de la uzine e mai mult decât catastrofală, că nu există nici materii prime, nici unelte, nici mână de lucru, nici carburant, și că e imposibil ca uzinele să fie puse în funcțiune. *Imposibil.* Eu, autorul, însoțeam această comisie, al cărei șef era tov. K., Lukici, după numele patronimic. Când s-a dat ordin pe eșalon să ne pregătim de plecare (noi alcătuiam detașamentul de pază al trenului și eram înarmați cu

pușți), eu, autorul, mi-am închipuit că ne reîntoarcem la Moscova, de vreme ce *nu se poate face nimic.* Dar noi am plecat la uzine, pentru că *nu există nimic imposibil,* nimic care să nu se poată. Am plecat acolo pentru că bolșevicul K., Lukici, după numele patronimic, a raționat foarte simplu, cum că dacă treaba ar fi fost făcută, n-ar mai fi fost nevoie să se facă nimic, și că brațele omului sunt în stare să facă orice.

-171-

Bolșevicii.

Scurtele de piele.

„Să fucționeze ernergic". Iată ce au făcut bolșevicii. Și naiba să vă ia pe voi toți - auziți, voi, sirop dulce-acrișor ?!

Puțul Nr. 3 de la Uzina din Taejevo. La 320 de metri adâncime, adică la un sfert de verstă sub pământ, se făceau găuri de abataj; oamenii forau cufundați până la brâu într-o apă aproape clocotită, în puțul săpat în rocă forau găuri de abataj; artificierii puneau în găuri cartușe de dinamită, le spărgeau cu explozibil la 320 de metri adâncime, cufundați până la brâu într-o apă aproape clocotită. Artificierii trebuiau să dibuiască găurile în apă, să se cufunde în apă și să înfunde cartușele în ele, să pună sub cartușe detonatoarele cu fulminant de mercur și cu fitil învelit în gutapercă, și să dea foc la câte cincisprezece-douăzeci cartușe odată.

Semnal de jos:

— Gata ?

Semnal de sus:

— Gata!

Semnal de jos:

— Dau foc!

Semnal de sus:

— Dă-i foc cu Dumnezeu!

Unul după altul se aprind fitilurile, una după alta sfârâie licăririle albăstrui deasupra apei și se afundă în tubul de gutapercă, sub apă. Ultima licărire albăstruie a sfârâit și s-a cufundat în apă.

Un salt în beznă și un semnal celor de sus:

— Dă-i drumul!

— Gata!

Și bena gonește în sus, în ploaie, în beznă, printre șuierături, cu șapte stânjeni pe secundă (asta-i limita ca să nu moară omul), fugind de moarte la lumină. Iar jos explodează cartușele de dinamită: primul, al doilea, al treilea.

în mina Nr. 3, la 320 de metri adâncime, forau găuri de abataj doi oameni.

— Gata ?

— Gata!

— Dau foc!

— Dă-i foc cu Dumnezeu!

Unul a isprăvit mai devreme și s-a urcat în benă. Celălalt a aprins ultimul fitil (licăririle albăstrii s-au afundat în apă sfârâind) și s-a apucat de cablu.

— Dă-i bătaie!

Ori a călcat el greșit, ori s-a pripit mecanicul printre șuierăturile din ploaie și din beznă, fapt e că bena a pornit-o în sus lăsându-1 pe cel de-al doilea acolo, jos, tocmai când ultima licărire se afunda în apă.

Primul a semnalizat în sus:

— Stop! Coboară bena!

Bena s-a smucit în beznă, suspendată în ploaie.

— Jos!

Atunci a semnalizat cel de-al doilea.

— Sus! - căci n-avea nici un rost să mai moară unul.

— Jos! strigă primul.

— Sus! strigă cel de-al doilea.

Și bena se zbuciuma în beznă. Fiecare dintre ei își sacrifica viața pentru fârtatul său, acolo, la 320 de metri adâncime, unde dacă mori, ești și îngropat.

Se vede că mecanicul a înțeles ce se petrece în puț. Și atunci a slobozit bena în jos cu viteza morții și tot cu viteza morții a scos-o la suprafață, în bubuiturile dinamitei din adânc, din moarte. Iar acolo sus, pe tustrei - și pe mecanic și pe cei doi artificieri - i-a pălit deodată setea! Ei bine, atunci când nu exista nici un fel de revoluție, cum oare se putea „fucționa ernergic" ?

Scurtele de piele. Bolșevicii.

Seara, în casa Ordâninilor, la cămin, după ce s-a descălțat și și-a frecat cu desfătare degetele de la picioare, amorțite de cizme, ur- cându-se de-a bușilea în pat, Egor Sobacikin a citit îndelung o broșură, la lumina becului aflat la căpătâi, după care l-a întrebat pe vecinul său, adâncit în lectura ziarului „Izvestia":

— Dumneata cum crezi, tovarășe Makarov, ce determină viața omului - condițiile de existență sau ideea ? Pentru că dacă stai să te gândești, ideea cuprinde și ea condițiile de existență, nu ?

Kitai-Gorod

Noaptea, la Moscova, în Kitai-Gorod, dindărătul zidului chinezesc, în hudițele și curțile de piatră, sub felinarele de gaz - un deșert pietros. Ziua, în dosul zidului chinezesc, Kitai-Gorodul se foia cu milionul lui de oameni cu melon pe cap, și cu milioane de alte lucruri de tot soiul, de capitaluri și planuri, de suferințe și de vieți, din cap până-n picioare așa, cu melon și cu

servietă sub braț, întocmai ca Europa. Noaptea, în schimb, în hudițele și în ogrăzile de piatră dispăreau meloanele, se înstăpâneau pustiul și tăcerea, hălăduiau câinii, felinarele abia pâlpâiau printre pietre, și numai dinspre Zareadie și înspre Zareadie umblau oameni, rari ca și câinii. Și atunci, în pustietatea asta, din ogrăzi și de sub porți ieșea târâș: Kitai-ul fără melon, Imperiul Ceresc, care se întinde undeva în Răsărit, dincolo de Marele Zid de Piatră, și privește lumea cu ochii lui oblici, semănând cu bumbii de la mantalele soldaților ruși. Acesta e Kitai-Gorod.

Și iată al doilea Kitai-Gorod.

La Nijni-Novgorod, în Kanavino, dincolo de Makari, în lungul căruia se așeza cu fundul ei masiv aceeași Ilinkă moscovită, în noiembrie, după milioanele de puduri, butoaie, bucăți, arșini și coturi de mărfuri schimbate în septembrie pe ruble, franci, mărci, lire sterline și altele, după dezmățul din octombrie, pe sub perdeaua ca o Volgă revărsată de vinuri, icre, „Veneții" și băuturi „evrope- nești", „tătărești", „chinezești", dimpreună cu ocale de spermatozoizi, în noiembrie, în zăpadă, din rândurile de prăvălii și gherete bătute în scânduri, din pustietate, privește cu niște bumbi soldățești

-174- în loc de ochi: Kitai-ul de noapte al Moscovei, adăpostit după zidul de piatră. Tăcere. Mister. Fără melon. Bumbi soldățești în loc de ochi.

> Cel din Moscova - noaptea, de cu seară până dimineața. Cestălalt - iarna, din noiembrie până-n martie. în martie, apele Volgăi vor potopi Kanavino și vor duce Kitai-ul în Caspica.

Și iată al treilea Kitai-Gorod.

Iată-1. O văgăună, un pâlc de pini, zăpadă, iar mai departe — munți de piatră, un cer de plumb, un vânt de

plumb. Zăpada e afâ- nată, și de trei zile bate vântul: semnele vremii spun că vântul mănâncă zăpada. Suntem în martie. Coșurile nu scot fum. Furnalul a amuțit, în secțiile uzinei e zăpadă și rugină. Stăruie o tăcere de oțel. Iar din secțiile pline de funingine, din mașinile moarte și ruginite, privește Kitai-ul; și surâd - așa cum pot ei să surâdă - niște bumbi soldățești. Frezele și strungurile tac. Presa hidraulică nu mai geme: puf! puf! în secția de laminare, pe o bară ruginită stă un strat de zăpadă roșcată; geamurile de sus sunt sparte. în sala turbinelor nu se aprind luminile noaptea, în sala cazanelor șuieră vântul și e beznă. Din turnătorie, acolo unde un obuz a mușcat dintr-un ungher, din cuptorul Martin, din cuptoarele reci se ivesc grav bumbii soldățești, cu urechile mari, fără melon.

Acolo, la o mie de verste, la Moscova, uriașa piatră de moară a revoluției a măcinat Ilinka, și Kitai-ul a ieșit din Ilinka și a pornit-o târâș...

— încotro ?
— A ajuns până-n Taejevo ?!
— Nu-i adevărat! Nu-i adevărat! Nu-i adevărat!

Albii au plecat în martie și uzina a rămas în martie.

Albii au plecat cu lupte de artilerie, oamenii s-au risipit prin păduri, înspăimântați de ciuma albă, și numai Armata Roșie, în

-175— mântăluțe prăpădite, în cete mărunte și cu miile ei de oameni mergea tot înainte și înainte. Mult timp după plecarea albilor, în secția de montaj a stat spânzurat de o macara un om, agățat de coaste, legănat de vânt; în puțuri, apa ajungea până la gât și aici pluteau cadavre învinețite.

Vântul de martie urla în viforniță și mânca zăpada, și din zăpada de martie mâncată de vânt, în viroagele din jurul uzinei și în pădurile din jur răsăreau brațe de oameni, picioare și spinări, mâncate nu de vânt, ci de

câini și de lupi. în vântul de martie pârâiau însingurate mitralierele și bubuiau tunurile, ca și când un moșneag ar fi omorât niște muște pe pereți cu o pocnitoare...

— A ajuns la Taejevo ?!
— Nu-i adevărat! Nu-i adevărat! Nu-i adevăra-at!...

Fără echivocuri. Uzina a revenit la viață surprinzător de simplu, în virtutea unei *necesități economice.* Albii au plecat și, dună ce a trecut spaima, din păduri au început să se adune muncitorii, și muncitorii *n-aveau ce mânca.* Asta-i tot. Stăpânirea s-a schimbat de opt ori, dar muncitorii aveau o singură mamă - mașina. La uzină nu era nici o autoritate și muncitorii s-au cooperativizat într-un artei. La uzină nu era combustibil, puțurile erau inundate; dar în spatele uzinei se afla crescătoria de cai a Ordâninilor, și sub hipodrom se aflau straturi de cărbune. Oamenii au început să extragă cărbune de capul lor și, cum nu aveau timp să-1 cokseze, turnătoria de fontă a fost pusă în funcțiune cu *antracit.* Mașinile erau într-un hal fără de hal, așa că înainte de toate a fost pusă în funcțiune secția de sculărie. Nu erau bani pentru plata muncitorilor, și atunci s-a hotărât să se dea fiecărui muncitor și maistru câte un pud de bare de fier pe lună, ca să facă pluguri, topoare și coase *pentru schimbul în natură.* Uzina a renăscut singură, *a autoînviat.* Nu e oare acesta un poem de o sută de ori mai măreț decât învierea lui Lazăr ?!

Arhip Arhipov și un inginer mărunțel, cu părul vâlvoi, într-un cojocel și cu o căciulă cu apărători pentru urechi, care avea o vorbă a lui: *ta-ra-ram* (revoluția - *ta-ra-ram,* scandal - *ta-ra-ram,* au

-176- venit albii - *ta-ra-ram,* mă dor dinții - *ta-ra-ram* | de opt ori s-a schimbat stăpânirea și au fost opt ta-ra-ra-muri: primul ta-ra-ram, al doilea...), Arhip Arhipov și inginerașul acesta alergau prin uzină, pe la secții și prin puțuri, iar seara, la birou, întocmeau un proiect *din cele*

mai grandioase - elaborau calibrele și toleranțele de normalizare. Vântul răscolea fumul negru al cuptorului Martin, și noaptea furnalul pălălăia în surpături. în secții se auzea acum scrâșnetul metalului, tăcerea de oțel se risipise. Se poate „fucționa ernergic"!

Pe lista uzinelor în stare de funcționare, aflată la comisia pentru examinarea situației industriei noastre grele, uzina din Taejevo nu era trecută. Comisia a dat pe la Taejevo întâmplător; treceau prin apropiere în timpul nopții, nu aveau de gând să se oprească, dar au văzut furnalul arzând și s-au oprit; și comisia a găsit uzina din Taejevo ca una din singurele care...

Acolo, la o mie de verste, la Moscova, uriașa roată de moară a revoluției a măcinat Ilinka, și Kitai-ul a ieșit din Ilinka și a pornit-o târâș...

— încotro ?!

— A ajuns la Taejevo ?!

— Nu-i adevărat! Nu-i adevărat! Nu-i adevăraat!

Ziua, la Moscova, în Kitai-Gorod jongla melonul, în frac și cu servietă sub braț; noaptea îi lua locul Kitai-ul, Imperiul Ceresc de după Marele Zid de Piatră, fără melon, cu ochii ca niște bumbi soldățești. Ei bine, se va lăsa oare Kitai-ul schimbat pe melon, în frac și cu servietă sub braț ?! Nu cumva vine un al treilea să le ia locul, acela care

— Poate fucționa ernergic!

Viforniță. Martie. Ah, ce viforniță, când vântul mănâncă zăpada! Ș-ooia, șo-oia, șoooia!... Gviiuu, gvaau, haaau... gviiiuu, gviiiiuuu... Gu-vu-zz! Gu-vu-zz!... Glav-bum! Glav-bumm!... Sooia, gviiuu, haauu! Glav-bumm! Gu-vuz! Ah, ce viforniță! Ce înviforare! Ce bine e!

Partea a treia a tripticului
(cea mai luminoasă)

Deasupra râpei, deasupra Vologăi, se înalță kremlinul cu zidurile lui roșii, masive, părăginite, năpădite de bozii, brusturi și urzici. Casele cele mai noi, zidite în kremlin pe vremea lui Nicolae I, case de zid, mari, cu multe ferestre, albe și galbene, sunt sumbre și mărețe în vechimea lor. Străzile kremlinului, pietruite cu bolovani uriași, sunt întortocheate, cu tot felul de hudițe și ulicioare, și pe la colțuri se înalță biserici. Multe arșiți au pârjolit kremlinul și mulți ani - ani goi - i-au tocit bolovanii străzilor.

Rusia. Revoluția. Țipă bufnițele; țipătul lor de bucurie are o rezonanță lugubră pentru om. Amurg. Toamnă. în kremlin, în turlele lui sunt multe bufnițe. Amurgul și toamna acoperă pământul de aur. Vântul șuieră pe ulicioarele kremlinului: gu-vuuu-z!... Tabla de pe acoperișurile caselor vechi duduie: glav-bumm! Pe caldarâmul pustiu, în vântul cenușiu, calcă un om în scurtă de piele. Vântul poartă de-a rostogolul frunzele îngălbenite. Omul trece prin Zareadie, cu halele dărâmate, iese din împrejmuirea kremlinului printr-un loc unde zidul a fost surpat de artileria albilor, și acolo, pe un alt dâmb, se înalță spitalul, înconjurat de brăduleți verzi și zvelți ca sfinții lui Nesterov. Omul acesta e Arhip Ivanovici Arhipov. Vântul toamnei cotrobăiește peste tot, umflă hainele și pricinuiește tușea. La spital, în apartamentul medicului Natalia Evgrafovna, pereții de bârne miros a rășină, dușumeaua e așternută cu linoleum, geamurile sunt mari și largi, după moda cea nouă, și pe linoleum se așterne lumina tulbure a zilei, învăluind filodendronii uriași, masa

încărcată de hârtii, soba din plăci albe de faianță. Ziua e tulbure și amurgul e tulbure, dar în cameră e lumină, și azi s-a făcut pentru întâia oară focul în soba olandeză.

— Ia loc, Arhipov; uite colea, pe canapea.

— Mulțumesc. Stau aici, lângă sobă.

Arhipov are o barbă ca a lui Pugaciov - neagră, bogată, zburlită, și are ochii negri.

— Ascultă, Arhipov, dumneata nu vorbești niciodată despre tatăl dumitale. Aș vrea să vorbim despre asta... Doar ești feciorul lui.

— Da. Și eu aș vrea. E greu să smulgi rădăcinile vechi. Și rădăcinile astea dor tare. Dar asta trebuie să treacă. Rațiunea spune că așa trebuia el să moară, din timp; prin urmare, de ce să sufăr? Trebuie să trăiesc, să muncesc.

— Totuși, ai rămas singur, singur pentru totdeauna!

— Da. Și ? Eu am fost întotdeauna singur, dar acum sunt împreună cu toți ceilalți prieteni ai mei. Cred că abia acum mă izbăvesc de toate prostiile.

Natalia Evgrafovna s-a ridicat de la masă și a venit la sobă, lângă Arhipov.

— Spune drept, nu te ia groaza ?

— Ba bine că nu! E cumplit! Dar nu trebuie să sufăr. Bătrânul a murit fiindcă așa trebuia. M-am gândit mult la asta și nu sufăr. Așa trebuie. Arhipov luă în mâinile lui mâna Natalie! Evgrafovna. Mai bine vorbește-mi despre dumneata, Natalia Evgrafovna...

— N-am ce să-ți spun. Ei bine ?

— Atunci, am să vorbesc eu. Eu sunt tot timpul ocupat cu uzina, la comitetul executiv, cu revoluția. Când a murit tata, m-am gândit la mine. Mi-am zis că trebuie să muncesc și munceam. Și încă ceva. Am venit

la dumneata ca să-ți cer mâna. Când eram tânăr de tot, mă îndrăgosteam, mai greșeam cu femeile. Pe urmă mi-a trecut. Eu zic așa, că o să avem copii. Amândoi muncim, și o să ne creștem copilașii cum trebuie. Aș vrea să am copii deștepți, și dumneata ești mai inteligentă decât mine. Dar să știi că și eu învăț. Suntem amândoi tineri, sănătoși. Arhipov lăsă capul în piept și Natalia Evgrafovna nu-și trase mâna din mâinile lui.

— Da, bine, vorbi ea cu întârziere. Dar eu nu sunt fată. Copii - da, ăsta e singurul lucru... Eu însă nu pot să te iubesc așa... mă rog, știi dumneata...

Arhipov își săltă capul și se uită în ochii Nataliei Evgrafovna:

-179- ochii ei erau limpezi și calmi. Duse stângaci la buze mâna ei și o sărută pios.

— Uite-așa. Nu-i nimic că nu ești fată; om să fii.

— Are să fie ceva rece și lipsit de intimitate, Arhipov.

— Cum ? lipsit de intimitate ? Nu înțeleg expresia asta.

Cerul a acoperit pământul, ferestrele s-au făcut una cu pereții, cărbunii din sobă s-au pudrat cu cenușă - soba trebuie închisă. în sufrageria cu pereții tot de bârne, pe fața albă de masă scânteiază nichelul ceainicului, al tăvii, al suporturilor pentru pahare. Arhipov bea din farfurioară, pe care o ține cu degetele rășchirate; sub haina de piele poartă o vestă, sub vestă - o rubașcă. Natalia Evgrafovna e îmbrăcată într-un jerseu roșu și o fustă neagră; cosițele și le-a adunat pe cap într-o cununiță. Linoleumul răspândește sclipiri reci - afară e noapte, luna adastă tulbure printre nori - și în linoleum își oglindesc răceala tulbure luna, pereții, masa cu picioarele-n sus, bezna din cadrul ușii deschise și întunericul din odaie. Pe masă stă o lampă

„ministerială".

— Mie îmi trebuie un om, îmi trebuie curățenie, rațiune!

Razele lunii au pătruns în încăpere și s-au așternut pe linoleum. Arhipov a atins fără să vrea umărul Nataliei Evgrafovna, lumina lunii a căzut asupra ei și ochii ei au dispărut în beznă. Natalia Evgrafovna s-a lipit tandru de Arhipov și a șoptit abia auzit:

— Dragul meu, numai pe tine te am...

De bucurie, Arhipov n-a știut ce să răspundă.

— Știi, scumpa mea, trebuie să trăim!

Bufnițele țipă cu o bucurie sălbatică și țipătul lor răsună lugubru. „Omul nu e un animal, ca să iubească așa ca un animal". Cerul a acoperit un pic pământul. Noapte. în kremlin țipă bufnițele. Vântul șuieră prin ulicioare: gu-vuz! Casele mari de piatră, cu multe rânduri de ferestre, albe și galbene, se înalță sumbre în întuneric, mărețe prin vechimea lor. Străzile întortocheate, cu hudițe și ulicioare, sunt așternute cu bolovani de piatră și pe la colțuri se

-180- înaltă biserici. Ani goi. Beznă. Noapte. Toamnă. Luna, verzuie, se târăște încet.

— Dragul meu, numai pe tine te am!

Natalia stă la fereastră, linoleumul răspândește sclipiri reci, filodendronii se urieșesc în beznă. Pe fereastră cade lumina lunii. Azi s-a făcut prima oară focul în sobă și geamurile s-au aburit. Lumina fantomatică a lunii se fărâmițează și se reflectă în lacrimile de pe geam și în lacrimile din ochi.

— Să nu iubești și totuși să iubești! Eh, o să fie bine, și o să avem copii, și o să muncim, o să muncim! Dragul meu, numai pe tine te am! *Și n-o să fie* nici minciună, nici suferință.

în casa Ordâninilor, la cămin, după ce s-a descălțat și și-a dezmorțit cu desfătare degetele scăpate din strânsoarea cizmelor, suin- du-se de-a bușilea în pat, la lumina becului aflat la căpătâi, Egor Sobakevici a citit îndelung o broșură, și când a isprăvit-o, a cugetat:

— Și totuși, adevărul și bucuria vor triumfa! Nu se poate altfel.

Arhipov a intrat, a trecut fără o vorbă în camera lui și a luat în mână dicționarul de cuvinte străine intrate în limba rusă, întocmit de Havkin: cuvântul *intimitate* nu era trecut în dicționar.

— Dragul meu, numai pe tine te am!

Capitolul VII
(ultimul, fără

Rusia.
Revoluția.
Viforniță.

Epilog

Ultimul triptic (Material de esență)

Farmece

în octombrie, puiul de lup nu e mai mic decât un câine de ispravă. E liniște. A trosnit un vreasc. în luminișul unde peste zi flăcăii au făcut corvoadă la tăiat copaci, a răzbit din râpă un iz de putregai, de ciuperci și de spirt tomnatec. Și izul ăsta tomnatec de spirt spune fără de greș că s-a isprăvit cu ploile: o săptămână va fi o revărsare de aur, și pe urmă, o dată cu înghețurile timpurii, va ninge. Târziu în toamnă, când pământul învârtoșat amiroase a spirt, călătorește pe câmpuri Dobrânea Nikitici'-Brâu-de-aur; ziua pe platoșa lui scânteiază chinovarul plopilor, aurul mestecenilor și albastrul cerului (un albastru tare ca spirtul), iar noaptea, întunecându-se ca oțelul brumat și cu adausul ruginiu al pădurilor umezite de neguri, platoșa i se deslușește încă lămurit, zăngănind sub săgetarea primilor țurțuri de gheață și scânteind din țintele

1. Unul din eroii bâlinelor rusești.

-183- stelelor. Cele dintâi înghețuri s-au arătat, dar din râpă vine o ultimă boare de umezeală și de căldură. în octombrie, puii de lup se desprind de mamele lor și umblă singuri. Lupul iese la drumul din pădure, ocolește pe departe fumul focului mocnit, zăbovește o vreme printre mestecenii doborâți și o pornește în goană devale, pe țarini, unde iepurii calcă semănăturile de toamnă. în noaptea neagră și în liniștea neagră nu se vede satul de peste albia secată. în sat, în pătule, fetele s-au apucat să cânte cât le ține gura și au amuțit îndată, trimițând o tristă chiuială spre țarini și spre pădurea tom- natecă. Din pădure, prin râpă, înspre biserica Sfânt Nicolae, Arina vine la Egorka. Lupul i-a ieșit în cale în marginea pădurii și s-a ascuns în tufișuri. Arina trebuie să-1 fi văzut, căci din tufișuri au fulgerat doi ochi verzi, dar ea nu s-a abătut din drum și nici n-a iuțit pasul... în casa lui Egorka, tăciunită de funingine, mirosea a ierburi de leac - miros de toamnă. Arina a scormonit jarul în sobița de tuci, a aprins o lumânare de ceară, turnată din ceara de la prisaca lui Egorka și a făcut lumină: casa era mare, bine zidită, cu lavițe pe lângă pereți și cu un cuptor împodobit cu zugrăveli; de pe cuptor atârnau tălpile lui Egorka-Chiorul, vrăjitorul. Egorka s-a întors pe partea cealaltă, a întins de pe cuptor capul lui alb, cu părul vâlvoi, și a strigat răgușit de somn:

— Ai venit ? A-a, a venit vrăjitoarea! Cât te-ai suci tu, cât te-ai învârti, tot a mea o să fii, vrăjitoareo, c-am să te farmec...

— Uite c-am venit. Și n-o să mă duc nicăieri de-aici de lângă tine, diavol împielițat. Și-o să te prăpădesc, și-o să-ți beau sângele tău de vrăjitor. O să te bag în groapă, diavol împielițat ce ești!

în tindă zumzăiau neliniștite albinele, dornice să se vadă în adăpostul de peste iarnă al știubeelor. Umbrele stârnite de flacăra lumânării au încremenit prin unghere. Și iarăși a cântat cocoșul. Arina s-a așezat pe

o laviță și pisicile, gheboșându-se, s-au urnit îndată și i-au sărit în poală. Egorka s-a dat jos de pe cuptor, arătându-și pentru o clipă tălpile lui ca și coaja de ienupăr.

— Ai venit?! A-a, ai venit, vrăjitoareo! O să-ți beau sângele...

— Uite c-am venit, diavol împielițat. M-ai fermecat, m-ai amețit.

— Scoate-ți ciubotele și suie pe cuptor! Dezbracă-te!

Egorka s-a aplecat la picioarele Arinei, i-a tras cizmele și i-a săltat fustele, și nerușinata de Arina nu și-a tras fustele la loc.

— M-ai fermecat, diavol împielițat! Și pe tine te-ai fermecat, Vezi c-am adus niscai ierburi, le-am lăsat în tindă.

— M-am fermecat, m-am fermecat! N-o să te duci nicăieri, a mea o să fii, n-o să te duci nicăieri, fată, n-o să te duci...

Sub șopron au lătrat câinii: o fi trecut lupul pe-aproape... Și iarăși a cântat cocoșul - era al treilea cântat al cocoșilor.

Până să se asprească vremea, oamenii din Ciornâie Reciki au strâns tot rodul de pe câmp și s-au tras la hodină prin izbe, căci viața țăranului conține laolaltă cu a pământului. Femeile roboteau în harmane, iar fetele, după muncile verii, în așteptarea vremii nunților, se preumblau în voie, zăboveau serile în harmane, dormeau grămadă noaptea prin pătule, aprinzând focul în sobele de lut, care umpleau pătulele de fum, cântau cât le ținea gura până la trâmbițarea cocoșilor, din care pricină și flăcăii plecați peste zi la tăiat copaci în pădure, se îndesau seara în preajma pătulelor. Pe deasupra țarinilor hălăduia Dobrânea, zvârlind pumni de stele albe pe cerul de gheață al toamnei (din care

unele cădeau pe pământul negru), și pământul zăcea ostenit și tăcut, oțelul pădurilor prinsese rugină, ca platoșa de oțel brumat a lui Dobrânea, albită de mucegaiul celor din urmă cețuri, în clinchetul țurțurilor de gheață. Seara, fetele cântau cât le ținea gura în pătul, și au venit și flăcăii cu o armonică; fetele au zăvorât ușa, dar flăcăii au dat buzna înăuntru; fetele au țipat și s-au îndesat prin unghere, pitindu-se în paie, dar flăcăii le prindeau, le frământau în brațe și le sărutau. Cenușa din sobă lucea cafeniu, fumul te orbea, paiele trosneau a iarnă.

Ci-vi-li-vi-li-vi-li, S-alegi pe cine-i pofti...

a prins glas o fată într-un colț, lăsându-se înfrântă. Pe urmă, fetele s-au pornit să cânte în cor, adunându-se roată. Armonica a prins glas și ea. Fetele cântau fornăit, cu fețele încruntate:

Eh, cocori cu lungi picioare,
Nu găsirăți drumul bun!

Mirosului de fum i s-a alăturat un miros de paie răscolite, de sudoare și de oaie. în sat au trâmbițat cocoșii. O stea a căzut pe pământ.

Alexei Semionov Kniazkov-Kononov a ajuns-o pe Ulianka Kononova într-un ungher întunecos, în paie, unde mirosea a paie, a secară și a șoareci. Ulianka s-a prăvălit pe spate, ferindu-și gura. Alexei i-a pus genunchiul pe burtă, i-a dat brațele în lături, s-a prăvălit peste ea și mâinile lui au atins pieptul Uliankăi, și Ulianka și-a dat capul pe spate; buzele ei erau umede, sărate, răsuflarea fierbinte, și totul mirosea a sudoare, amar și dulce, și îmbătător.

Ci-vi-li-vi-li-vi-li...

Dobrânea Brâu-de-Aur risipise pe gheața cerului steleb albe, pământul ostenit zăcea mut, satul dormea ghemuit la pământ pe malul râului, cu pădurea în dreapta, cu țarinele în stânga și în spate, cu izbele cu coperișurile de stuf tunse bătrânește, privind în vale cu ferestruicile lor mici. Flăcăii au rămas peste noapte într-alt pătul, învecinat cu pătulul fetelor. După cel de-al doilea cântat al cocoșilor, Alexei a ieșit afară. Luna lumina acoperișurile ca o lumânare cu flacăra pâlpâită, pământul se acoperise de brumă, sub picioarele flăcăului a trosnit pojghița gheții, copacii stăteau țepeni, și printre ei se deslușea târându-se ceața. Pătulul fetelor stătea alături, mut, în harman paiele scânteiau. îndată după ce a ieșit Alexei, a scârțâit și ușa de la pătulul fetelor, și în lumina lunii a ieșit Ulianka. Alexei stătea în întuneric. Ulianka s-a uitat liniștită în jur și și-a depărtat picioarele să-și lepede udul - în liniștea toamnei se auzea asta deslușit. Ulianka și-a petrecut mâna prin fustă peste locul de rușine și, cu un pas mare, s-a întors în pătul. Prin ogrăzi, cocoșii s-au îmboldit la cântec - unul, doi, o mulțime. în seara aceea, Alexei a simțit pentru întâia oară cu adevărat femeia.

-186-

Cu două zile înainte de Procoave, peste noapte, a dat cea dintâi zăpadă - a nins câteva ceasuri. Pământul a întâmpinat zorile în veșmânt de iarnă, cu zarea împurpurată. Numai că o dată cu zăpada s-a făcut cald, ziua a încărunțit ca o babă - vântoasă și slută: și toamna a venit înapoi. în ajun de Procoave, în Ciornâie Reciki, pe malul râului, s-a făcut focul în băi. în zorii zilei, fetele, lipăind desculțe prin zăpadă, cu poalele sumese, au cărat apă și au grijit până seara de focul din sobele

fără horn. în case, cei vârstnici pregăteau leșia și strângeau rufele, iar în amurg s-au dus cârd să facă baie de abur - bătrâni, bărbați, cumnați, feciori, flăcăiandri, mame, neveste, nurori, fete, copii. Băile nu aveau hornuri; luminate de răsfrângerile roșietice ale focului din sobe, trupurile albe de oameni, trupuri de bărbați și de femei, se învălmășeau în fum și în abur; toți se spălau cu aceeași leșie, cel mai vârstnic îi freca pe toți pe spate, apoi fugeau să se clătească la râu, în frigul și umezeala înserării, în bătaia vântului rece.

în ziua aceea, în zori, Aleoșka Kneazkov s-a dus la Sfânt Nicolae, la Egorka-Chiorul, vrăjitorul. Pădurea stătea mută, în faptul zilei, învăluită în ceață, înspăimântătoare. Vrăjitorul Egorka șoptea de te treceau toți fiorii: „în baie, în baie, îți spun, în baie!...“ Seara a pogorât jilavă și rece, vântul șuiera pe toate glasurile. Seara, Aleoșka a stat de pândă lângă baia Kononovei-Gnedâh. Din baie a țâșnit ca ieșită din minți o fată în pielea goală, cu părul despletit, s-a repezit la râu și de acolo a luat-o la fugă la deal, spre casă, și trupul ei alb s-a mistuit în întuneric. în două rânduri a ieșit din baie un bătrân, s-a dus de s-a vârât în râu și iarăși s-a întors la abur. Mama a coborât la râu cu copiii subsuoară. Pe urmă, Ulianka a rămas singură în baie, pentru curățenie. Alexei s-a strecurat în tindă și, cuprins de o mare spaimă, s-a apucat să șoptească ceea ce l-a povățuit Egor:

— Mă-ntorc cu spinarea la asfințit, cu fața la răsărit, mă uit și văd o săgeată de foc scoborând din seninul cerului. Mă închin săgeții, mă rog ei și-o-ntreb: „încotro zbori, săgeată de foc ?“ „în pădurile întunecoase, în mlaștini, în scoarța crudă“. „Alelei, săgeată de foc,

-187- zboară încotro te-oi trimite eu: zboară la Uliana Kononova și săgetează inima ei focoasă, ficații ei negri, sângele ei fierbinte, mijlocelul ei, buzele ei de dulceață,

ca să-mi ducă dorul, să tânjească după mine în zi cu soare, la revărsatul zorilor, pe lună nouă, în bătaia vântului, în zilele cu spor și în zilele fără spor, ca să mă sărute pe mine, Lexei Semionov, să mă cuprindă în brațe, să aibă dragostile cu mine! Vorbele mele sunt pline și fermecate ca marea cea mare, tari și lipicioase, mai tari și mai lipicioase decât cleiul, mai tari ca oțelul și ca piatra. în vecii vecilor. Amin“.

Ulianka freca podelele și mușchii îi jucau ușor pe crucea șalelor. Deodată a pălit-o așa ca o amețeală - oare s-o fi amețit farmecele ? - a deschis ușa și s-a rezemat ostenită de uscior, trăgând în piept aerul rece; a zâmbit ușor și și-a întins oasele; urechile îi vâjâiau dulce, vântul rece o mângâia odihnitor. Din deal a strigat maică-sa:

— Ulianka-a! Hai încoace! Du-te și mulge vacile!

— îndată-ă! Și, zorită, a trântit cârpa de vreo trei ori de podea, a aruncat o mână de apă peste cărbuni, și-a pus cămașa, apoi, în vreme ce suia dealul, s-a pornit să cânte cu un glas strengăresc:

La Ozerki nu m-oi mărita, De rușine nu mă fac! Cu boroana eu n-oi borona, Nu voi să mă colbui nici de leac!...

Sub șopron, în grajdul întunecos, mirosea a balegă și a sudoare de vacă. Vaca aștepta liniștită. Ulianka s-a lăsat pe vine; laptele țâstuia în doniță, ugerele erau moi; vaca a răsuflat odată adânc...

în ziua de Procoave, la liturghie, în biserica întunecoasă, printre sfinții cu picioare subțiri și chipuri înnegrite, Ulianka și-a rostit ruga ei de fecioară:

— Prea sfântă Născătoare de Dumnezeu, învelește pământul cu omăt și pe mine învelește-mă cu un mire.

în anul acela a nins devreme, iarna s-a înstăpânit de

timpuriu.

-188-

Discuții

Vânturile stârneau viforniţe albe, câmpul s-a îmbrăcat în alb şi în nămeţi de zăpadă, de prin case suiau fuioare albastre de fum. Trecuse de mult primăvara aceea când ţăranii şi-au încărcat pe toţi ai lor în căruţe şi, după o scurtă slujbă de-a popii, s-au dus pe trei zile ca să devasteze conacele boiereşti - primăvară când focul a mistuit pentru totdeauna cuiburile boiereşti. Pe urmă au dispărut gazul, chibritele, ceaiul, zahărul, sarea, mărfurile, îmbrăcămintea şi încălţămintea de la oraş; trenurile s-au săltat ca nişte cai pe picioarele dindărăt, în spasmele morţii; banii pestriţi agonizau într-o sarabandă nebunească; drumul spre gară l-a năpădit patlagina.

A nins două zile, s-a lăsat ger, pădurea a încărunţit, câmpul a albit, ciorile au prins glas; o dată cu gerurile, vântul şi zăpada, Dobrânea Brâu-de-Aur a pleşuvit - întâia zăpadă, afânată şi cuminte. în iarna aceea, molima şi-a fluturat cu râvnă năframa neagră pe la casele oamenilor - tifos, vărsat negru, boleşniţă, aşa că o dată cu întâia zăpadă au venit şi kirjacii[1] cu coşciugele. Era în amurg, într-o zi cenuşie de iarnă; şi coşciugele erau de brad, de toate mărimile; stăteau claie peste grămadă în sănii. Oamenii din Ciornâie Reciki i-au văzut pe kirjaci de departe şi muierile le-au ieşit înainte la marginea satului. Coşciugele s-au vândut într-un ceas. Kirjacul măsura femeile cu stânjenul şi mai adăuga un sfert de măsură. Cel dintâi a făcut târgul bătrânul Kononov-Kniazkov.

— Câte parale ? a zis el. Acuma, nu strică să cumperi coşciuge... la oraş lipsesc. îmi trebuie unul mie, unul

babei și pentru cine o mai fi nevoie.

Femeia lui Nikon i-a curmat vorba și a întrebat, dând din coate: — Care-i prețul, mă rog ?

1. Cei de rit vechi. De la Kerjeneț, afluent al Volgăi, regiune în care luase ființă unul din centrele celor care practicau ritul vechi.

— Prețul e știut, noi le dăm pe cartofi, a spus kirjacul.

— Știm noi că nu le dați pe bani. Eu iau trei. Așa scap și eu de-o grijă, că dacă mori...

— Scapi de-o grijă, zău așa, i-a curmat vorba, la rândul lui, Kononov. Numai un pic de răbdare, femeie, că eu-s mai bătrân... Ia ia-mi tu măsura, drăguță, ia vezi cât mi-s de lung. De, așa-i e dat omului, să moară, să se ducă în împărăția lui Dumnezeu.

Femeile plecau după cartofi, kirjacul lua măsura, flăcăuașii săltau sicriele pe cap și le duceau mândri acasă. Acasă, oamenii le cercetau îndelung, se uitau dacă li se potrivesc pe măsură și pe urmă le puneau în tindă, la vedere, unii câte două, alții câte trei. încătușată de ger, zăpada se învinețise. în case s-au aprins lucinele, porțile curților din dos scârțâiau și s-au auzit pași: nevestele se duceau la șure, să aducă fân pentru vite peste noapte. Femeia lui Nikon i-a poftit pe kirjaci în casă. Cât au vândut coșciugele, kirjacii s-au arătat stăpâniți, n-au catadicsit să spună o glumă; în casă, la ceai, după ce au deshămat caii, după ce s-au descălțat și și-au desfăcut cingătorile, s-au dovedit oaspeți voioși, glumeți. Nikon Borisâci, stăpânul casei, președintele satului, cu barba pornind de sub ochi, ședea sub icoane, cioplea aschii de luminat și le vâra una după alta în crăcana lucinei de deasupra covetei. Zicea, ospătându-și oaspeții dragi:

— Acuma, oricum, suntem singuri... Dacă mori, coșciugul uite-1 colea; când te duci la vânătoare, nu dai de mâncare la câini... Oricum, e vreme de răzmeriță. Puterea sovietică - asta înseamnă că s-a zis cu orașele... Ai noștri se gătesc să meargă după sare la Vâcegodsk...

Femeia lui Nikon, într-o bundiță de catifea și o fustă cu picățele liliachii, cu broboada legată ca între coarne, după obiceiul bătrânesc, cu sânii ieșiți înainte ca niște ugere, cu fața bucălată, ca de vacă, ședea la război și țesea. Lucina fumega, luminând fețele bărboase ale bărbaților, rânduite în jur, în întuneric și fum (ochii scânteiau în răsfrângerile-i roșietice). Pe cuptor stăteau culcate claie peste grămadă vreo zece femei. în colț, după cuptor, într-un cotlon,

 behăia alene un vițel. Veneau mereu alții, ca să-i vadă pe kirjaci, și plecau cei veniți mai înainte; în ușă se îndesau vălătuci de abur și frigul răzbea înăuntru.

— Dru-mul de fier! mormăie cu cel mai mare dispreț Nikon Borisâci. Drumul de fier - mă rog! Crăpar-ar el să crape!

— Curată ocnă! zice Klimanov drept răspuns.

— Nouă, bunăoară, nu ne trebuie, întărește moș Kononov. Domnilor, bunăoară, le trebuie, ca să meargă pe la ăi mai mari, ori în musaferie. Dară noi, bunăoară, putem sta și singuri, fără burjui.

— Dru-mul de fier! face Nikon Borisâci. Dru-mul de fier, mă rog... Așa cum am trăit fără el, om trăi și de-acum încolo. Păi da! O dată pe an mă duceam la oraș cu trenul, o zi întreagă stăteam de veghe în gară, de vreo cinci ori îmi desfăceam desaga: „Spune ce-ai în desagă, că te ard cu patul armei!“ într-un târziu ne-am urcat pe coperiș și am pornit-o... Stai! „Ia arată delegația!" Păi ce sunt eu, muiere ?! Le-arăt hârtia. M-am făcut foc. Mama voastră, zic, eu îmi duc flăcăii în Armata Roșie, ca să-i bată pe burjui, iaca-na. Noi suntem cu bolșevicii, zic, cu sovietele; voi ăți fi comuniști? Și dă-i și dă-i, că

prea mă răzbise...

Noapte. Aşchia lucinei mocneşte, mocnesc şi ferestruicile izbei lui Nikon, satul doarme cufundat în noapte, viforniţa învârtejeşte zăpada albă, cerul e tulbure. în casă, în semiîntuneric, în jurul lucinei, în fumul de mahorcă, stau nişte ţărani cu bărbile pornind de sub ochi (ochii scânteiază în răsfrângerile roşietice). Mahorca împâcleşte încăperea, jăratecul ţigărilor se mistuie prin unghere, bârnele tavanului plutesc prin fum. Purecii de pe cuptor se înăbuşă pe trupurile femeilor. Nikon Borisâci spune cât se poate de grav:

— Comuniştii! Şi cu o mişcare energică (cu ochii sticlind în lumina lucinei): Noi suntem pentru bolşevici! pentru soviete! ca să fie aşa, după voia noastră, rusește. Am stat sub stăpâni şi ne-a- junge! Să fie aşa, rusește, după voia noastră! Noi singuri!

— Altminterea, bunăoară, noi n-am avea nimic împotrivă, zice moş Kononov. Mă rog. Noi îi primim şi pe muncitorii din fabrici, bunăoară, las' să ne îmborţoşeze fetele, să se cunune, bunăoară, care dintre ei sunt cu meserie. Cât despre stăpâni, bunăoară...

-191-

Nunta

Iarnă. Decembrie. Ajun de Crăciun.

O tarla. Copacii, sub zăpadă şi promoroacă, împrăştie albastre scânteieri diamantine. în amurg ţipă ultimul botroş, o cioară îi tot dă înainte cu pârâitoarea ei. Şi e linişte. Printre uriaşii pini doborâţi, vreascurile ţes covoare ciudate. în tulbureala albăstrie, ca hârtia de învelit căpăţânile de zahăr, noaptea se târăşte printre trunchiuri. Un iepure trece în salturi scurte, fără grabă. Deasupra stă cerul, cu vălătucii lui albaştri printre vârfurile copacilor, şi cu stelele lui albe, în jur, nevăzuţi de cer, se rânduiesc ienuperii şi brazii sumbri,

împreunați și încâlciți în subțirimi de crengi și cetină. Freamătul pădurii se face auzit la răstimpuri egale, spăimântător. Stivele galbene de lemne stau mute. Luna, ca un tăciune, suie pe cer în celălalt capăt al tarlalei. Și e noapte. E un cer scund și luna e roșie. Pădurea pare o îngrămădire de bulumaci grei, ferecați. Șuieră vântul, și șuieratul lui se aude ca scârțâitul unui zăvor ruginit. în lumina tulbure a lunii, cetina pinilor doborâți se înfățișează bizar, ca niște uriași arici zbârliți. E noapte.

Și iată, în lumina lunii, în celălalt capăt al tarlalei, printre aricii pinilor, a urlat lupul, căci și lupii își au sărbătorile lor și se nuntesc și ei. O lupoaică a scos un urlet leneș, ostenit, și lupii au lins cu limbile lor fierbinți zăpada. Alții și alții, cu ochi crunți, se arată în preajmă. Lupii se hârjonesc și se tăvălesc prin zăpadă, pe ger, în lumina lunii. Și în vremea asta, căpetenia lor urlă, urlă într-una.

Noapte. Pe deasupra satului, în ajunul Crăciunului, când fetele își ghicesc ursita, în preajma dealurilor, pe ger, răsună cântecul lor voios:

Ci-vi-li-vi-li-vi-li, S-alegi pe cine-i pofti...

la care răspunde cu melodia-i tristă, printre lacrimi, în numele fecioriei neprihănite, cântecul fetelor:

Nu știa, măicuța, cum să ne rostuiască, Dar pe mine, uite, vru să mă nuntească. Mă duse degrabă în străină casă, Șapte ani, zicându-mi, să nu dau pe-acasă. Ani trecură trei. In a patra vară La taica-n livadă pasăre ce zboară, Lăcrimată-n cântec, cu lacrimi de dor Livada tătucăi am s-o înfășor.

Scăldată-n mâhnire mama va umbla, Prin tinda cea nouă durut va striga Către-ai ei feciori, feciori-ciocârlii: Sculați voi, feciori, feciori-ciocârlii, Jalea cântă azi la noi în livadă! N-o fi oare dusa prin străini să șadă ? Zise-ntâiul frate: ies eu pân-afar. Al doilea zise: pușca eu mi-o-ncar. Al treilea zise: mă duc s-o împușc. Și mezinul zise: mă duc s-o împu-ușc!

Pe coama acoperișului stă un porumbel; cearșaful de nuntă, fețele de pernă și ștergarele sunt brodate cu flori, ierburi și păsărele; și nunta se desfășoară ca un canon, brodată cu cântece, bună înțelegere, veacuri și obiceiuri.

lată-i, parcă zugrăviți pe perete: lângă crăcana lucinei stă bătrânul, lucina arde și luminează, sub icoane - Uliana Makarovna, în strai alb de mireasă, pe masă - samovarul și de-ale gurii. în jurul mesei - oaspeții: Alexei Semionâci cu pețitoarele și cu pețitorii,

— Mâncați, oaspeți dragi! zice bătrânul răstit.

— Mâncați, oaspeți dragi! zice mama, speriată și cu un aer important.

— Mâncați, oaspeți dragi, Lexei Semionâci! zice Uliana Makarovna, sugrumată de emoție.

— Dară Uliana Makarovna nu s-a ținut cu alți flăcăi, n-a păcătuit cumva, nu vi-e cumva străchioara spartă ?

— Nu, Lexei Semionâci... sunt neprihănită...

— Și dumneavoastră, cinstiți părinți, ce-i dați fetei ?

— Apoi îi dăm binecuvântarea părintească și icoana Sfintei Fecioare din Kazan.

Și nunta se petrece în Ciornâie Reciki, așa cum s-a pomenit din veac, ca o liturghie, în izbele cu acoperișul

de stuf, în șure, pe uliță, peste țarini, în păduri, în viscol, în zile și nopți: își cântă cântecele și își sună zurgălăii, ametită de bragă, zugrăvită ca și coama acoperișului, în serile albastre ca hârtia de învelit căpățânile de zahăr. Capitolul cutare din Cartea obiceiurilor, versetul întâi și mai departe.

Versetul 1. După ce s-a luat zălogul, s-a văzut casa, s-a căzut la învoială și a trecut seara miresei, i se aduc mirelui darurile pe care le răscumpără el, și peștitoarele așternut așternutul cu cearșafurile și pernele de zestre, brodate cu flori și cu fire de iarbă, și atunci se învoiesc asupra zilei nunții.

Versetul 2.

Versetul 3.

Oh, măicuță, maica mea
De ce vrei a mă-nsura ?
Cu nevasta-n pat nu sui...
Păi dară unde s-o pui?!

Și dănțuiau, cu foc iute-n călcâie,
Râdeau muieri și fete cât să nască! Juca
și izba - uuu! - cuprinsă-n brâie Ivindu-
și nuri de spiță muierească...

— Știe mireasa șartul cahlei ?

— Știe mireasa a lega snopii ?

— Știe ciocârlia a-și clădi cuibul ?

— Ei sunt neam de boiernaci, și-au nevoie de pitaci. Na, ține roata de brânză și dați bănuții cu osânză.

— Tăiați vreo douăzeci de arșini de pânză!

Uuu! Aaa! Ooo! în casă n-ai cum să-ți mai tragi răsuflarea. în casă e veselie. în casă e mare larmă, sunt bunătăți de tot felul și e băutură, și mesenii mai ies afară, sub șopron, la aer curat, să-și mai zvânte sudoarea, să-și mai adune gândurile și puterile.

E noapte. Stele clipesc toropite în ger. Sub șopron, în întuneric, miroase a bălegar, a căldură de dobitoace. E liniște. Numai în răstimpuri geme câte o vită. Și din sfert în sfert de ceas vine cu felinarul baba Aleoșkina, mama mirelui, Alexei Semionâci, ca să vadă vaca. Vaca stă culcată, cu botul vârât în paie; încă de ieri au trecut-o toate sudorile, trebuie să fete dintr-o clipă în alta. Bătrâna o cercetează îngrijorată, clatină din cap a mustrare și o blagoslovește : hai că e vremea, murguțo! Și vaca icnește, se opintește să fete. Potrivit unui obicei din bătrâni, bătrâna deschide ușa din dos, ca vaca să poată răsufla mai în voie. După ușă e un pâlc de vișini golași, mai departe e șura, și cărarea ce duce la șură e toată numai paie cărunțite de promoroacă. Și din întuneric glăsuiește bunicul:

— Mă uit, mă uit mereu. Ar trebui să trimitem după Egorka Polikarpâci, după Egorka-Chiorul, vrăjitorul. Vaca se chinuie, se chinuie...

— Dă fuga după el, drăguță...

— Eu ? Hai că mă duc. Tu stai aici. Vezi că arde gerul.

Sub șopron e întuneric și cald. Vaca geme adânc, mugește. Bătrâna apropie felinarul și vede două copite mititele... își face cruce și șoptește ceva... Moșneagul a luat-o pe câmp, înspre pădure, la Egorka. Moșneagul e bătrân și moșneagul știe că dacă nu te abați din drum, lupul nu se atinge de tine, măcar că s-a împerecheat și e stârnit. Sub șopron, în paie, scâncește și dă din copite vițelul ud de fătăciune. Felinarul arde slab, abia luminează ieslea și stănoagele, găinile de sub acoperiș și oile din țarcul lor. Afară e liniște, pe când izba e toată un vuiet, cântă și dănțuie de zor.

Și iarăși din Cartea obiceiurilor:

Versetul 13. Și când oaspeții se duc în zorii zilei și în casă rămân numai mama mirelui și peițitoarele, peițitoarele o dezbracă pe mireasă și o așază în așternutul de nuntă, iar ele se culcă pe cuptor. Și la tânăra nevastă vine bărbatul ei și se culcă lângă ea în așternutul brodat cu flori și cu fire de iarbă, și o sămânțează bărbatul pe nevastă cu sămânța lui, luându-i fecioria. Și asta o văd mama și peițitoarele, și își fac cruce.

Versetul 14. în dimineața zilei următoare, mama și peițitoarele scot tânăra nevastă în curte și o spală cu apă încropită, și după ce o spală, dau apa s-o bea vitele lor: vacile, caii și oile. Și tinerii însurăței se duc la părinții miresei și li se cântă cântece de rușine.

O tarla. Copacii stau neclintiți, în straie de promoroacă și zăpadă. Printre copaci, în tulbureala cenușie, făcând să trosnească vreascurile sub pași, aleargă un moșneag cu părul alb, și undeva departe, în tulbureala albastră, urlă lupul. Ziua e albă și neclintită. Seara se stârnește viforniță. Și a doua zi e iarăși viforniță. Și urlă în viforniță lupii.

în afara tripticului, la sfârșit

Ziua e albă și neclintită. Spre seară se stârnește viforniță, o viforniță rea de ianuarie. Urlă lupii.

Moșneagul cu părul alb stă pe cuptor și le spune nepoților povestea cu mărul cel mustos:

„Cântă, cântă, fluieraș! Mângâie-1 pe tăicuța,

mângâie-o pe măicuța. Căci pe mine, sărăcuța, m-au răpus în pădurea întunecoasă, pentru o străchioară de argint, pentru un măr mustos". Vifornița își vântură vălurile, spulberă zăpada, tulbureala și frigul. Pe cuptor, în basm, în pureci, în trupurile încinse e cald. „Trezește-mă, tăicuță,

din somnul cel greu, adu-mi apa vieții**, „Și s-a dus el în pădure, a săpat pământul pe un dâmb cu flori, a stropit nuielușa cu apa vieții și iată că s-a trezit din somnul cel lung fata lui cea nespus de frumoasă**. „Ivan țareviciule, de ce mi-ai ars pielea de broască, de ce?!“

Pădurea stă dârză, ca un șir de bulumaci, și viforniță își năpustește furiile asupră-i. E noapte. Oare nu pădurea și nu viforniței au închegat legenda morții vitejilor? Peste bulumacii pădurii se năpustesc alte și alte furii, și urlă și țipă ca muierile mânioase, și se prăbușesc fără suflare, și după ele vin alte furii, nu mai puține, ci tot mai multe, sporind precum capetele zmeului din poveste - două capete pentru un cap retezat, dar pădurea stă dreaptă ca Ilia Mu- romeț - voinicul din poveste.

Kolomna,
Nikola-din-Posad,
25 *dec. st. vechi, 1920*

Cuprins

Pilniak (prefață de Alexandru SEVER) 5

Cuvânt înainte 11
Introducere
Orașul Ordânin 17
Kitai-Gorod 31

Expunere

Capitolul I. *Aici se vând roși* *35*
Olenka Kunț și mandatul 38
Moartea bătrânului Arhipov 47

Capitolul II. *Casa Ordâninilor* *54*
Două discuții. Bătrânii 73
Deznodământele 82

Capitolul III. *Despre libertăți*
Cu ochii lui Andrei 86
Cu ochii Nataliei 96
Cu ochii Irinei 114

Capitolul IV. *Pentru unii mumă, pentru alții dumă*
Provincie, mă rog. Mumele orașului 121
Mănăstirea Vovideniei 127
Incendiul. Pentru alții ciumă 132

Capitolul V. *Câteva morți* (întâiul triptic)
Moartea comunei 139
Prima moarte 144
Partea a doua 149
Partea a treia a tripticului (cea mai sumbră) 153

Capitolul VI, penultimul. *Bolșevicii* (tripticul al doilea)
Scurtele de piele 170
Kitai-Gorod 174
Partea a treia a tripticului (cea mai luminoasă) 178

Capitolul VII, *ultimul, fără titlu* *182*

Epilog
Ultimul triptic (Material de esență)
Farmece 183
Discuții 189
Nunta 192

Contravaloarea timbrului literar se varsă in contul ASPRO, nr. 2511.1-3009.1/ROL, BCR Sector 1, București.

Editura Paralela 45

Pitești: 0300, Str. Frații Golești 128-130;
tel./fax: 048/63 14 39; 048/63 14 92; 048/21 45 33; e-mail: ep45@pitesti.ro
București: Sector 4, Bdul Dimitrie Cantemir, nr. 2 0, bl. 8, sc. A, et. 3, ap. 16;
tel. 01/335 36 97; e-mail: bucurestip45@voxline.ro
Brașov: 2200, Str. Paul Richter 7; tel./fax: 068/14 04 15;
e-mail: ep45@deltanet.ro
Cluj-Napoca: 3400, Str. Ion Popescu-Voitești, nr.1-3, bl. D, sc. 3, ap. 43;
tel./fax: 064/43 40 31; e-mail: ep45cj@rdslink.ro

Tiparul executat la tipografia
Editurii Paralela 45